

SPESIALUTGAVE

ÅRGANG 20

MILJØKRIM

01 // MAI 2017

ØKOKRIM

Refleksjoner
over arbeidet
med miljøkriminalitet

«Enhver har rett til en natur
hvis produksjonsevnen bevares»

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur, forurensing, arbeidsmiljø, kunst, kultur og dyrevelferd. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet blir utgitt to til tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt:

Mai 2017

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktør:

Politiadvokat Inge Svæe-Grotli

Redaksjon:

Politioverbetjent Kenneth Didriksen
Spesialetterforsker/biolog Joachim Schjolden
Teamkonsulent Nina Norset Little

Grafisk formgivning:

Grafisk utforming Lillian Øktner Widlic

Språkvask:

Språkseksjonen ved Kripos

Opplag og trykk:

4 000, Wittusen & Jensen

Der annet ikke er nevnt i magasinet,
er fotografiene fra Shutterstock.

Adresse:

ØKOKRIM. Pb. 8193 Dep., 0034 Oslo

Besøksadresse:

C. J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

Telefaks: 23 29 10 01

E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no

Nettside: miljøkrim.no

okokrim.no

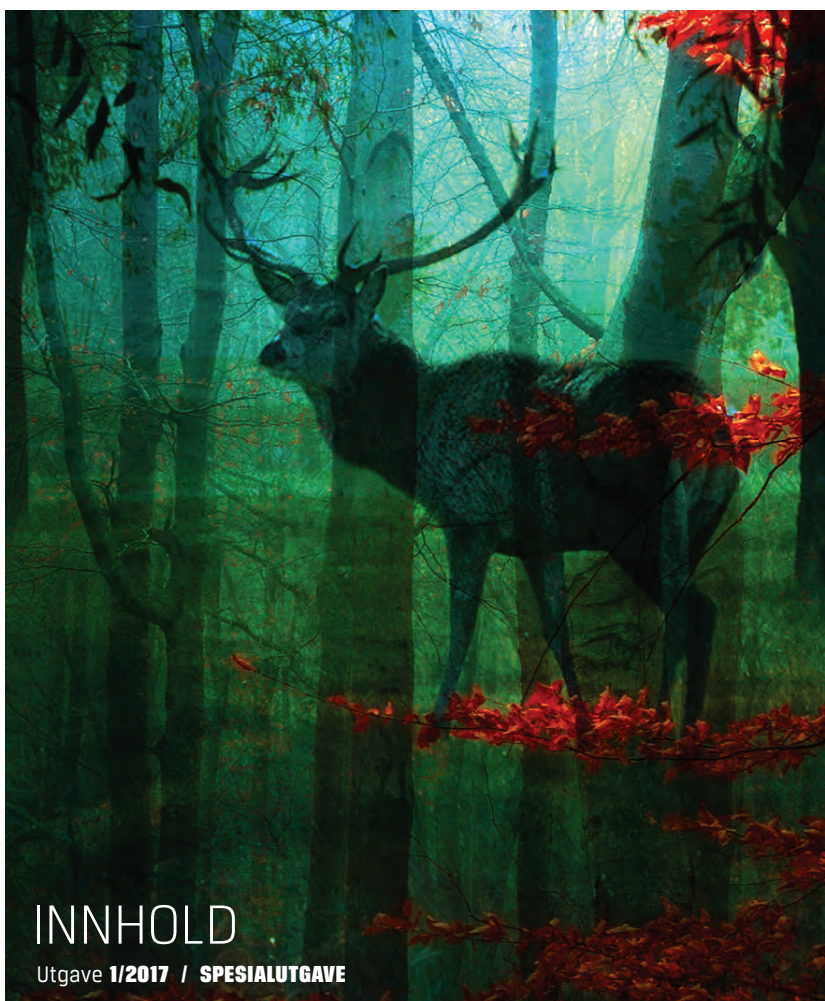
Miljøkrimavdelingen ser positivt på bidrag fra leserne, både i form av artikler og bilder, men også innspill og forslag til tema.

Redaksjonen forbeholder seg forøvrig retten til å redigere innsendte bidrag.

Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

På side 28 kan du lese om ulvesaken som i september i fjor ble avgjort i Høyesterett. Dette er blant de alvorligste miljøkriminalitetssakene som er behandlet av norsk domstol.

INNHold

Utgave 1/2017 / SPESIALUTGAVE

5 Høyesterettspraksis om miljøkriminalitet fra de siste 15 år
Fra Rettsavklaring og rettsutvikling,
Festskrift Tore Schei

25 Fokus

28 – Fra krypskyting til krevende rovdyrpolitikk

Ulvesaken, Kriminalkrønikeren

46 Manglende risikovurdering ved arbeid i høyden

Dom mot ledende arbeidstaker

48 Tilbakeføring av stjålne kulturminner

54 Positiv trend for miljøsakene i politiet

Statistikk over saksbehandlinga i politiet i fjor

LEDER

Ansvarlig redaktør **Hans Tore Hoviskeland**

Viktigheten av å ha en selvstendig og uavhengig nasjonal enhet for bekjempelse av miljøkriminalitet.

I en tid hvor det skjer mye, og Særorganutredningen legger frem sine forslag, skal en alltid tåle å bli sett i kortene. Det har en godt av.

For å vise hva ØKOKRIM har gjort og gjør innenfor bekjempelsen av miljøkriminalitet, har vi i denne utgaven av Miljøkrim valgt å trykke to lengre artikler om miljøkriminalitet. Den ene artikkelen gjelder Høyesterettspraksis om miljøkriminalitet fra de siste 15 år og er en ajourført artikkel fra festskriftet til Tore Schei: *Rettsavklaring og rettsutvikling* (Universitetsforlaget 2016). Den andre er en nærmere omtale av etterforskningen og iretteføringen av ulvesaken, som i september i fjor ble avgjort i Høyesterett. Ulvesaken er blant de alvorligste miljøkriminalitetssakene som er behandlet av norsk domstol.

Artiklene viser at det på miljøkrimområdet er gjort viktige grep både ved skjerpingen av lovreglene og av straffnivået. Av artiklene fremgår det også at sakene er blitt mer omfattende, mange har forgreninger til utlandet og er ofte økonomisk motivert. Miljøkrimsakene er ofte komplekse, prinsipielle og av distriktsovergrepene karakter. Som i økonomisakene har integrert statsadvokatpåtale vært en suksessfaktor både i etterforskningen og i iretteføringen. Tverrfaglighet og kontinuitet er viktige stikkord for å komme i mål med gode resultater i sakene. Miljøkriminalitet står i en særstilling, og de miljømessige utfordringene fremover er økende.

Artiklene viser hva ØKOKRIMs miljøkrimavdeling, med sine 15 ansatte, har fått til over lang tid. I tillegg bistår avdelingen politidistrikt-

ene i stor utstrekning med etterforskning og iretteføring av miljøkriminalitetssaker. Avdelingens medarbeidere har også mye undervisning bl.a. på Politihøgskolen, og arrangerer seminarer. I år gjelder det bl.a. det årlige miljøseminaret for politidistriktene, og et stort dyrevelferdsseminar i samarbeid med Mattilsynet.

Avdelingen har for øvrig kontakt med direktoratene på miljøområdet, både de fem som ligger i Oslo, de to som ligger i Trondheim og de som ligger i Bergen, Tønsberg, Haugesund og Ålesund. Avdelingen har også jevnlig kontakt med Tollvesenet, Kulturdepartementet, Veterinærinstituttet og Kripas, som alle ligger i Oslo. I tillegg har avdelingen utstrakt kontakt

« Å ha en nasjonal enhet uavhengig av politidistriktene, er å vise at en tar miljøkriminalitet på alvor

med utenlandske samarbeidsparter som f.eks. Interpol, og lederansvaret for ENPRO (Network of prosecutors on environmental crime in the Baltic Sea region).

I disse dager signerer Norge Council of Europe Convention on Cultural Property. Til bestemmelsene til denne konvensjon nevnes det at ansvaret for oppfølging av konvensjonen blir ivarettatt av én nasjonal enhet med ansvar for blant annet samarbeid- og koordinering med andre medlemsland. Av UNESCO 1970 konvensjon om ulovlig handel med kulturminner, som Norge ratifiserte i 2007, fremgår det at landene forplikter å opprette én eller flere nasjonal etat for å beskytte deres kulturgjenstander mot

bl.a. ulovlig import og eksport. All erfaring tilsier at dette også bør ligge til en nasjonal enhet som ØKOKRIM.

Jeg mener det er grunn til å si at en nasjonal uavhengig enhet som ØKOKRIMs miljøkrimavdeling har bidratt vesentlig til å realisere straffeansvaret for overtredelse av miljølov-givningen. For å lykkes på feltet er det avgjørende å arbeide med tilstrekkelige ressurser i et skjermet kompetansemiljø. I etterforskningen av de senere års mest alvorlige saker, stammer ofte avgjørende bevis fra databaseslag. Å ta databaseslag hos industri- og akvakulturbedrifter eller fra lukkede miljøer, er faglig krevende og krever særskilt IKT-kompetanse. Vår erfaring er at uavhengig av størrelsen på politidistriktene, klarer ikke distriktene å etablere tilstrekkelige slagkraftige, skjermede miljøer til å møte slike utfordringer på en tilstrekkelig god måte. En annen erfaring er at selv store politidistrikt ikke har ressurser til å kunne håndtere mange av disse store miljøkriminalitetssakene. All erfaring viser at ressurser avsatt til miljøkriminalitet ved behov blir pålagt å utføre andre politiopgaver. Resultatet blir at miljøkrimarbeidet og nødvendig kompetansebygging stopper opp.

Dagens modell med ØKOKRIMs nasjonale ansvar for bekjempelse av miljøkriminalitet har således vært gunstig og det er ingen grunn til at det skal stille seg annerledes i tiden fremover: Med de mange og sterke tilsnitt av økonomisk interesse i miljøkriminalitet er det en fordel at enheten utgjør en del av ØKOKRIM. En slik nasjonal oppbygging blir da på samme måte som politidistriktene nå bygges opp, med øko- og miljøteam i samme avdeling.

Å ha en nasjonal enhet uavhengig av politidistriktene, er å vise at en tar miljøkriminalitet på alvor.

Foto: Gorm K. Gaare
/ Eup-Berlin.com

Tekst: førstestatsadvokat **Hans Tore Høviskeland**, ØKOKRIM
// hans.tore.hoviskeland@politiet.no

Denne artikkelen er opprinnelig publisert i *Rettsavklaring og rettsutvikling*, Festskrift til Tore Schei. Universitetsforlaget, Oslo 2016, s. 550–576, redigert av Magnus Matningsdal, Jens Edvin A. Skoghøy og Toril M. Øie. Artikkelen er så ajourført per 1. mai 2017 av artikkelforfatteren med to nye miljøkriminalitetssaker som er behandlet av Høyesterett. Disse sakene er ulvedommen (HR-2016-1857-A) og lakselusdom II (HR-2016-2507-A). I tillegg omtales også en sak vedrørende ulovlig jakt (HR-2016-1253-A), samt to saker innenfor dyrevelferds kriminalitet.

Høyesterettspraksis om miljøkriminalitet fra de siste 15 år

1. INNLEDNING. Neppe noe annet rettsområde har hatt en slik utvikling de senere årene med skjerping av strafferammer som miljøstrafferetten. I tillegg er det innført mange nye og viktige miljølover. Det kan være mange grunner til en slik utvikling, men blant de viktigste er utvilsomt den generelle oppfatningen at miljøet er viktig og verneverdig. Albert Einstein skal en gang ha sagt: «Om biene og humlene forsvinner fra jordens overflate, har menneskeheten bare fire år igjen.» Denne uttalelsen er de siste årene blitt enda mer aktuell. Både bier og humler er nå truet. Ifølge European Environment Agency dør verdens arter ut 100–1000 ganger raskere nå enn før.¹

Høyesterett har fulgt opp denne utviklingen. Ikke minst i de årene Tore Schei har vært høyesterettsjustitiarius, har Høyesterett fattet

mange prinsipielle avgjørelser som har gjort håndhevingen mer effektiv. Det hjelper miljøet lite med gode regler hvis de ikke blir etterlevd, og brudd ikke får konsekvenser. Miljøstrafferetten handler om de store linjer. I en rekke saker fra rundt årtusenskiftet har Høyesterett vist forståelse for disse linjene.

Slutten av 1980-tallet ble et vendepunkt for håndheving av miljølover. Høyesterett gav i en rekke saker uttrykk for at straffereaksjonene må ligge på et nivå som motvirker overtredelser og ikke gjør det lønnsomt å bryte det regelverket som er satt til vern om miljøet, se Rt. 1988 s. 1356 (industriforurensning), Rt. 1989 s. 733 (forurensning fra kommunal avfallsplass) og Rt. 1990 s. 156 (faunakriminalitet).²

2. Daværende riksadvokat Georg Fredrik Rieber-Mohn satte søkelyset på forurensningskriminalitet i artikkelen «Miljøkriminalitet – med særlig vekt på straffbar forurensning» i Lov og rett 1989 s. 343–357.

Siden den gang og særlig de siste 25 år har miljøkriminalitet vært gjenstand for betydelige straffeskjerpelser ved at en rekke miljølover har fått hevet strafferammene. Høyesterett har prinsipielt og lojalt fulgt opp lovgivers endringer ved klart å gi til kjenne at brudd på miljølovgivningen må straffes strengt. I sum gjør dette at straffutmåling før ca. 2000 nå har liten relevans.

I Rt. 2001 s. 110 (krandommen) uttalte Høyesterett følgende på s. 114: *Som aktor har fremhevet, viser lovgivning og rettsavgjørelser fra de senere år en skjerpet holdning overfor andre typer miljøovertredelser.*

Siden har Høyesterett gjentatt dette i mange avgjørelser helt frem til i dag. Det ble blant annet gjentatt i Rt. 2011 s. 10 (Ofthenes-dommen), som gjaldt en overtredelse av plan- og bygningsloven hvor en hytteeier hadde bygget ulovlig i strandsonen. Høyesterett uttalte i avsnitt 22, etter å ha konstatert at lovgiver ser strengt på miljøkriminalitet:

1. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/RL-2004-001.pdf>

Denne utviklingen viser at lovgiveren – ikke minst på bakgrunn av en erkjennelse av det økende behovet for å verne miljøet – har vedtatt stadig strengere straffebestemmelser.

Oftenes-dommen er svært viktig, fordi den markerte at skjerpingen av straffenivået ikke har stoppet opp etter de tidligere høyesterettsdommene. Høyesterett har fulgt opp utviklingen blant annet i Rt. 2011 s. 31 (Kvernstad-dommen), Rt. 2012 s. 65 (Vest Tank-dommen) og Rt. 2015 s. 44 (Iakselusdommen), og med det gitt klar beskjed om et skjerpet straffenivå på miljøområdet generelt.

Høyesterett har derved i sin straffutmålingspraksis tatt et viktig skritt for å gi miljøverdiene den status de fortjener i forhold til andre samfunnsmessige verdier, herunder gitt Grunnloven 110 b (endret til § 112) den relevans og rettsvirkning den var tiltenkt i 1992. Miljøverdiene utgjør nå også en del av menneskerettighetene, slik lovgiver tydeliggjorde i endringen av Grunnloven § 110 b til § 112 ved grunnlovsjubileet i 2014.

Tidligere kunne man oppleve at miljøaktivistene som søkte å stanse en ulovlig miljøkrenkelse, ble straffet strengere enn miljøsynderen selv. Dette hører nå til rettshistorien, og Høyesterett synes etter omstendighetene å ha en viss sympati for den miljømotiverte sivile ulydighet. Rt. 2011 s. 1699 gjaldt en sak mot tre menn som hadde demonstrert i forbindelse med prosjektet *Ren Oslofjord* og nektet å etterkomme pålegg fra politiet om å fjerne seg. Mennene ble riktignok dømt og ilagt bøter fra 4 000 til 10 000 kroner, men i dommen uttaler Høyesterett (i avsnitt 32):

Selv om de domfelte ikke kan høres med at handlingene er straffrie på grunn av nødrett eller nødverge, finner jeg grunn til å fremheve at de aksjonene de er dømt for springer ut av et omfattende og kunnskapsbasert engasjement for vern om miljøet, bekjempelse av miljøødeleggelser og hindring av miljøkriminalitet. Aksjonene har ikke hatt som formål å underminere lovlig fattede vedtak, snarere tvert imot. Siktemålet

har vært å bringe ulovligheter til tiltakshavers og myndighetenes kunnskap, og å forhindre at nye skjer. Oslo tingretts dom 1. februar 2010, der Secora som nevnt ble ilagt foretaksstraff for forhold påpekt av de domfelte i denne saken, viser at aksjonene ikke har vært ufunderte.

« Miljøkriminalitet er ofte både grov og organisert, og får høy score i trusselvurderinger sammenlignet med annen type kriminalitet

2. HVA ER MILJØKRIMINALITET?

Miljøkriminalitet deles i Norge grovt sett inn i lovbrudd som retter seg mot det ytre miljøet (forurensnings-, natur- og kunst- og kulturminnekriminalitet), slik generalklausulen i straffeloven 2005 §§ 240 og 242 også er bygget opp, og forhold som rammer det indre miljøet (arbeidsmiljø- og arbeidsmarkeds kriminalitet).³ For et par år siden ble også dyrekriminalitet tatt med. Vi har således med et svært vidt kriminalitetsbegrep å gjøre, fordelt over ca. 45 straffebestemmelser med flest aktuelle straffebud i regelverk som ellers er utpregede forvaltningslover. Jeg vil i denne artikkelen særlig ta for meg lovgivningen og rettspraksis som gjelder det ytre miljø.

I dag anmeldes det årlig ca. 4 500⁴ brudd på miljølovgivning, med strafferamme over tre måneder. Mange av sakene, og spesielt de alvorligste, blir anmeldt av miljøforvaltningen.

Miljøkriminalitet utgjør ca. 1,5 prosent av alle anmeldte lovbrudd. Det er likevel grunn til å tro at mørketallene er store. Det er sjelden noen fornærmet i vanlig forstand. Ulovlig ødelagte kulturminner eller felte rovdyr leverer ikke inn anmeldelse.

Miljøkriminalitet er ofte både grov og organisert, og får høy score i trusselvurderinger sammenlignet med annen type kriminalitet, se for eksempel ØKOKRIMS trusselvurdering 2015–2016.⁵ I tillegg er kriminaliteten ofte økonomisk motivert, jf. blant annet Rt. 2012 s. 65 avsnitt 129 (Vest Tank-saken) hvor Høyesterett i straffutmålingen la betydelig vekt på at overtredelsene var sterkt profittmotiverte.

Behovet for å beskytte miljøet synes i dag mer prekært enn for bare få år siden. Inngrep besluttet gjennom lovlige prosesser utgjør i seg selv et betydelig press på miljøet, og ulike former for miljøkriminalitet er en viktig del av trusselbildet. Ikke minst fordi de kommer i tillegg til de lovlig besluttede inngrepene og kan forsterke eller forringe utredningsgrunnlaget for disse. Slik får de kriminelle handlingene en dobbelt negativ effekt ved at de også setter miljøforvaltningen ut av spill.

I tillegg må det også nevnes at Norge gjennom ratifikasjon av en rekke internasjonale avtaler har forpliktet seg til å ivareta biologiske mangfold og andre kultur- og naturverdier på en tilstrekkelig effektiv måte. En tilfredsstillende bekjempelse av miljøkriminalitet er nødvendig for å leve opp til disse forpliktelsene. Dette kom blant annet frem under straffutmålingen i Rt. 2005 s. 76 (Jervedom II) avsnitt 32.

Det er viktig for påtalemyndigheten å være oppmerksom på at bagatellmessige overtredelser som hovedregel bør avgjøres med advarsel eller påtaleunntatelse. En for stor straffeiver vil over tid svekke befolkningens forståelse for

3. Arbeidsmiljøkriminalitet er behandlet i ØKOKRIMS skriftserie nr. 19: *Arbeidsmiljøkriminalitet* (ved Rune Bård Hansen), Oslo 2010.

4. Miljøkrim nr. 1/2015 s. 58 –1998 gitt ut tidskriftet Miljøkrim med tre nummer i året. Se www.okokrim.no / www.miljokrim.no

5. www.okokrim.no/publikasjoner – Trusselvurdering 2015–2016

nødvendigheten av regelverket. Desto viktigere er det med en konsekvent og følbar reaksjon ved de mer alvorlige overtredelsene.

I riksadvokatens mål- og prioriteringsrundskriv for 2015 er alvorlig miljøkriminalitet, slik det har vært i mange år, opplistet blant de sentrale og landsdekkende prioriterte områder for iverksettelse og gjennomføring av etterforskning.⁶

3. NÆRMERE OM UTVIKLINGEN I MILJØLOVGIVNINGEN

3.1. Grunnloven § 112. I 1992 kom det en tilføyelse i Grunnloven § 110 b om sikring av miljøet. Bestemmelsen ble videreført som § 112 med endringen av Grunnloven i 2014. Slik § 112 nå lyder, har enhver rett til et miljø som sikrer sunn-

het, og til en natur hvor produksjonsevne og det biologiske mangfold bevares. Rettighetsperspektivet er med, borgerne har rett til kunn-

« Enhver har rett til en natur hvis produksjonsevne og mangfold bevares

skap blant annet om naturmiljøets tilstand, og statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører prinsippene i § 112. Tydeliggjøringen av myndighetenes plikt til å iverksette tiltak, utgjør den vesentlige endringen fra 1992-bestemmelsen.

Grunnloven § 112 har selvsagt ingen straffe-

sanksjon. Derimot vil bestemmelsen kunne være et argument for strengere straffer. Det kom til uttrykk i Rt. 2011 s.10 avsnitt 19 hvor Høyesterett uttaler:

Behovet for strenge reaksjoner mot miljøkriminalitet illustreres også av utviklingen i lovgivningen de senere årene. Jeg viser for det første til Grunnloven § 110 b om sikring av miljøet som ble tilføyet i 1992.

Paragraf 112 fastsetter blant annet rett til bevaring av naturmangfoldet, og det er sikker rett at denne grunnlovsbestemmelse har betydning for hvordan lovbestemmelser skal forstås. Høyesterett har derimot ikke vurdert hvorvidt Grunnloven § 112 (tidligere 110 b) kan tenkes å gå foran lovhjemmelskravet i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 ved motstrid/regelkollisjon. I Rt. 2014 s. 238 (hønsehaukdommen) slo Høyesterett fast at eieren av en høne kunne

6. <http://riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/2015/R-1-2015.pdf>

Miljøkriminalitet er et et svært vidt kriminalitetsbegrep, fordelt over ca. 45 straffebestemmelser. I Norge deles det grovt sett inn i lovbrudd som retter seg mot det ytre miljøet (forurensnings-, natur- og kunst- og kulturminnekriminalitet). For et par år siden ble også dyrekriminalitet tatt med.

avlive en hønehaug som hakket på hans høne uten å forsøke å få bort hauken med skremmeskudd eller på annen måte, og eieren ble frifunnet. Dette ble vurdert etter naturmangfoldloven § 17 annet ledd annet punktum, som gjerne også blir omtalt som en nødretts- eller nødvergeregel, og hvor det i annet ledd står: *Vilt kan avlives når det må anses påkrevd for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person. Eierne, eller en som opptrer på vegne av eieren, kan avlive vilt under direkte angrep på bufe, tamrein, gris, hund og fjørfe.* Høyesterett begrunnet standpunktet med at ordlyden i naturmangfoldloven § 17 annet ledd annet punktum ikke omfatter krav om at avlivningen «må anses påkrevd», til forskjell fra første punktum. Høyesterett kom til at lovhjemmelsskravet i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 ikke var oppfylt, men vurderte ikke dette opp mot Grunnloven § 112 om at enhver har *Ret til en Natur hvis Produksjonsevne og Mangfold bevares.* Det til tross for at grunnlovsbestemmelsen nå også utgjør en del av menneskerettighetene og avlivning av truete arter griper rett inn i grunnlovsbestemmelsens kjerne om bevaring av naturmangfoldet.⁷

I Rt. 2012 s. 752 vurderte Høyesterett heller ikke betydningen av Grunnloven § 110 b i drøftelsen av hjemmelsskravet. I denne sak ble en helikopterflyger frikjent fordi Høyesterett kom til at hans forhold ikke ble rammet av forbudet mot landing i utmark i motorferdselloven § 2. Flygeren hadde holdt helikopteret i 15 meters høyde i 5–10 minutter mens en hjorteskrutt som et jaktlag hadde felt, ble festet til en line. Høyesterett kom til at lovteksten, lest i sammenheng med forarbeidene, tilsa at begrepet landing i § 2 ikke rammer aktiviteter i større høyder over bakken. Lovens formål tilsa ingen annen løsning, og Høyesterett uttalte (i avsnitt 25): *[...] må tolkningen da skje på bakgrunn av det krav til*

lovhjemmel som følger av Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7. EMK artikkel 7 stiller krav om at lovbrudd må være klart definert for at staff skal kunne idømmes.

Høyesterett kom frem til denne konklusjon tiltross for at det tidligere i dommen uttales (avsnitt 23): *Et helikopter i 15 meters høyde over bakken utgjør utvilsomt et betydelig støyelement. Det må gjelde desto mer når helikopteret befinner seg i den høyden i en periode på 5–10 minutter. Dyre- og fuglelivet kan bli forstyrret, og verdien for rekreasjon forringet. Formålet bak lovene kan på denne bakgrunn tilsa at vårt tilfelle likestilles med en landing i utmark.*⁸

Disse miljøhensyn kunne vært forankret direkte i Grunnloven § 110 b, men Høyesterett vurderte ikke hvilken vekt hensynet til bevaring av naturmangfoldet skulle ha i forhold til lovhjemmelsskravet. Derimot synes Høyesterett å ha lagt vekt på Rt. 2009 s. 780, som 2012-avgjørelsen viser til, men som gjelder et kriminalitetsområde (narkotika) hvor Grunnloven § 110 b ikke er relevant.

I Rt. 2013 s. 684 avsnitt 40 og 41 nyanserer Høyesterett kravet til klar lovhjemmel i tolkningen av en slik sammensatt forvaltnings- og spesiallovgivning som miljølovgivningen utgjør, ved å se mer konkret hen til hva overtrederen kunne forutse på handlingstidspunktet:

Båsum Boring har videre anført at domfellelse her vil være i strid med det strafferettslige

8. Hvis helikopterflygningen hadde medført unødige skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo eller hi, kunne forholdet ha falt inn under naturmangfoldloven § 15 første ledd annet punktum. Da ville den være straffbar, etter naturmangfoldloven § 75. Naturmangfoldloven § 15 første ledd annet punktum ble grundig vurdert av Høyesteretts ankeutvalg (Rt. 2014 s. 907) i tilknytning til at to personer var dømt for overtredelse av bestemmelsen i Hålogaland lagmannsrett (LH-2014-14232-2). De ble dømt for å ha felt et tre med et kongeørnrede i. De domfeltes anker førte ikke frem. Høyesteretts ankeutvalg mente det blant annet går klart frem at naturmangfoldloven § 15 ikke er begrenset til å beskytte reir for viltlevende dyr i yngletiden.

legalitetskrav, nærmere bestemt kravet til klar lovhjemmel, som er utviklet i norsk og europeisk rettspraksis. Dette kan ikke føre frem. Som fremhevet av Kjølbro, Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere, 2010, side 579-580 om konvensjonens artikkel 7, må den tolkning som domstolene legger til grunn for en domfellelse, ikke gå ut over det man med rimelighet kunne forutse på handlingstidspunktet. Det kreves ikke at rettsanvendelsen ikke skal by på tvil, jf. Rt-2012-387 avsnitt 22. Jeg viser til det jeg tidligere har sagt om utslippenes karakter og mulighetene for å forhindre dem. At utslippene er straffbare, går ikke ut over hva Båsum Boring med rimelighet kunne ha forutsett på handlingstidspunktet. «Høyesterett kunne etter forfatterens mening også i denne sak ha trukket inn Grunnloven § 110 b (endret til § 112) som tolkningsfaktor.

Å trekke inn Grunnloven § 112 som en tolkningsfaktor er kanskje enda mer aktuelt når bestemmelsen nå er plassert i Grunnlovens kapittel om menneskerettigheter. Grunnlovsutvalget har pekt på at rettslige problemstillinger knyttet til miljø er under stadig utvikling internasjonalt, også spørsmål om forholdet mellom miljø og menneskerettigheter, og utvalget reiste spørsmålet om ikke retten til et sunt miljø er minst like viktig for individets eksistens og livsutfoldelse som de øvrige menneskerettigheter som naturlig hører hjemme i Grunnloven. Stortingets kontroll- og konstitusjonskomitees flertall mente at miljø og menneskerettigheter bør knyttes nærmere sammen, og flertallet stilte seg bak grunnlovsutvalgets forslag.⁹

3.2. Straffeloven 2005 §§ 240 og 242. I tilknytning til straffutmålingen i Rt. 2011 s. 10 (Ofte-dommen) uttaler Høyesterett blant annet i avsnitt 19: *Videre viser jeg til generalklausulen om miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b som ble tilføyd i 1993. Særlig alvorlig fauna-, natur- og kulturminnekriminalitet kunne etter straffe-*

7. Se også Inge Lorange Backer, Lov og Rett 2014-7 s. 238 flg. på s. 404-406. Hønehaug i Høyesterett: Rt. 2014 s. 238.

9. Se Innstilling 187 S (2013-2014).

loven 1902 § 152 b straffes med fengsel inntil seks år, men inntil femten år for forurensningskriminalitet som har medført noens død eller betydelig skade på legeme eller helbred. Som begrunnelse for innføring av bestemmelsen ble det spesielt vist til at straffebestemmelsene i spesiallovgivningen ikke gir miljøet et tilstrekkelig strafferettslig vern.¹⁰ Innføring av straffeloven § 152 b var og er et viktig signal til strafferettslige myndigheter om at innsatsen mot miljøkriminalitet skal prioriteres høyere.

Bestemmelsen er videreført, dog med noen få endringer, i straffeloven 2005 § 240, men bestemmelsen om kulturminner i § 152 b tredje ledd er skilt ut som en egen bestemmelse i § 242. Selv om bestemmelsen er 22 år gammel, har påtalemyndigheten kun tatt ut tiltale i fire saker. Den ene saken var Skien og Porsgrunn tingretts dom av 18. juni 2004, hvor en person ble dømt for å ha tent på en fredet kirke i Telemark. Den andre saken gjaldt en person som hadde hugget trær i et område hvor det var utryddingstruede lavarter (Rt. 2005 s. 568). I den tredje saken ble to unge gutter, som hadde forsøkt å tenne på bryggen i Bergen, tiltalt for blant annet overtredelse straffeloven § 152b annet ledd nr. 3 om kulturminner. De ble for denne del frikjent ved Bergen byretts dom av 5. april 2001, men dømt for forsøk på grovt skadeverk.¹¹ Byretten fant ikke tilstrekkelig bevis for at de domfelte ved sitt forsøk på ildspåsettelse hadde handlet med et forsett som omfattet den særlige betydning som Bryggen hadde. Denne del av byrettens dom ble ikke påanket. Paragraf 152 b ble dessuten anvendt i ulvedommen (HR-2016-1857-A). Her ble fire personer dømt for forsøk på å felle tre ulver i Elverum i forvaltningssonen for ulv. De fire ble dømt for forsøk på overtredelse av straffeloven § 152 b andre ledd nr.1, og Høyesterett fastsatte straffene fra

ett år til 120 dagers ubetinget fengsel, avhengig av omfanget av den enkeltes deltakelse i forsøket. Samtlige ble også idømt jaktforbud i tre år. Ut over disse dommene har tre foretak (i samme sak) vedtatt forelegg for overtredelse av straffeloven § 152 b for i 2012 å ha sprøytet gift langs en jernbanelinje der den prioriterte plantearten dragehode levde.

« Det er grunnlag for å anvende generalklausulen på de alvorligste tilfellene av faunakriminalitet

Generalklausulen har vært viktig for å få opp straffenivået i miljøraker, særlig som et argument i favør av den straffeskjerpelse som er skjedd i særlovgivningen, og som et symbol på at den lovgivende myndighet prioriterer miljøkriminalitet høyere enn før. Det er også grunn til å anta at den vil bli mer anvendt i fremtiden. Det gjelder ikke minst fordi antall truede arter har økt. Politiet og påtalemyndigheten kan likevel bli mer bevisst på anvendelse av bestemmelsen. På et tidlig stadium av en aktuell sak bør det vurderes nøye om overtredelsen er så alvorlig at generalklausulen kan komme til anvendelse.

Strafferammen etter § 240 første ledd for alvorlig forurensning er 15 år. Det sentrale vilkåret for anvendelsen av bestemmelsen er at forurensningen medfører *at livsmiljøet i et område blir betydelig skadet eller trues av slik skade (nr. 1), eller at man lagrer, etterlater eller tømmer avfall eller stoffer med nærliggende fare for dette (nr. 2)*. Eksempler på hendelser som faller inn under ordlyden her, kan være utslipp av giftige stoffer i elver som medfører at deler av livet i elven dør, eller utslipp av olje som ødelegger for sjøfugl og andre arter langs kysten. Slike omfattende tilfeller av forurensning vil som regel skyldes en ulykke. Dette vil sjelden være

forsettlig, og det kan medføre utfordringer å føre bevis for at det foreligger grov uaktsomhet, slik det stilles krav om. I tillegg krever bruk av generalklausulen at forsettet eller den grove uaktsomheten også omfatter den aktuelle skaden på livsmiljøet, hvilket det også kan være krevende å føre tilstrekkelig bevis for.

Når det gjelder truede arter, er det sentrale vilkåret etter § 240 annet ledd bokstav a (tilsvarende i straffeloven 1902 § 152 b annet ledd nr. 1) at man *minsker en naturlig bestand av fredede levende organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse*. Aktiviteter som omfattes av denne ordlyden, er for eksempel ulovlig jakt på truede arter eller ulovlige utbygginger som medfører at livsgrunnlaget for en truet art blir dårligere. Saker om ulovlig uttak av truede arter som ulv, jerv, bjørn og gaupe er alle¹² med unntak av Sør-Østerdal tingretts dom 20. april 2015¹³ (ulvesaken) har blitt pådømt etter tiltalen.

En viktig grunn til at generalklausulen kun har vært anvendt i en av disse sakene, er antakelig at frem til 1998 var det bare ulv som var kategorisert som truet av utdøing i den norske rødlisten. Saken om ulv i Rt. 2002 s. 258 gjaldt bruk av giftåte, uten at noen ulv var rammet.

I utgangspunktet er det grunnlag for å anvende generalklausulen på de alvorligste tilfellene av faunakriminalitet, slik som ulovlig uttak av de fredede rovdirene (som i dag alle er kategorisert som truede arter).¹⁴ Straffbarhetsvilkåret om å *minske* bestanden kan imidlertid forde mye bevisføring om arten og bestandssituasjonen, forhold det uansett hefter en del usikkerhet til. Videre kan bruk av generalklausulen når det gjelder de store rovdirene reise problemstillinger knyttet til rovviltforvalt-

10. Ot.prp. nr. 92 (1992–1993) s. 3.

11. Se Rt. 2004 s. 1645 (Bryggen i Bergen-dommen). Høyesterettsdommen er nærmere omtalt i avsnitt 4.4.2.

12. Se Rt. 1999 s. 324 (bjørn), Rt. 1995 s. 867 (gaupe), Rt. 2002 s. 258 (ulv), Rt. 2004 s. 1854 (bjørn), Rt. 2005 s. 76 (jerv), Rt. 2005 s. 631 (bjørn) samt Sør-Østerdal tingretts dom 12. november 2009 (TSOST-2009-103124) (bjørn).

13. TSOST-2014-168573.

14. Se Norsk rødliste for arter 2010.

At lovgiver ser strengt på miljøkriminalitet, illustreres også ved at flere miljølover fra 1990-tallet og frem til i dag har fått hevet strafferammen, og at det siden 2000 er vedtatt flere viktige og omfattende miljølover.

ningen og betydningen av bestandssituasjonen i Sverige. Denne typen temaer vil medføre at en sak blir mer ressurskrevende dersom tiltalen omfatter generalklausulen, enn hvis man bare baserer tiltalen på naturmangfoldloven.

3.3. Miljølover. At lovgiver ser strengt på miljøkriminalitet, illustreres også ved at flere miljølover fra 1990-tallet og frem til i dag har fått hevet strafferammen, og at det siden 2000 er vedtatt flere viktige og omfattende miljølover. Denne utvikling startet ved lov av 3. juli 1992 nr. 96 hvor strafferammen i kulturminneloven § 27 ble hevet til fengsel inntil to år.¹⁵ Det siste eksempel er at ved lov av 29. august 2014 fikk forurensningsloven § 79 et nytt tredje ledd, og her ble strafferammen hevet fra bøter til bøter eller fengsel inntil to år for ulovlig innførsel eller utførsel av avfall i strid med forskriftsbestemmelser om grensekryssende forsendelser av avfall. Naturmangfoldloven av 19. juni 2009 nr. 100 er den mest omfattende og viktigste loven om forvaltning av norsk natur noensinne. Loven erstatter langt på vei viltloven og naturvernloven. For grov overtredelse kan bøter eller fengsel i inntil tre år anvendes. I forarbeidene til straffebestemmelsen uttales: «Lovendring og utvikling i rettspraksis har i betydelig grad ført til en heving av straffnivået i saker om miljøkriminalitet. Høyesterett har i flere nye avgjørelser gitt uttrykk for at straffnivået er hevet.»¹⁶ Det er ikke bare naturmangfoldloven som har fått en strafferamme på tre års fengsel ved grove overtredelser. Det samme gjelder svalbardmiljøloven, havressursloven, markaloven og dyrevelferdsloven.

4. VIKTIGE AVGJØRELSE FRA HØYESTERETT

I det følgende har jeg valgt å se på alle høyesterettsavgjørelser i miljøstrafferetten fra 2000 og frem til i dag, og da på de saker hvor Høyesterett har uttalt seg om straffutmålingen. I de saker hvor Høyesterett har behandlet miljøkriminalitet siden 2000, har det kun vært dissens i to av sakene. Det var Rt. 2012 s. 1374 og 2012 s. 110, men dissensene gikk ikke på straffutmålingen. Høyesterett synes derfor å være enig i utviklingen av et skjerpet straffenivå på miljøområdet generelt.

Høyesterett synes å være enig i utviklingen av et skjerpet straffenivå på miljøområdet generelt

4.1. Naturkriminalitet. 4.1.1. Rt. 2002 s. 258 (giftåtekjennelsen). Ulovlig felling av store rovdyr – bjørn, ulv og jerv – er et stort problem i Norge. Rovdyrene blir sett på som konkurrenter for dem som jakter på arter som elg og rådyr, og som en trussel mot jakthunder og husdyr, særlig sau. Det at ulovlig jakt ofte har sin bakgrunn i sterke lokale eierinteresser mange steder på landsbygda, kan gjøre at slik kriminalitet blir svært vanskelig å etterforske.

I Rt. 2002 s. 258 (giftåtekjennelsen) ble en 62 år gammel mann dømt til 21 dagers ubetinget fengsel og tap av retten til jakt og fangst for ett tilfelle av utlegging av gift for å ramme ulv. Domfelte var en forholdsvis perifer person i giftutleggingen, og hovedmennene ble ikke tatt. Høyesterett uttalte at straffen hadde blitt vesentlig strengere om domfeltes rolle hadde vært mer sentral.

Det er interessant at Høyesterett i kjennel-

sen tok avstand fra et standpunkt som retts flertall inntok i Rt. 1992 s. 346 (jervedom I). Under dissens 3–2 ble en mann i jervedom I dømt til 60 dagers betinget fengsel og en ubetinget bot på 30 000 kroner for ulovlig å ha fanget og drept to jerver i Lesjafjellet ved bruk av åtesaks. Mindretallet ville gjøre fengselsstraffen ubetinget. I argumentasjonen for betinget fengselsstraff la flertallet vekt på at man i en konfliktsituasjon mellom sauene og viltforvaltningen ikke burde reagere på lovbrudd på en slik måte at befolkningen ikke møter tiltak for vern av truede dyrearter med den forståelse som er nødvendig for å gjennomføre dem. I giftåtekjennelsen markerte Høyesterett en vesentlig kursendring i forhold til 1992-avgjørelsen. Førstvoterende uttaler (s. 261 nest siste avsnitt):

Jeg kan ikke legge noen vekt på at den offisielle ulveforvaltning, vedtatt av våre høyeste politiske myndigheter, til dels er kontroversiell, og at det særlig i ulveområdene synes å være mange motstandere av totalfredningen av dette rovdiret. Snarere ser jeg det slik at dette gir en ytterligere grunn til gjennom en konsekvent og streng straffeforfølgning å formidle det vernehensyn som ligger til grunn for ulveforvaltningen.

4.1.2. Rt. 2003 s. 634 (CITES-dommen). Denne saken omhandler innførsel av deler av utrydningstruede dyr og fugler. Dette var en overtredelse av lov av 6. juni 1977 om innførsel- og utførselregulering, jf. forskrift 18. august 1998 nr. 818 om innførselsregulering. Bestemmelsen stilte krav om tillatelse fra (den gang) Miljøverndepartementet for innførsel av truede plante- og dyrearter med derivater som omfattes av Washingtonkonvensjonen av 3. mars 1973 vedlegg I, II og III (CITES). Norge er tilsluttet konvensjonen. En mann ble idømt 45 dagers betinget fengsel for ulovlig innførsel av piler, buer og spyd fra Peru prydet med fjær og skinn av arter oppført på lister over truede arter av vill flora og fauna

15. Av andre lover som fikk hevet strafferammen med inntil to års fengsel, nevnes genteknologiloven, viltloven, vannressursloven, akvakulturloven og plan- og bygningsloven.

16. Ot.prp. nr. 52 s. 345 pkt. 18.8.2

(Washingtonkonvensjonen eller CITES). Høyesterett uttalte at allmennpreventive grunner tilsa at det må reageres med ubetinget fengselsstraff ved overtredelser av forbudet mot inn- og utførsel av CITES-listede gjenstander når overtredelsen skjer i næringsøyemed, slik som i denne saken. Straffen ble gjort betinget utelukkende fordi saken var blitt gammel.

4.1.3. Rt. 2005 s. 76 (jervedom II). Fire menn som drev med sauehold, hadde ulovlig felt en jerv. Da saken ble behandlet av Høyesterett, ble straffen skjerpet til 21 dagers fengsel for alle de fire sauebøndene. I denne saken kom Høyesterett også med flere uttalelser av stor betydning for fremtidig håndhevelse av regelverket som er satt til vern for våre rovdyr. Førstvoterende uttalte blant annet (i avsnitt 32):

Etter mitt syn må den ulovlige felling av jerv i vår sak lede til ubetinget fengselsstraff. Dette bør slik jeg ser det, være utgangspunktet ved forsettlig ulovlig felling av våre totalfredete rovdyr ulv, bjørn og jerv. Allmennpreventive hensyn veier tungt og ulovlig jakt på rovvilt vanskeliggjør naturvernmyndighetenes forvaltning av arten.

Høyesterettsdommen viser også at det taler for en streng strafferettslig håndheving at de aktuelle miljøreglene er kontroversielle, og at overtrederne kan hente støtte i lokalsamfunnet for sitt syn. Sammenligner en straffen i denne saken med det som ble utmålt i Rt. 1996 s. 353 (preparantdommen) – en sak som gjaldt langt flere og mer alvorlige forhold – er det ingen tvil om at straffenivået for faunakriminalitet er blitt vesentlig skjerpet.

4.1.4. Rt. 2005 s. 568 (generalklausuldommen). Dette er altså den eneste saken om straffeloven § 152 b som har vært behandlet i Høyesterett. En grunneier hadde på sin eiendom hogd 380 m³ med trær over et samlet areal på 50 dekar i et område som var fredet som naturverneservat. Skogen var en typisk og svært godt ut-

viklet boreal regnskog i Nord-Trøndelag. I denne skogen var det lokalisert tre lavarter som sto på den nasjonale rødlisten for truede arter. I Høyesterett ble han dømt for overtredelse av straffeloven § 152 b tredje ledd nr. 2, og straffen ble satt til fengsel i ett år, hvorav åtte måneder ble gjort betinget. Om straffutmålingen uttaler Høyesterett i avsnitt 32:

Domfelte har gjort seg skyldig i meget alvorlig miljøkriminalitet ved forsettlig å påføre det midlertidige vernede område betydelig skade.

Siden saken var blitt gammel (tre år og åtte måneder) uten at domfelte kunne bebreides for dette, og han hadde en personlighetsforstyrrelse, ble straffen gjort delvis betinget. Feng-

« Hvor det er foretatt ulovlig inngrep i naturen, møter en ofte argumentet at det snart gror igjen

selsstraff på ett år for ulovlig hogst ville noen år før 2005 vært utenkelig. Således er det ved denne dommen etablert et nytt og betydelig strengere straffenivå for grov naturkriminalitet, og generalklausulen synes langt på vei å ha fått den tilsiktede effekt.

4.1.5. Rt. 2011 s. 10 (Ofthenes-dommen). Saken gjaldt overtredelse av plan- og bygningsloven av 1985 § 110 første ledd nr. 2 jf. § 93 første ledd bokstav a og i. De straffbare forhold var begått i forbindelse med oppføring av en hytte ved sjøen på Sørlandet. Den domfelte hadde fått tilatelse til å fjerne ca. 500 m³ fjell, men sprengte bort det firedobbelte slik at en tomt som også etter lovlig utsprengning skulle være skrånende, ble flatplanert. Ved straffutmålingen la Høyesterett for det første vekt på at tiltakene hadde

ført til et sår i terrenget som var særlig skjemmende, og uttalte at det var klart skjerpende at tiltaket var uopprettelig. For det andre viste Høyesterett til at domfelte var en profesjonell aktør i byggebransjen, og at han hadde vist en nærmest total mangel på respekt for plan- og bygningsloven. Han hadde i søknaden beskrevet hvordan han tok sikte på å skåne terrenget, mens han i realiteten gjorde nettopp det stikk motsatte, og derved hadde han opptrådt forsettlig og planmessig. Også dette fremhevet Høyesterett som klart skjerpende.

Plan- og bygningsloven 1985 § 110 ble fra 1. juli 2010 erstattet med de nye reglene i plan- og bygningsloven av 2008. Det innebærer at strafferammen ikke lenger bare vil være bøter, men fengsel inntil to år, jf. plan- og bygningsloven 2008 § 32-9. Plan- og bygningsloven er en viktig miljølov, og av forarbeidene fremgår det: «Økende strafferammer begrunnes med at plan- og bygningsloven er en sentral miljø- og vernelov. Utvalget viser til at plan- og bygningsloven verner så vel naturområder som kulturminner som ikke er fredet.»¹⁷ Om overtredelsen i Ofthenes-saken ville ført til fengselsstraff etter den nye loven, kommenteres ikke i dommen. På bakgrunn av de skjerpende omstendigheter som Høyesterett fremhever, er det imidlertid mulig at dette var en sak der fengselsstraff kunne vært aktuelt.

Når det gjelder den konkrete utmålingen av bøtestrafen, inneholder Ofthenes-dommen viktige prinsipielle uttalelser om betydningen av domfeltes økonomiske forhold. Høyesterett slår fast at botens størrelse primært må avpasses etter overtredelsens omfang og hvor store beløp som er investert i det ulovlige tiltaket, mens den domfeltes økonomi må komme mer i bakgrunnen. Høyesterett viser til at grunneier kan oppnå en betydelig gevinst ved å opptre slik domfelte

17. Ot.prp. nr. 45 (2007–2008) s. 168

gjorde i denne saken, og at dette må tillegges vekt ved straffutmålingen. Førstvoterende uttrykker dette slik i avsnitt 17:

I saker om miljøkriminalitet må det av allmennpreventive grunner reageres strengt. En forsvarlig forvaltning av naturen forutsetter at befolkningen etterlever gjeldende reguleringslov-givning. Ved å opptre slik A har gjort, vil dessuten grunneier kunne oppnå betydelig gevinst. Det må tillegges vekt ved straffutmålingen, slik at boten ikke bare utgjør en bagatellpost i byg-geregnskapet.

4.1.6. Rt. 2011 s. 631 (Kvernstad-dommen).

I denne saken hadde eieren av en større eien-dom på Kvernstad i Sør-Trøndelag fått konsesjon til å bygge et kraftverk med en årlig produksjon på nærmere 10 GWh. Etter konsesjonen skulle størstedelen av vanntilførselen skje via en boret tunnel. Under den videre prosessen kom eier og prosjektleder til at dette ikke var praktisk mulig. Uten å innhente ny konsesjon valgte eieren i stedet å sprengte/grave en grøft på 1400 me-ter hvor røret ble plassert. Grøften ble deretter gravd over og terrenget slettet til. Sprengnin-gen/gravningen berørte nærmere 20 da. Etter påtalemyndighetens anke satte Høyesterett straffen for overtredelse av vannressursloven § 63 første ledd bokstav c jf. tredje ledd jf. fjerde ledd til 90 dagers fengsel, hvorav 45 dager ble gjort betinget. Den betingede delen ble begrun-net med at det hadde gått tre og et halvt år siden det straffbare forholdet ble avdekket. For en innleid prosjektleder ble straffen satt til 21 dager betinget fengsel samt 50 000 kroner i bot.

Hvor det er foretatt ulovlig inngrep i na-turen, møter en ofte argumentet at det snart gror igjen, og at inngrepet ikke hadde innvirk-ning på miljøet. Så også i denne saken, hvor forsvarerne hevdet at rørgata var miljømessig like godt utført som lovlige rørgater av samme type, og derfor ikke kunne anses å ha medført betydelig miljøskade. De viste dessuten til at

det ikke var påvist rødlistearter i området, og at det på domstidspunktet vokste godt i rørgata, samt at det forelå planer om veibygging gjen-nom rørgata i forbindelse med en vindmøllepark som var planlagt i nærområdet. Lagmannsretten mente det var voldt betydelig miljøskade ved det ulovlige inngrepet og la særlig vekt på area-lets størrelse og den uopprettelige skaden. Den viste til at inngrepet har ført til at jordlaget er blitt vesentlig forandret, og at dette har medført

« Oppnåelse av betydelig gevinst må tillegges vekt ved straffutmålingen, slik at boten ikke bare utgjør en bagatellpost i byggeregnskapet

varige endringer i det biologiske mangfoldet ved at artenes levesteder og muligheter til å bevege seg er blitt forandret. Lagmannsretten presiserte at alvoret ved inngrepet i en myr ikke svekkes selv om det finnes flere andre myrom-råder i nærheten, eller fordi det foreligger andre utbyggingsplaner i området. Høyesterett sa seg enig i lagmannsrettens vurderinger og presise-rer at vannressursloven § 63 tredje ledd *også ville være anvendelig ved skader på naturen som er klart mindre omfattende enn den skade som er inntrådt her* (avsnitt 29 siste setning).

I mange saker om ulovlig bygging blir det gitt tillatelse til tiltaket i ettertid. I saken ble det i 2008 gitt en etterfølgende endrings-konsesjon for småkraftverket på Kvernstad. Forsvarerne mente dette var et formildende element. Lagmannsretten mente en slik etter-følgende tillatelse heller er straffeskjerpende enn formildende i en situasjon som denne, fordi myndighetene var satt i en tvangssituasjon

da utbyggeren ved en slik tillatelse oppnår en fordel han ellers ikke ville oppnådd. Høyesterett mente derimot at den etterfølgende tillatelsen verken er et straffeskjerpende eller formildende element, dog således at det kan ha en viss betydning i straffutmålingen *om det er klart at konsesjon ville ha blitt gitt for den utbyggings-plan som faktisk er fulgt*. Høyesterett under-streket imidlertid at *det bare vil være plass for slike synspunkter når det må legges til grunn at konsesjon ville blitt gitt*, og presiserte videre at det er uten betydning *om det kan være større eller mindre sannsynlighet for at konsesjon ville blitt gitt* (avsnitt 55).

Høyesteretts uttalelser innebærer at etter-følgende tillatelse bare kan være formildende der det ikke er noe grunnlag for tvil om at den ville blitt gitt. I praksis vil det trolig ikke være aktuelt i denne typen saker. Høyesteretts utta-else er nok derfor av relativt teoretisk interesse, ikke minst fordi det i en konsesjonsprosess som regel vil bli krevd at det undersøkes om det forekommer viktige natur- eller kulturverdier i området, eksempelvis rødlistearter eller kul-turminner, før det gis konsesjon. På Kvernstad får man aldri vite om det har vært rødlistearter eller kulturminner i rørgata, fordi det aldri ble undersøkt, og myndighetene fratas muligheten til å stille vilkår som beskytter de aktuelle na-tur- eller kulturverdiene mot ødeleggelse under utbyggingen, for eksempel gjennom å kreve en annen utforming av tiltaket. Således burde Høyesterett i dette tilfelle også ha stilt som vilkår at den ulovlige utbyggingen ikke måtte ha medført annen skade på miljø- eller kulturverdier enn det som ville vært tilfellet om utbyggingen hadde vært lovlig.

4.1.7. Rt. 2012 s. 110 (Budalen-kjennelsen). Den-ne saken gjaldt spørsmål om overtredelse av dagjeldende naturvernlov av 1970 § 24 jf. § 5 og plan- og bygningslov av 1985 § 110 jf. § 93 første ledd bokstav i. Formannen i et veilag var

For første gang siden nittitallet behandlet Høyesterett i juni 2016 en sak om jakt utenfor lovlig jakttid på vilt som ikke er totalfredet. På grunn av flere skjerpene omstendigheter i denne saken vurderte Høyesterett den som et grensetilfelle mot ubetinget fengselsstraff. *Illustrasjon.*

frifunnet i lagmannsretten for å ha rustet opp en gammel traktorvei i et landskapsvernområde blant annet ved grøfting, planering og oppfylling av masse over en strekning på ca. 350 meter. Påtalemyndighetens anke til Høyesterett var prinsipielt begrunnet i lovanvendelsen under skyldspørsmålet, nemlig at retten hadde anvendt begrepet *vedlikehold* uriktig. Dette var Høyesterett enig i og fant at det ikke kunne være tvil om at arbeidet klart gikk ut over det man ville karakterisere som vedlikehold selv med en romslig forståelse. Derimot ble det bemerkt at arbeid som gikk ut over vanlig vedlikehold, ikke uten videre ville lede til straffansvar. Skulle det ilegges straff, måtte arbeidet ha medført en vesentlig endring på landskapets art og karakter. Noen nærmere vurdering av dette lå ikke til grunn for frifinnelsen, og lagmannsrettens dom med hovedforhandling ble dermed opphevet grunnet uriktig lovanvendelse.

Budal-saken er av stor prinsipiell betydning blant annet fordi Norge har 36 nasjonalparker på fastlandet, og ca. 200 landskapsvernområder. Det er helt fundamentalt at fredningsbestemmelser blir overholdt, og at det blir søkt om tillatelse til tiltak som krever det. Veilagets formanns handlemåte er et eksempel på hvordan man ikke skal gå frem, og han ble så i Frostating lagmannsretts dom av 22. oktober 2012¹⁸ idømt en bot på 50 000 kroner. Veilagets formann anket lagmannsrettens dom til Høyesterett, men Høyesteretts ankeutvalg tillot ikke anken fremmet.¹⁹ Dermed ble det satt sluttstrek ca. fem år etter at det straffbare forholdet opphørte, og etter at saken var blitt behandlet seks ganger av rettssystemet. Et annet eksempel på hvordan mange miljøsaker blir gjenstand for en rekke behandlinger i rettssystemet er Tynes-dommen (Rt. 2010 s. 1293), som ble behandlet seks ganger i rettssystemet. Sakene

illustrerer også – noe som går igjen i mange miljøkriminalitetssaker – at de ofte bæres frem gjennom rettsinstansene av et sterkt personlig engasjement.

4.1.8. Rt. 2015 s. 636 (ulvebevisdommen).

14. mars 2014 skjøt en mann som satt på reveåte i Åmot en ulv. Morgenen etter hjalp en sambygding av mannen, en pensjonert polititjenestemann, til med å fjerne ulveskrotten fra åstedet. Han kjørte ulven til ei bu to kilometer unna, hvor skytteren gjemte den.

Den pensjonerte polititjenestemann ble for dette i Eidsivating lagmannsrett²⁰ dømt for overtredelse av den gang straffeloven § 132 første ledd (nå straffeloven § 160 første ledd). Bestemmelsen setter straff for den som med

avdekking vesentlig vanskeligere, at han som tidligere tjenestemann var *fullt på det rene med dette* og at både lovgiver og Høyesterett har understreket at miljøkriminalitet skal straffes strengt. Høyesterett kom til at tap av retten til jakt og fiske i ett år var nødvendig, selv om han ikke var med på selve felling. Deretter trekker Høyesterett frem som formildende at han *kom uforberedt opp i situasjonen*, og at *han trodde ulven var skutt ved et uhell*, før det konkluderes slik i avsnitt 29:

Ubetinget fengsel som påstått av påtalemyndigheten, er vår strengeste straffereaksjon. A er tidligere ustraffet. Jeg er da, under tvil, kommet til at fengselsstraffen på 16 dager bør gjøres betinget, men med tillegg av en bot på 30 000 kroner, jf. straffeloven 27. I kombinasjon med rettighetstapet og inndragningen gir det tilstrekkelig uttrykk for alvorlet i handlingen.

4.1.9. HR-2016-1253-A (rådyrdommen). For første gang siden nittitallet behandlet Høyesterett i juni 2016 en sak om jakt utenfor lovlig jakttid på vilt som ikke er totalfredet.

Jegeren hadde felt et rådyr i et bebyggd område på Larkollen skjærtorsdag kveld i 2014. For dette ble han i tingretten dømt til fengsel i 21 dagers ubetinget fengsel og tap av jaktretten i fem år, jf. viltloven § 56, jf. § 9. Dommen omfattet også mindre alvorlige brudd på våpenloven, men det fikk neppe noen betydning for fastsettelsen av fengselsstraffen. Anken til lagmannsretten ble forkastet.

I Høyesterett fikk jegeren delvis medhold i anken over straffutmålingen. Fengselsstraffen ble gjort betinget, men han fikk i tillegg en bot på 25 000 kroner. Rettighetstapet på fem år ble opprettholdt.

Høyesterett kom i denne sak også med to prinsipielle avklaringer: (1) Jakt utenfor tillatt jakttid skal strafferettslig bedømmes som brudd på prinsippet i naturmangfoldloven § 15 og straffes etter samme lov § 75. Viltloven

« At enkelte tar loven i egne hender, velger å sette til side det de folkevalgte har bestemt, kan et demokrati ikke akseptere

hensikt motarbeider etterforskningen av en mulig straffbar handling, for eksempel ved å skjule bevis i saken. I lagmannsretten ble han dømt til ubetinget fengsel i 16 dager og fradømmelse av retten til å drive jakt og fangst for et tidsrom på ett år. Han anket straffutmålingen videre til Høyesterett. Ved straffutmålingen tok Høyesterett i avsnitt 17 utgangspunkt i at det veier «tungt at ulv er totalfredet i Norge». Videre trekkes det frem flere skjerpene omstendigheter; at ulveskrotten var det helt sentrale beviset, at fjerning av skrotten gjør

18. LF-2012-27032.

19. HR-2013-652-U.

20. Eidsivating lagmannsrett LE-2014-172148.

skal derfor ikke lenger anvendes i slike saker. (2) Ulovlig jakt på vilt som ikke er totalfredet, skal i normaltilfellene medføre betinget fengselsstraff i kombinasjon med en følbart bot og rettighetstap. På grunn av flere skjerpende omstendigheter i denne saken vurderte Høyesterett den som et grensetilfelle mot ubetinget fengselsstraff.

4.1.10. HR 2016-1857-A (ulvedommen). 1. september 2016 avsa Høyesterett en av de viktigste miljøkriminalitetsdommer som noen gang er avsagt. Høyesterett skjerpet straffene for fire menn som var domfelt for ulovlig jakt på tre ulver i Elverum i februar 2014. Det var tale om forsøk på felling, idet ingen ulv ble skutt. Hovedårsaken til skjerpelsen er at jakta etter Høyesteretts syn skal straffes etter straffeloven og ikke naturmangfoldloven slik lagmannsretten kom til. Straffene er fra fire måneder til

ett års ubetinget fengsel. I tillegg ble de for en lenger periode fradømt jaktretten. De ble dømt for forsøk på avlivning av ulv etter straffeloven (1902) § 152b den såkalte generalklausulen, dvs. alvorlig miljøkriminalitet.

Ulv er på Rødlista ansett som «kritisk truet», noe som innebærer at det foreligger» ekstrem høy risiko for utdøing.» Om rettsanvendelsen av strl. § 152 b uttalte førstvoterende (avsnitt 37):

Med hensyn til rettsanvendelsen, tar jeg utgangspunkt i at det var omkring 50 ulver som hadde opphold på begge sider av grensen mellom Norge og Sverige. Omkring 30 ble regnet som rent norske. Kun 3 familiegrupper hadde bare tilhold i Norge. Etter mitt syn er det klart at det å ta ut tre dyr «minsker» denne bestanden. Jakt med slike på slikt uttak må derfor, når den ikke resulterer i felling, ansees som forsøk på overtreddelse av straffeloven § 152b andre ledd nr. 1.

At da enkelte tar loven i egne hender, velger å sette til side det de folkevalgte har bestemt, kan et demokrati ikke akseptere. Ulovlig jakt på rovvilt vanskeliggjør også naturvernmyndighetenes forvaltning av artene fordi ulovlig felling medfører at myndighetene går glipp av verdifull informasjon og fordi oppdagelsesrisikoen gjennomgående er liten. I tillegg kommer våre internasjonale forpliktelser om å ta vare på rovdyr. De fleste mener at en skal ta vare på tiger, løver og elefanter men en rik nasjon som Norge må da kunne ta vare noen få ulver.

Videre uttaler Høyesterett i avsnitt 15: «Det er delte meninger om grunnlaget for, og innholdet i, den norske ulvepolitikken. Og det er ulike syn på om de lokalsamfunnene som pålegges å leve med ulv i sine nærområder, påføres en urimelig belastning. Ulveforvaltning i Norge er i det hele både vanskelig og omstridt. For å begrense den

Sommeren 2005 ble inventar fra et fredet hus i Østerdalen fjernet og solgt til en antikvitethandler, som igjen solgte det videre til en hytteeier i Trysil. I barfrøstuedommen ble vedkommende som fjernet inventaret, domfelt for brudd på kulturminneloven § 27 første punktum, mens antikvitethandleren og kjøperen ble domfelt for uaktsomt heleri. Foto: politiet.

fare en ulvebestand i Norge utgjør for husdyr, og for også ellers å ivareta lokalbefolkningens interesser, har de politiske myndigheter funnet å burde avgrense ulvens leveområder og å holde den norske ulvebestanden så liten at den må bedømmes som utrydningstruet. Det er denne status, og den rovdyrpolitikken dette er utslag av, som er utgangspunktet ved anvendelsen av straffeloven § 1902 § 152b andre ledd nr. 1».

Eidsivating lagmannsrett kom i april 2016 til at ulovlig ulvejakt som ikke er av et slikt omfang at den realistisk sett på sikt kan tenkes å ha en negativ innvirkning på bestandens mulighet til å unngå utryddelse, skal straffes etter naturmangfoldloven med tre års strafferamme. Lagmannsretten viste blant annet til skrankene for offentlig lisensjakt. Høyesterett avviser at lisensjakt skal føre til at straffeloven ikke kommer til anvendelse.

Mange har opp gjennom tidene hevdet at den norske ulvestamme ikke er en naturlig bestand. Det tilbakeviser også Høyesterett.

Ved straffutmålingen tok Høyesterett utgangspunkt i at det skulle fastsettes en ubetinget fengselsstraff av en viss lengde, og la vekt på at jakten var planlagt og godt organisert, at formålet var å ta ut en gruppe på tre dyr, hvorav to var et par, og at jakten fant sted i yngletiden. Og nok en gang viste Høyesterett til at straffnivået for miljøkriminalitet er justert opp i tråd med lovgivers signaler og at myndighetenes miljøforpliktelser etter den nåværende § 112 i Grunnloven er trukket frem i flere tidligere Høyesterettsavgjørelser som en begrunnelse for et skjerpet straffnivå. (avsnitt 48).

4.2. Kulturminnekriminalitet. 4.2.1. Rt. 2000 s. 2023 (Iosjedommen). Natt til 12. mars 1998 ble en fredet bygning ulovlig revet i Mo i Rana. I lagmannsretten ble hovedmannen idømt fengsel i ett år hvorav seks måneder ubetinget. Foretaket som eide bygningen og som i lagmannsretten var idømt en inndragning på en million

kroner og en bot på 20 000 kroner, anket til Høyesterett. Anken ble forkastet av Høyesterett, som viste til at kulturminnelovgivningen klart kommer inn under anvendelsesområdet for foretaksstraff. Selv om foretaket ikke hadde særlig gode muligheter til å verge seg mot det som skjedde, mente Høyesterett at det av hensyn til den alminnelige lovlydighet likevel ikke ville være tilstrekkelig bare å straffe de personer som sto ansvarlig for rivningen. For at kulturminnelovgivningen skal være effektiv, måtte det reageres med foretaksstraff.

4.2.2. Rt. 2002 s. 1713 (Bryggen i Bergen-dommen). Denne saken gjaldt to unge menn som ble dømt for forsøk på grovt skadeverk. De hadde forsøkt å stifte brann i den fredede bebyggelsen på Bryggen i Bergen, som står oppført på Unescos verdensarvliste. Den ene ble dømt til fengsel i ett år og tre måneder, hvorav ni måneder betinget, og den andre fikk fengsel i ett år, hvorav åtte måneder betinget. At straffen ble gjort delvis betinget skyldtes først og fremst at saken var blitt gammel. Det var gått to år og ti måneder siden de straffbare handlinger ble begått. I premissene uttaler førstvoterende:

Allmennpreventive grunner tilsier at skadeverk rettet mot store kulturelle og økonomiske verdier som i dette tilfellet, må straffes strengt. Den hevning av strafferammen som skjedde for få år tilbake, er ledd i en utvikling hvor oppmerksomheten rettet mot miljøkriminalitet har ledet til en skjerpet holdning fra lovgivers side. Dette er fulgt opp av domstolene ved en hevning av straffnivået.²¹

Strafferammen for grovt skadeverk ble hevet fra fengsel i fire år til fengsel i seks år ved lov av 23. januar 1998 nr. 9. Bakgrunnen for lovendringen var i første rekke behovet for å kunne fastsette strengere straff for ildspå-

settelse av kirker. Men i forarbeidene ble det fremholdt at den utvidede strafferammen gjaldt grovt skadeverk generelt, og at maksimumsstraffen dermed kom på linje med andre grove økonomiske forbrytelser.²²

4.2.3. Rt. 2010 s. 1293 (Tysnes-dommen). Saken gjaldt spørsmålet om straffeansvar for overtredelse av kulturminneloven § 27, jf. § 3 og § 6 i forbindelse med anlegg av midlertidig anleggsvei ut til et settefiskanlegg på Tysnes utenfor Bergen. Noe av den midlertidige veien gikk inn i et automatisk fredet kulturminneområde. Det var ikke innhentet godkjenning etter plan- og bygningsloven og kulturminneloven for den midlertidige veien. Kulturminneområdet var tingsted i middelalderen med tradisjoner tilbake til vikingtid og var fra 1100-tallet også kirkested. Høyesterett kom til at det rundt dette kulturminnet ikke var en sikringssone etter kulturminneloven § 6 andre ledd, dvs. en sikringssone på fem meter som kom i tillegg til de grensene som var angitt på kartet for verneområdet. Høyesterett kunne imidlertid ikke se at dette hadde avgjørende betydning for domfellelsene etter kulturminneloven § 27 jf. § 3 første ledd fordi noe av veien uansett kom inn på området til det automatiske fredede kulturminnet. Foretaket, styreleder og entreprenøren var i lagmannsretten blitt idømt bøter på henholdsvis 300 000, 150 000 og 60 000 kroner, og det var ikke anket over straffutmålingen, men førstvoterende uttalte (avsnitt 47): (...) *finner jeg likevel grunn til å bemerke at jeg ikke kan se at de fastsatte straffene er for høye. Etter mitt syn er det straffverdige i første rekke det at de tiltalte tok seg til rette inne i området til et automatisk vernet kulturminne og ikke hvor stor del av området som inngrepet rammet.*

Også i 2008 ble denne saken behandlet i Høy-

21. Se dommen s. 1714 nest siste avsnitt.

22. Ot.prp. nr. 72 (1996–97) s. 1.

esterett.²³ Da var spørsmålet om den midlertidige anleggsveien var søknadspliktig etter dagjeldende plan- og bygningslov § 93 første ledd bokstav j, eller unntatt etter § 93 annet ledd jf. § 85. Høyesterett kom til at anleggsveien var søknadspliktig. Lagmannsretten hadde ikke vektlagt den omstendighet at anleggsvegen ble lagt i et automatisk fredet kulturminneområde slik det etter lovgivningen skal vektlegges. Lagmannsrettens dom ble opphevet, og påtalemyndigheten tok så ut tiltale for overtredelse av kulturminneloven i tillegg til plan- og bygningsloven. Saken gikk deretter tilbake til tingretten og videre til lagmannsretten før den på nytt havnet i Høyesterett i 2010.²⁴

4.2.4. Rt. 2010 s. 850 (barfrøstuedommen). Sommeren 2005 ble inventar fra et fredet hus i Østerdalen fjernet og solgt til en antikvitethandler, som igjen solgte det videre til en hytteeier i Trysil. Møblene, blant annet et framskap, sto i en såkalt barfrøstue fra 1809, som ble fredet i 1923. I barfrøstuedommen ble vedkommende som fjernet inventaret, domfelt for brudd på kulturminneloven § 27 første punktum, mens antikvitethandleren og kjøperen ble domfelt for uaktsomt heleri. Hovedspørsmålet i saken var hva som omfattes av en fredning etter bygningsfredningsloven av 1920. Høyesterett kom til at kun skatoll, framskap, matskap og veggbenker hadde en slik tilpasning og fastmontering til bygningen at de kunne anses som en del av denne. Videre fremkommer det i aktsomhetsvurderingen at den som kjøper av en seriøs antikvitethandler, kan måtte foreta egne undersøkelser om gjenstandens opprinnelse for å unngå heleriansvar. Straffene for hovedmannen og antikvitethandleren ble betinget fengsel i henholdsvis 30 og 21 dager og 20 000 kroner i bot, mens kjøperen fikk 20 000 kroner i bot. Høyesterett uttaler at bruddet på

kulturminneloven tilsier ubetinget fengsel. Fordi det var gått tre og et halvt år siden det straffbare forholdet ble avdekket, ble straffen for hovedmannen likevel gjort betinget.

4.2.5. Kulturminner har et strengt strafferettslig vern. Disse kulturminnesakene viser blant annet at kulturminner har et strengt strafferettslig vern. Videre understreker Høyesterett i sakene fra Tysnes viktigheten av at også et begrenset inngrep krever undersøkelser og vurderinger som nødvendiggjør at kulturminnemyndighetene trekkes inn før inngrep gjøres.²⁵

« Straffenivået på dette området må heves ytterligere, ikke minst for å forhindre at forurensning begås ut fra økonomiske hensyn

4.3. Forurensningskriminalitet. På forurensningsområdet har Høyesterett de senere årene behandlet flere saker og da først og fremst saker om håndtering av farlig avfall. Tidligere var det vanlig kun å ilegge foretaksstraff, men det finnes nå eksempler på at både styreledere, daglig ledere og rådgiver er blitt straffet, i tillegg til foretaket. Påtalemyndigheten har stadig skjerpet straffen for forurensning fra foretak, men det er sjelden slike saker kommer for domstolene. Det kan synes som om foretakene foretrekker å vedta bøter av betydelig størrelse fremfor å risikere en rettsak med full offentlighet om den forurensende virksomheten.

4.3.1. Rt. 2004 s. 1645 (gjenvinningsdommen). Den såkalte gjenvinningsdommen var et gjennombrudd for strengere straffer. For første gang ble to bedriftsledere idømt fengselsstraff for overtredelse av forurensningsloven. De ble ilagt en straff av fengsel i 45 dager. I tillegg var begge i Frostating lagmannsrett²⁶ rettskraftig idømt inndragning av vinning med 150 000 kroner, som var utbytte de hadde mottatt gjennom de straffbare handlinger de hadde begått. Selskapet var ilagt et forelegg på to millioner kroner og inndragning av vinning med to millioner kroner. Selskapet drev med gjenvinning og nyttegjøring av avfall fra aluminiumsindustrien.

Saken mot de to bedriftslederne i Høyesterett dreide seg om tre overtredelser av forurensningsloven. Den alvorligste var forsettlig utslipp til sjø over en periode på tre år av blant annet betydelig mengde kobber og andre metaller. Skadevirkningene på kort og lang sikt var imidlertid usikre. Den andre overtredelsen gjaldt diffuse utslipp til luft av blant annet ammoniakk. Skadevirkningene av de diffuse utslipp var begrenset, og bedriften hadde tillatelse til å forurense noe. De to bedriftslederne hadde også for sent iverksatt tiltak for å begrense virkningene av de diffuse utslippene. I straffutmålingspremissene viser Høyesterett til at det ut fra allmennpreventive hensyn må idømmes en følbare reaksjon. Dette ble begrunnet blant annet med (avsnitt 39):

Avfallshåndtering er en økende virksomhet, til dels med mulighet for stor fortjeneste. Samtidig kan det være kostnadskrevende å håndtere avfallet på en forsvarlig måte. Et ønske om å tjene mest mulig og om å bevare arbeidsplasser kan friste mindre ansvarlige aktører til å nedprioritere miljøtiltak. Samtidig kan oppdagelsesrisikoen være liten.

Før denne høyesterettsdom var domstolene

23. Rt. 2008 s. 1180.

24. Rt. 2010 s. 1293.

25. Kulturminner og kulturminnekriminalitet er utførlig behandlet i ØKOKRIMs skriftserie nr. 12: Kulturminner: lov forvaltning, håndhevelse, (red. Jørn Holme), 2. utg. Oslo 2005.

26. LF-2003-6633.

altfor forsiktige med å anvende ubetinget fengselsstraff av en viss varighet i forurensningsaker. En årsak til det kan være at det ofte er vanskelig å påvise konkrete skadefølger av det enkelte utslipp. Til dette uttalte Høyesterett i gjenvinningsdommen (avsnitt 43, 3. setning):

For at arbeidet med å begrense forurensning skal være effektivt, er det imidlertid av stor betydning at den enkelte bedrift respekterer de grenser myndighetene setter i generelle regler og i enkelttillatelser. Det er ikke opp til den enkelte å overprøve og fravike disse grensene basert på egne vurderinger av hvor skadelig et utslipp er.

Jeg mener straffenivået på dette området må heves ytterligere, ikke minst for å forhindre at forurensning begås ut fra økonomiske hensyn.

4.3.2. Rt. 2007 s.1684 (Sandvikselva-dommen).

I denne saken hadde en ansatt i et firma som drev installasjon og service av kjøleanlegg,

forårsaket omfattende fiskedød i elv ved at han tømte ut et fat med ammoniakkholdig vann. Den ansatte ble i tingretten²⁷ idømt betinget fengsel i 45 dager samt en bot på 15 000 kroner. For selskapets del fant Høyesterett at det forelå manglende retningslinjer, opplæring og internkontroll, og dømte firmaet til foretaksstraff for overtredelse av forurensningsloven til en bot på 1,2 millioner kroner. Om spørsmålet om foretaket skulle ilegges straff, uttalte Høyesterett blant annet:

Det kan ikke stilles opp noen generell premissjon om at et foretak bør straffes når vilkårene i § 48 a er oppfylt [...] Når det gjelder brudd på forurensningsloven, understrekes det i forarbeidene at «det må være hovedregelen at selskapsstraff idømmes når det først foreligger

27. Asker og Bærum tingrett TAHER-2006-40206.

en overtredelse av loven. [...] I proposisjonen til loven pekes det på at det er sentrale og stadig viktigere verdier som skal vernes av forurensningslovgivningen, og at man er innenfor et område hvor det er rimelig grunn til å anta at straffetrusler kan ha en reell preventiv betydning, fordi utslippene ofte skjer fra økonomisk virksomhet som drives ut fra rasjonelle motiver, og: Botens størrelse bør også avspeile at samfunnet har lidt et tap av naturskader (avsnitt 41).

4.3.3. Rt. 2012 s.65 (Vest Tank-dommen). Vest Tank-saken er den alvorligste miljøsak som noen gang er behandlet av norske domstoler. Den 19. januar 2012 avsa Høyesterett dom i saken. Med det har den strengeste miljødommen mot person for overtredelse av forurensningsområdet i Høyesterett gått fra 45 dagers fengsel til to års fengsel.

Vinteren 2006–2007 drev Vest Tank AS

Vest Tank-saken er den alvorligste miljøsak som noen gang er behandlet av norske domstoler. Med dommen Høyesterett avsa i 2012 har den strengeste miljødommen mot person for overtredelse av forurensningsområdet i Høyesterett gått fra 45 dagers fengsel til to års fengsel. Foto: politiet.

i Gulen kommune på Vestlandet behandling av ca. 180 000 m³ bensin uten nødvendige tillatelser fra Klima- og forurensningsdirektoratet og Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern. Volumet tilsvarer om lag en tiendedel av det årlige bensinforbruket i Norge. Da bedriften forsøkte å løse et avfallsproblem som oppstod under denne bensinbehandlingen, eksploderte tanken med avfallet. Nabetanken tok også fyr. De som var i nærheten av tankene, var i livsfare, og eksplosjonen og røyken medførte også betydelige plager for en rekke personer i området. ØKOKRIM statsadvokatembete tiltalte i juni 2009 virksomhetens styreleder og daglig leder for brudd på forurensningsloven, arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven. I tillegg ble en rådgiver tiltalt for brudd på forurensningsloven. I lagmannsretten ble saken for styrelederen utsatt, mens daglig leder ble dømt til ett år og seks måneders ubetinget fengsel. Rådgiveren ble frifunnet. Etter anke fra påtalemyndigheten fastsatte Høyesterett straffen for daglig leder til to års ubetinget fengsel. I tillegg ble han fradømt retten til å drive virksomhet, være

daglig leder eller å sitte i et selskaps styre hvor denne virksomheten krever tillatelse fra Klima- og forurensningsdirektoratet eller Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, for en periode på fem år.

Et sentralt spørsmål for Høyesterett var forståelsen av forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ, som øker strafferammen til fem års fengsel når overtredelsen har *voldt fare for menneskers liv og helbred*. Høyesterett kommer til at det var riktig av lagmannsretten å subsumere både bensinbehandlingen og tankrenseprosjektet under dette straffalternativet. Dette var for øvrig første sak der noen ble dømt for overtredelse av dette straffalternativet.

Som utgangspunkt for utmålingen viste Høyesterett til tidligere avgjørelser om skjerpet straffenivå på miljøområdet, blant annet Rt. 2011 s. 10 og s. 631. Ellers var skadene og det store farepotensialet naturlig nok sentrale utmålingsmomenter. Avsnitt 128 i dommen gir en god karakteristikk av dette: *Det viser også sakens alvor at overtredelsene fant sted på et tankanlegg med i alt 17 tanker fordelt på tre tankgårder,*

og hvor det i en av tankene ble lagret bensin. Et slikt miljø tilsier den aller største forsiktighet, og det er ikke rom for å eksperimentere.

Det er viktig å stille til ansvar og reagere med fasthet overfor personer som har styrende posisjoner i virksomheter som driver ulovlig, særlig når hensynet til sikkerheten ikke blir tilstrekkelig ivarettatt av hensyn til inntjeningen. I slike saker er Høyesteretts uttalelse om den daglige lederen i avsnitt 129 av interesse:

Jeg viser videre til at B var sentral i alle valgene som ble tatt vedrørende opplegget med bensinrensingen og håndteringen av det sterkt basiske avfallet. Han besluttet at dette arbeidet skulle gjennomføres med manglende sikkerhet, manglende kompetanse og til tross for det meget store skadepotensialet. Det var hans avgjørelser som skapte både faren og skadene som overtredelsen har medført. I tillegg må det tillegges betydelig vekt at overtredelsene var sterkt profittmotivert.

Om den tiltalte rådgiverens rolle i tankrenseprosjektet som førte til eksplosjon, hadde en samlet lagmannsrett uttalt (i avsnitt 139):

I bilkirkegård-saken viste det seg at to menn hadde i Larvik oppbevart et større antall kjøretøy og andre gjenstander gjennom en årrekke, med betydelig forsøpling til følge. Høyesterett så alvorlig på overtredelsene «i lys av det store omfanget av forsøplingen, at de domfelte forsettlig har opprettholdt bilkirkegårdene over mange år, delvis av kommersielle grunner, og at de har neglisjert gjentatte pålegg om opprydding». *Illustrasjonsbilde.*

Råda og innspela A kom med i og i tilknytning til arbeidet i prosjektgruppa var styrande for avgjerda om og korleis saltsyretilsetjinga skulle gjennomførast. Til tross for dette frifant lagmannsretten ham for medvirkning til overtredelse av forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jf. bokstav e. Flertallet viste blant annet til at han ikke hadde arbeidet mer enn 20 timer med prosjektet, og til at han ikke hadde beslutningsmyndighet i Vest Tank. Høyesterett fant at frifinnelsen utgjorde en rettsanvendelsesfeil og opphevet den.

Saken mot styreleder og rådgiver ble så behandlet av Gulating lagmannsrett²⁸ vinteren 2013. Her ble styreleder dømt til fengsel i to år og fem måneder for overtredelse av forurensningsloven, arbeidsmiljøloven, brann- og eksplosjonsvernloven samt grov økonomisk utroskap og forsikringsbedrageri i forbindelse med kjøp av tanker etter eksplosjonen. Styreleder ble også ilagt samme type rettighetstap som daglig leder. Rådgiveren ble dømt til fengsel i 90 dager. Begge de domfelte anket til Høyesterett, men Høyesteretts ankeutvalg nektet ankene fremmet.²⁹ Det er første gang en rådgiver blir dømt for overtredelse av miljølovgivningen. Høyesteretts ankeutvalg var enig med lagmannsretten i at styrelederen med den kunnskap han hadde, kunne straffes som medvirker for ikke å ha grepet inn, og uttalte at de forhold han ble dømt for, er meget samfunnsskadelige.

4.3.4. Rt. 2013 s. 684 (brønnboringsdommen).

Et brønnboringsfirma som boret energibrønner, ble idømt en bot på 400 000 kroner for overtredelse av forurensningsloven § 78 annet ledd første straffalternativ jf. § 7 første ledd for å ha foretatt utslipp til et vassdrag av avløpsvann som var blandet med tørrstoff fra brønnboringen. Selv om boring av energibrønner må anses som «midlertidig anleggsvirksomhet»,

jf. forurensningsloven § 8 første ledd, dreide det seg ikke om slik vanlig forurensning som er tillatt. Det ble i den forbindelse lagt vekt på at vassdrag er sårbare for denne typen forurensning, og at den aktuelle forurensningen kunne vært unngått med enkle midler. Forurensningen var da i strid med forbudet i forurensningsloven § 7. Høyesterett la vekt på følgende i sin straffutmåling (i avsnitt 47):

« En av de store utfordringene innenfor miljøkriminalitet i dag er knyttet til akvakulturnæringen

Som lagmannsretten påpeker, er for det første foretakets størrelse av betydning ved bøtefastsettelsen. For det annet – selv om utslippene ikke medførte fare for stor skade, avslørte de som nevnt klare mangler ved foretakets miljøbevissthet. Jeg nevner i denne forbindelse at foretaket også er bøtelagt en gang tidligere, i 2000, for et lignende forhold.

Den gang var forelegget på 10 000 kroner, og Båsum Boring hevdet i Høyesterett at det viste at 400 000 kroner denne gang var for mye. Til det uttaler Høyesterett (i avsnitt 48): «Et vedtatt forelegg kan imidlertid ikke være retningsgivende. Som det fremgår av Rt-2011-10 avsnitt 21 og 22, har det dessuten skjedd en skjerpelse av straffnivået for miljøkriminalitet de siste ti årene».

4.3.5. Rt. 2015 s. 392 (bilkirkegårddommen).

To menn hadde i Larvik oppbevart et større antall kjøretøy og andre gjenstander gjennom en årrekke, med betydelig forsøpling til følge. For dette var de først blitt ilagt tvangsmulkt etter forurensningsloven § 73 på henholdsvis 475 000 og 350 000 kroner. De ble deretter –

for det samme forholdet – satt under tiltale for overtredelse av forurensningsloven § 79 første ledd bokstav a. Hovedspørsmålet i saken var om tvangsmulktene kunne anses som strafferettslig forfølgning i relasjon til forbudet mot dobbelt straffeforfølgning i EMK protokoll 7 artikkel 4 nr. 1, noe Høyesterett kom til at det ikke var. Det ble vist til at tvangsmulktens formål skiller den fra straff, og at et bærende hensyn ved ileggelse av tvangsmulkt er om den er nødvendig for å få gjennomført de krav som er brutt. Strafferammen etter § 79 for denne type overtredelse er fengsel inntil tre måneder. Høyesterett så alvorlig på overtredelsene i lys av det store omfanget av forsøplingen, at de domfelte forsettlig har opprettholdt bilkirkegårdene over mange år, delvis av kommersielle grunner, og at de har neglisjert gjentatte pålegg om opprydding (avsnitt 55). Den utmålte straffen i lagmannsretten, betinget fengsel på henholdsvis 45 og 30 dager og bøter på henholdsvis 50 000 og 30 000 kroner, ble opprettholdt av Høyesterett.

4.4. Oppdretts- og akvakulturrkriminalitet.

En av de store miljøkriminalitetsutfordringene i dag er knyttet til akvakulturnæringen, oppdrett av for eksempel laks, ørret, torsk og kveite. Oppdrettsnæringen er nå blitt Norges nest største eksportnæring med aktører som utnytter våre felles naturgoder langs kysten. Næringen har hatt en eventyrlig utvikling, med betydelig ulempe og risiko for en rekke verneverdige interesser. Dessverre er rømning av oppdrettsfisk fortsatt et stort problem i næringen. I tillegg rømmer det årlig en betydelig mengde smolt. Det kan også være økonomisk fordelaktig for et oppdrettsselskap å unnlåte å etterleve bestemmelser i akvakulturlovgivningen. Politidistriktene og ØKOKRIM har etterforsket flere slike saker de senere årene. De fleste saker vedrørende overtredelse av akvakulturloven av 2005 har endt med vedtatte forelegg. En kan jo spørre seg om de bøtene som er gitt for overtredelse

28. LG-2012-23847.
29. Rt. 2013 s. 1143.

De fleste saker vedrørende overtredelse av akvakulturloven av 2005 har endt med vedtatte forelegg. En kan jo spørre seg om de bøtene som er gitt for overtredelse av akvakulturloven er for lave, all den tid de fleste forelegg blir vedtatt? *Illustrasjonsbilde.*

av akvakulturloven er for lave, all den tid de fleste forelegg blir vedtatt?

4.4.1. Rt. 2015 s. 44 (lakselusdom I). Dette er den første saken Høyesterett har behandlet om miljøkriminalitet i oppdrettsnæringen. Gjennom feilrapportering av tellinger av lakselus avverget produksjonssjefen ved et fiskeoppdrettsanlegg ved syv tilfeller i perioden 2010–2011 at bedriften fikk pålegg fra Mattilsynet om å gjennomføre lakselustellinger. Saken omfatter også feilrapportering som ble gjort for å skjule ulovlig høy fisketetthet. Produksjonssjefen ble dømt for overtredelse av straffeloven 1902 § 166 (gitt uriktige opplysninger i periodiske rapporter til Mattilsynet) og matloven § 28 jf. § 14 jf. akvakulturforskriften til en straff av fengsel i 60 dager, hvorav 30 dager ble gjort betinget. Foretaket hadde tidligere vedtatt en bot på 2,3 millioner kroner for flere brudd på lovgivningen knyttet til akvakultur, herunder også de forhold som produksjonssjefen ble dømt for.

Høyesterett reduserte straffen noe fra lagmannsrettens dom på 90 dager, viste til at det i straffutmålingen må tas et visst hensyn til at tiltalen innebærer en skjerpet holdning til slike overtredelser, og la også vekt på den uforbeholdne tilståelsen og at forholdene lå langt tilbake i tid. I dommen uttaler Høyesterett:

Etterlevelse av regelverket, også med hensyn til rapportering, har avgjørende betydning for de naturinteresser som berøres. (avsnitt 30)

Dommen er av stor prinsipiell betydning når det gjelder bevisst feilrapportering til myndighetene, ikke bare innenfor oppdrettsnæringen, men også i andre virksomheter der miljøhensyn gjør seg gjeldende. Det gjelder ikke minst når Høyesterett i tillegg uttaler (i avsnitt 31):

Kontroll med lakselusproblemet er dermed også en forutsetning for at havbruksnæringen skal kunne videreføres i det omfang den har fått, og for at veksten i næringen skal kunne videreføres. I den vekststrategi som den nåværende

regjering bygger på, er kontroll med lakselusproblemet også en grunnleggende forutsetning, og regjeringen legger opp til en kraftig skjerpelse av kravene på dette området. Manglende etterlevelse av offentlige pålegg i denne sammenheng kan dermed få store konsekvenser også for næringen selv.

Det er all grunn til å hilse velkommen at Høyesterett her tar en slik aktiv rolle i miljøsaker, ikke minst ut fra alvoret i de miljøproblemer vi står overfor, og den stadig større vekt som tillegges miljøproblemene.

4.4.2 HR-2016-2507-A (lakselusdom II). I denne sak hadde en tidligere daglig leder i selskapet over en periode på seks måneder gitt bevisst uriktig informasjon om antall lakselus i selskapets anlegg. Denne sak var også klart mer alvorlig enn lakselusdom I var. Selskapet hadde hatt mer lus pr. laks enn tillatt, og hadde ikke satt i verk nødvendig lusebehandling. Selskapet hadde også overtrådt dyrevelferdsloven ved å forårsake massedød av fisk i forbindelse med slakting. 160 000 laks døde som følge av surstoffmangel. Den tidligere daglige leder var i dømt 6 måneders fengsel.

Det Høyesterett behandlet var påtalemyndighetens anke over reaksjonsfastsettelsen overfor selskapet. Selskapet var i lagmannsretten ilagt en bot på 5 millioner kroner. Videre behandlet Høyesterett spørsmålet om selskapet skulle ilegges rettighets i form av at selskapet skulle fradømmes retten til å utnytte 2 nye konsesjoner for lakseoppdrett i et tidsrom på to år. Samlet sett var selskapet dømt for å ha oppgitt uriktig informasjon om antall lakselus i anleggene, for å ha hatt mer lus per laks enn tillatt, for ikke å ha satt i verk nødvendig lusebehandling og for å ha sendt inn rapporter om luetallet for sent. Videre var selskapet dømt for at det hadde skjedd massedød av fisk i forbindelse med forberedelse til slakting.

Høyesterett kom til at det ikke var grunnlag

for å dømme selskapet til rettighetstap.

Ved fastsettelsen av botens størrelse uttalte førstvoterende bl.a. (i avsnitt 32):

Ved vurderingen av straffenivået i vår sak tar jeg utgangspunkt i at lakselus er et betydelig problem i norsk oppdrettsnæring. Lojal oppfølging av rapporteringspliktene og samvittighetsfullt arbeid for å beholde lusebestanden nede er helt nødvendig. Både hensynet til dyrevelferden, hensynet til å unngå smitte og forhindre utvikling av resistens og hensynet til næringens renomme og inntjeningssevne tilsier at de som ikke følger regelverket må straffes stengt.

I formidlende retning ble det lagt vekt på at selskapet tilsto alle forholdene i tilsalen, at det var en stund siden forholdene skjedde, og at daglig leder hadde sluttet i selskapet og ble dømt til en streng straff.

Høyesterett fastsatte boten til seks millioner kroner og viste til at formålet med bøtestraff er at den skal virke avskrekkende (avsnitt 42). Dette er den høyeste foretaksstraff som til nå er ilagt for overtredelse av miljølovgivningen.

Selskapet ble ikke ilagt rettighets tap da Høyesterett kom til at det ikke forelå fare for framtidig misbruk fra selskapets side og viste bl.a. til at daglig leder, som begikk de straffbare forhold, hadde sluttet og selskapet hadde nå god kontroll med lusemengden (avsnitt 57).

Det er da ikke slik at det er utelukket med foretaksstraff, men det må kunne påvises en fremtidig risiko for alvorlige brudd.

4.5. Dyrevelferds kriminalitet. I januar 2010 ble dyrevernaven erstattet av dyrevelferdsloven. Formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr. I løpet av disse årene er fokus endret fra å unngå dyreplageri og lidelse til aktivt å legge forholdene til rette for god dyrevelferd. Det må da også legges til at ØKOKRIM i brev av 14. mars 2014 fra Politidirektoratet har fått et nasjonalt fagansvar for bekjempelsen av dyrevelferds kriminalitet.

Dyrevelferd handler f.eks. også om dyrevelferd for fisk i oppdrett, jf. HR -2016-2507-A (lakselusdom II) og for villlevende arter som blir påvirket av menneskelig adferd, herunder i forbindelse jakt.

« Saksbehandlingen i mange saker har dessverre blitt for lang, og det har gitt seg utslag i reduserte straffer

4.5.1. HR-2016- 295-A (Lukas-dommen). En person som hadde avlivet sin hund ved å binde den til et betongrør og kaste den utfør en bro slik at den druknet ble idømt en straff av ubetinget fengsel i 90 dager for overtredelse av dyrevelferdsloven. Dette var første gang Høyesterett har behandlet straffutmålingen etter dyrevelferdsloven. Dommen innebærer en vesentlig skjerping av straffenivået sammenliknet med Høyesteretts praksis etter den gamle dyrevernaven. I tillegg har man med denne saken fått satt søkelyset på dette området.

Høyesterett la ved straffutmålingen bl.a. vekt på (avsnitt 30): *Ved fastsettelsen av straff er det først og fremst handlingens grovhet som er styrende. Det betyr at det må stå sentralt hvor mange dyr som rammes, hvor stor lidelse de er påført, og graden av skyld.* Høyesterett la også vekt på at dyr skal behandles med respekt, og at allmennpreventive hensyn tilsier at det reageres med en viss styrke når man har avklart at det foreligger brudd.

Høyesterett uttalte videre (avsnitt 38): *Det bidrar til å gjøre forholdet grovt at domfeltes handling var forsettlig og overlatt – han hadde tid til å komme på bedre tanker.* Høyesterett la imidlertid også en viss vekt at domfelte, selv om han burde ha visst bedre, hadde trodd at drukning var en human måte å avlive hunden

på. Han hadde nemlig spurt en kamerat om dette var en human avlivningsmåte, noe kameraten hadde bekreftet. Personlig mener jeg dette skulle ha vært skjerpende. Når han først var inne på tanken om at det kunne være inhumant, mener jeg det heller er skjerpende enn formildende at han kun spurte en kamerat og ikke en fagkyndig person, for eksempel en veterinær. Man må sette seg inn i følgene av en så dramatisk handling.

Høyesterett kom til at straffen i utgangspunktet burde være på 120 dager fengsel, men gjorde fradrag for tilståelse og ila en straff av fengsel i 90 dager for grove brudd på dyrevelferdsloven. På bakgrunn av denne høyesterettsdom kan en nå slå fast at mindre grove overtredelser av dyrevelferdsloven for fremtiden i utgangspunktet vil medføre 120 dagers ubetinget fengsel. Det er et fremskritt i forhold den uklare straffutmålingstilstanden vi tidligere har hatt på dette området.

Lukas-dommen var viktig ikke minst fordi straffenivået ved denne type overtredelser ble skjerpet. Høyesterett har ved denne dommen etablert et helt nytt straffenivå for alvorlige brudd på dyrevelferdsloven. Det er også å håpe at dommen vil ha en god holdningsskapende og allmennpreventiv effekt og at det høyner dyrs status.

Bare ti måneder etter at Høyesterett hadde behandlet Lukas-dommen kom det opp en ny dyrevelferds kriminalitetssak i Høyesterett (HR-2016-2285-A). Denne gangen gjaldt det spørsmålet om hvilken straff en mann skulle ha for forsettlig å ha unnlatte føring av 92 storfe over en så lang periode at samtlige dyr døde. Høyesterett fastslo at det skulle utmåles straff for grov overtredelse av dyrevelferdsloven. Sentralt i straffutmålingen stod også Lukas-dommen og mannen ble dømt til fengsel i ett år og åtte måneder. I denne saken var det snakk om en stor dyretragedie og Høyesterett slo fast at det ikke var grunnlag for å hevde at storfe i en

besetning hvor det drives «industriell kjøttproduksjon» har mindre strafferettslig vern enn kjæledyr.

5. NOEN REFLEKSJONER TIL SLUTT

5.1. Allmennprevensjon. Ved straffutmålingen har Høyesterett i nesten samtlige av de nevnte dommene vist til at det av allmennpreventive grunner må reageres strengt ved overtredelse av miljølovgivningen. Det ble også uttalt i lakselusdom I (avsnitt 32):

Både hensynet til miljøet og til næringen tilsier dermed at det av allmennpreventive grunner må reageres strengt på forsettlig overtredelser.

I bilkirkegårddommen³⁰ viste Høyesterett til at oppbevaring av kjøretøyer – bilkirkegårder – er et økende problem i hele landet og at allmennpreventive grunner tilsier da at det for slike overtredelser reageres med en følbar straff.

I motsetning til for eksempel volds- og seksualforbrytelser er overtredelsen sjelden et resultat av plutselige begivenheter eller innfall, eller av sinnstilstander som raseri eller begjær. Bak overtredelsene ligger det ofte en kalkulert analyse av fordeler og risiko ved regelbrudd, eventuelt slurv og likegyldighet. Ofte er det ellers lovlige borgere som begår denne type kriminalitet. Når noen vurderer å begå miljøkriminalitet, og de vet det reageres strengt, er det å håpe at mange vil avstå fra denne formen for kriminalitet.

5.2. Streng aktsomhetsnorm. I tillegg til at Høyesterett ved straffutmålingen har lagt vekt på betydningen av strenge reaksjoner på miljøområdet, har Høyesterett lagt vekt på at hensynet til vern om miljøet tilsier en streng aktsomhetsnorm, jf. for eksempel Rt. 2002 s. 1368 og da s. 1371 (glykolkjennelsen). I Rt. 2004 s. 698, som gjaldt et større oljeutslipp fra en råoljetank på et raffineri, uttaler Høyesterett

at «det stilles strenge krav til eierens aktsomhet for å forhindre utslipp» (avsnitt 26). Her ble imidlertid bedriften likevel delvis frifunnet idet Høyesterett fastslo at en bedrift normalt opptrer aktsomt dersom den har overholdt en anerkjent og relevant bransjenorm på vedkommende område.

« Kampen om ressurser og prioriteringer innad i etaten har på mange måter vært tyngre enn selve kampen mot miljøforbryterne

5.3. Lang saksbehandlingstid – ikke alltid utslagsgivende i komplekse saker. Gjennomgangen av høyesterettspraksisen viser at saksbehandlingen i mange saker dessverre har blitt for lang, og det har gitt seg utslag i reduserte straffer. Det gjelder for eksempel Rt. 2003 s. 634 (CITES-saken) hvor Høyesterett skriver (avsnitt 21):

Straffen i vår sak kan i utgangspunktet passende settes til fengsel i 45 dager. Jeg er likevel kommet til at straffen i dette tilfellet bør gjøres betinget. Det skyldes at saken er blitt alt for gammel.

Andre eksempler er Rt. 2005 s. 568 (general-klausuldommen), Rt. 2010 s. 850 (barfrostedommen), og Rt. 2011 s. 631 (Kvernstad-dommen). I Rt. 2015 s. 44 (lakselusdom I) ble straffen redusert fordi saken lå uten påviselig fremdrift i et halvt år, noe Høyesterett mente klart måtte tillegges vekt. Her synes jeg Høyesterett satte vel store krav til fremdriften, fordi en er på et område hvor allmennpreventive hensyn er dominerende.

Hovedproblemet med lang saksbehandlingstid skyldes at politiet og påtalemyndigheten ikke prioriterer denne typen saker. Rt. 2012 s. 1374 er et godt eksempel på det. Men

dette kan – og må – løses. Lang saksbehandlingstid skyldes også at det kan være et ukjent og til dels komplisert rettsområde, og tidligere brukte også i noen tilfeller ting- og lagmannsrettene lang tid på å beramme sakene.

På den annen side har Høyesterett akseptert at det for eksempel i forurensningssaker tar tid å kartlegge omfang og skadevirkninger av forurensningen, og at tidsaspektet derfor kun kan tillegges begrenset betydning, jf. Rt. 2004 s. 1645 avsnitt 46 (gjenvinningsdommen) og Rt. 2012 s. 65 avsnitt 131 (Vest Tank-dommen).

5.4. Ønsker for fremtiden. Gjennomgangen som her er gitt av høyesterettspraksis fra årtusenskiftet, viser at det er blitt tatt viktige grep. Først og fremst ved at miljøkriminalitet nå tas på alvor. Sakene viser også hvordan kriminaliteten rammer fellesskapet og de kommende generasjoner.

Miljølovene er et middel til å skape et bedre samfunn etter lovgivers visjoner. Lovene gir uttrykk for allmenne verdier som må ivaretas og fremmes, men oppfølgingen har ikke vært like god. Bekjempelsen av miljøkriminalitet kan bli mer effektiv. Her må først og fremst politikere, politiet og påtalemyndigheten ta sitt ansvar. Det finnes et mangfold av gode rapporter³¹, instruks og rundskriv, men tross det har ikke politiet lyktes like godt. Kampen om ressurser og prioriteringer innad i etaten har på mange måter vært tyngre enn selve kampen mot miljøforbryterne.

Høyesteretts bidrag til at det felles mål kan nås, gjennom sine avgjørelser og de signaler som er gitt i løpet av de siste 15 år, er i denne sammenheng av stor betydning.

30. Rt 2015 s. 392, avsnitt 53.

31. Et eksempel er rapport om Evaluering av miljøkoordinatorrollen 19. november 2013: https://www.politi.no/politidirektoratet/aktuelt/nyhetsarkiv/2014_05/Nyhet_13802.xml

Global innsats for truede arter

Av: **Redaksjonen**

De tre siste ukene i februar avviklet Interpol en global operasjon for å bekjempe illegal handel med truede plante- og dyrearter og ulovlig tømmerhogst. Dette resulterte i nærmere 900 mistenkte personer og beslag av 1300 ulovlige produkter med en verdi beregnet til 40 millioner kroner.

Thunderbird-operasjonen involverte politi- og tollmyndigheter i 43 land. ØKOKRIMs miljøkrim-avdeling representerte Norge.

I forkant av operasjonen var det samlet inn mye etterretningsinformasjon som bidro til at

innsatspersonellet visste hvor det var mest hensiktsmessig å slå til. Interpols liste over beslagene som ble foretatt:

- 60 tonn tømmer
- 4 770 fugler
- 1 240 reptiler, inkludert 560 skilpadder
- 100 ville katter
- 2,75 tonn pangolinskjell
- 2,54 tonn elfenben
- 25 tonn diverse deler fra dyr (kjøtt, horn, pels)
- 37 130 derivater og prosesserte produkter (medisiner, dekorative figurer etc.)

Ulovlig handel med truede arter er et svært omfattende problem over hele verden. Det er organisert kriminalitet som genererer mye penger, og som fører til at både plante- og dyrearter blir utryddet.

Den ulovlige handelen er grensekryssende, og i lys av dette tok Interpol med operasjon Thunderbird initiativ til økt samarbeid over landegrensene for politi- og tollmyndigheter.

Etterretningsinformasjonen om personer og nettverk som ble samlet inn i løper av de tre ukene, vil nå bli delt mellom de involverte landene for videre oppfølging.

Dyrevelferd – Mattilsynet

Av: **Redaksjonen**

Mattilsynet har nå kommet med sin årsrapport for dyrevelferd. Den viser blant annet hva inspektører over hele landet fant på tilsyn, og hvilke tiltak som ble brukt for å bedre velferden for dyra og for å unngå mer lidelse.

Mattilsynet omtaler også ØKOKRIMs arbeid med miljø i den ferske rapporten; «Mattilsynet berømmer engasjementet hos ØKOKRIM, og den faglige dyktigheten de har opparbeidet i dyrekrimaker. De har også bidratt til kompetansebygging i politiet på dette feltet. ØKOKRIMs innsats har vært helt nødvendig for å få de riktige sakene lagt frem for Høyesterett på en god måte», heter det på side 19.

[Rapporten finner du på Mattilsynets hjemmesider.](#)

Handlingsplan for fjellrev for Norge og Sverige

Kilde: **Miljødirektoratet.no**

Miljødirektoratet har hatt et forslag til handlingsplan for fjellrev for Norge og Sverige i perioden 2017–2021 på høring.

Høsten 2015 undertegnet statssekretærene i Klima- og miljødepartementet i Norge og Miljø- og energidepartementet i Sverige en intensjonserklæring om forvaltning av den

skandinaviske fjellrevbestanden. I avtalen er det enighet om at de sentrale myndighetene i de respektive landene vil utarbeide felles retningslinjer for tiltak, blant annet utarbeide en felles tiltaksplan.

Miljødirektoratet og Naturvårdsverket i Sverige nedsatte en gruppe med eksperter fra flere forskningsinstitusjoner i begge land

for å utarbeide en ny felles handlingsplan med forslag til tiltak for å styrke bestanden av fjellrev. De fleste tiltakene som er foreslått i planen, er igangsatt tidligere, og det foreslås en videreføring av disse tiltakene for ytterligere styrking av fjellrev i begge land. Handlingsplanen skal være veiledende, ikke bindende, og gjelde for årene 2017 til 2021.

ØKOKRIM representert i INTERPOLs arbeidsgruppe mot forurensningskriminalitet

Tekst/Foto: **Per Knut Vistad**

Det 22. møtet i arbeidsgruppen mot forurensningskriminalitet i INTERPOL foregikk i Roma 15.–17. mai. Årets møte ble arrangert av en kommando i Carabinieri innen miljø og landbruk.

Møtet samlet representanter fra totalt 34 land. Deltakerne kommer fra forvaltning, politi og påtale. Nytt i år var at omtrent 10 land

hadde sendt deltakere fra sitt nasjonale NCB (INTERPOL-kontaktpunkt).

Det var en interessant og omfattende agenda med bl.a. informasjon om forestående konkrete prosjekter/operasjoner, tanker om hvordan øke prevensjon/avskrekking fra påtalemyndighetens ståsted, pågående debatt i Sør-Afrika om mulige konflikter mellom ad-

ministrativ og strafferettslig håndheving, en utviklet app rettet mot håndheving innen avfall samt etterretningsbasert etterforskningsmetode og regionalt håndhevingsnettverk mot kjemikalier og avfall i Asia (REN).

For øvrig ble spesialetterforsker Per Knut Vistad i ØKOKRIM innvalgt i styret i arbeidsgruppen.

Nå kan el-sykkel brukes i utmark

Kilde: **Regjeringen.no**

El-sykkel kan nå brukes i utmark på linje med vanlige sykler. Det slås fast i en forskrifts- endring.

– Med dette åpner vi for at enda flere kan komme seg ut i naturen. Dette vil være positivt for folkehelsen, sier klima- og miljøminister Vidar Helgesen. El-sykkel er et motorisert fremkomst- middel og har frem til nå vært forbudt å bruke på stier, turveier og i annen utmark.

– Det bør utvises varsomhet med å åpne for motorisert ferdsel i naturen. Det absolutte

forbudet mot el-sykler i utmark har likevel etter regjeringens syn vært unødvendig strengt. El-sykler med begrenset wattstyrke og hastighet skiller seg lite fra vanlige sykler, sier Vidar Helgesen.

Forslaget som var på høring, la opp til at bruken av el-sykler skulle begrenses til veier og opparbeidet sti i utmark. For å få et enkelt, oversiktlig og brukervennlig regelverk, har regjeringen besluttet at det ikke blir en slik begrensning, og at bruk av el-sykler i all hovedsak likestilles med bruk av vanlige sykler.

Kommunen vil likevel kunne bestemme at bruk av el-sykler ikke skal være tillatt i bestemte områder eller på nærmere angitte strekninger eller traséer.

I Osloområdet gjelder markaloven, som har egne bestemmelser om motorisert ferdsel. Regjeringen vil snarest legge frem forslag om endringer av markaloven for Stortinget, med sikte på en tilsvarende åpning for el-sykler også innenfor markagrensene. Inntil en slik endring er gjennomført, henvises el-syklister til å bruke veiene i marka.

Tekst: politiadvokat **Inge Svae-Grotli** & spesialetterforsker og biolog **Joachim Schjolden** ØKOKRIM / Foto: ØKOKRIM
// inge.svae-grotli@politiet.no & joachim.schjolden@politiet.no

Ulvesaken er blant de alvorligste miljøkriminalitetssakene som er behandlet av norsk domstol. Artikkelen er opprinnelig skrevet til [Nordisk Kriminalkrønike 2017](#). (Bilde fra beslag).

Ulvesaken

– Fra krypskyting til krevende rovdyrpolitikk

F: Ja. Ja, dem har tre grå.

G: Åh.

F: Innringe i Elverum som dem.

Du kunne ikke tenkt deg litt hundejakt?

G: Ja, ja men det må vi. Det får vi til!

Det var fredag 14. februar i 2014, og han sto og ryddet ut av oppvaskmaskinen da telefonen ringte. Det hadde snødd ganske mye de siste dagene, og kvelden og natten i forveien hadde han vært opptatt med å kjøre bort snø for kommunen. De to kjente hverandre godt, og nå fikk han forklart situasjonen.

Mannen som ringte kjente til et miljø i Elverum som hadde til hensikt å jakte ulv i Letjennareviret dagen etter. Nå ville F forhøre seg om han kunne være interessert i å delta i denne jakten med hunder, som han angivelig hadde trent for en slik utfordring.

F fortalte at det over lengre tid hadde det befunnet seg to ulver i Letjennareviret, men at den siste tiden var det en tredje ulv som hadde dukket opp, og tispa i reviret hadde løpetid. Det betydde at sjansen for yngling absolutt

var til stede, og derfor var en jakt etter disse på trappene.

Siden det hadde snødd mye, var det god sporsnø, og elverumsingene hadde brukt dagene i forveien til å brøyte skogsbilveier slik at de hadde tilgang til terrenget hvor ulvene befant seg. I tillegg var det mulig å forutsi hvor ulvene var, med bakgrunn i sporene de etterlot seg i brøytekanalene når de krysset veiene.

De brøytede veiene formet «ringer» i landskapet, og nå hadde de tre grå «innringet». Det var på tide å forsøke lykken.

« Ved lovlig uttak av ulv, er det ofte så mange som 50–100 jegere som deltar

Ved lovlig uttak av ulv, er det ofte så mange som 50–100 jegere som deltar. Når ulven eller ulvene er «ringet inn», posisjoneres jegere i

postrekker langs ytterkanten av «ringen», mens såkalte drivere forsøker å presse ulven ut av den, mot de posisjonerte jegerne, som dermed kan få en mulighet til å felle de ulvene som går ut av «ringen».

For den forestående ulvejakten i Elverum, var de ikke så mange. Antakelig var det bare syv jegere som skulle delta, og derfor ville det øke sjansene deres betraktelig dersom G deltok med sine hunder, som etter sigende kunne spore og drive ulv i lag med sin hundefører.

G kjente ikke til miljøet i Elverum så godt, men hadde hørt om lederen av jaktlaget. F derimot hadde god kontakt med elverumsingene, og kunne fortelle at forholdene lå til rette for en vellykket jakt.

F: Ja. Vi var jo der for noen år siden og, eller jeg har da vært med mange ganger jeg da, og bodd nedi og. Ja, der har dem tatt mye gjennom tida.

F: De har tre stykker innringet. Nå som de har brøyttet opp en haug med veier der nå i dag og har dem inni der, og så regnet han med at han hadde dem inni der i morra og. Om ikke annet så var det ikke langt til neste ring.

Annenhver ulv ulovlig skutt

Riksadvokaten vil intensivere etterforskningen av ulovlig ulvejakt. Et antall tilsvarende det dobbelte av dagens ulvebestand er trolig ulovlig skutt de senere årene.

1 Siste nytt

Samtalen varte i drøye to minutter, og ØKOKRIM som overhørte den forsto at dette kunne vise seg å være gjennombruddet de hadde ventet på. Siden oktober året i forveien hadde de avlyttet telefoner tilhørende seks personer fra et jegermiljø i Trysil. Etter nesten tre måneder med kommunikasjonskontroll, var det fem personer fra Elverum, og en engerdøl, som havnet i søkelyset.

Akkurat der og da, 14. februar 2014, visste ikke politiet hvem det var som hadde bestemt seg for å jakte ulv i Elverum dagen etter. Tiden var knapp. Det var på ingen måte sikkert at G, som hadde forpliktelser overfor sin arbeidsgiver den lørdagen, var i stand til å møte i Elverum tidlig på morgenen. ØKOKRIM var derfor avhengige av å identifisere den personen som var nevnt som jaktleder i samtalen, og opprette avlytting av hans telefon dersom de skulle være sikre på å dokumentere at en jakt på disse ulvene faktisk ble gjennomført.

I samtalen mellom G og F ble jaktlederen nevnt ved fornavn, og heldigvis dreide det seg ikke om et hyppig forekommende navn. Det

lot seg gjøre å identifisere denne personen som A. Avlyttingen av A kom i gang 16. februar, men det var først mandag 17. februar, etter at jakten var over, den første samtalen med A ble registrert. Han ble oppringt av en grunneier i nærheten, som han hadde lovet å underrette om jaktens utfall.

A: Ja. Ja. Nei, vi jaktet både på lørdagen og søndagen, vi. På lørdagen så så vi dem flere ganger, og bomskjøt fire ganger. Fire skudd og. Ja, det var. Men, det var jo nesten. Ja, det var borti 400 meters hold og dem skjøt og de bare prøvde da men. Vi nådde igjen dem da vi gikk, da vi drev og gikk etter dem, også så dem flere ganger de som drev og gikk etter dem. Så det var tre stykker.

A: Og til dagen etter. Til dagen etter så dro de ut og borti. Borti. Ja, mot Ulvodalen igjen, og der var det ikke noen veier som var brøytet. Så da prøvde vi bare å gå på med par timer, men da fikk vi ikke veien att dem dagen etterpå, så da spørs det om de har gått enda lenger.

A: Vet ikke. Dette er jo disse her... Men nå er jo den her svære med. Denne tredje er med hele ti-

den nå da, vet du. Og så blør tisper så fælt, så det var derfor vi begynte på igjen og jakte på de, nå.

Gjennom innholdet i disse, og flere andre telefonsamtaler, lyktes politiet endelig i sanntid å komme innpå et lukket miljø som drev illegal jakt på ulv i ulvesonen.

« Mer enn halvparten av ulvene som dør i Skandinavia faller som følge av krypskyting

ULVEN TILBAKE I NORSK FAUNA

Siden ulven kom tilbake til norsk fauna på 1970-tallet, har politiet jevnlig fått tips og meldinger om illegal jakt. Ut fra dette og ulvens status som kritisk truet art på den norske Rødlista, har ulovlig ulvejakt vært et prioritert område i riksadvokatens årlige mål- og prioriteringsrundskriv siden 1990-tallet.

Forskningen på ulv har entydig vist at det ikke er mulig å forklare avgangen av ulv i Norge

og Sverige med naturlige dødsårsaker alene. Illegal jakt, etter prinsippet om «skyt, grav og hold kjeft» er vanskelig å avdekke, men forskningen har likevel vist at mer enn halvparten av ulvene som dør i Skandinavia faller som følge av krypskyting. Særlig ser dette ut til å gjelde revirhevdende alfadyr, som vanligvis representerer de individene med de beste forutsetningene for å overleve. Politiet har likevel aldri lyktes i å avdekke og iverksette saker på dette området, med unntak av en sak fra Nes i 2012 hvor skytteren selv meldte fra om det han mente var en nødvergesituasjon.

ØKOKRIM har som følge av riksadvokatens prioriteringer satt inn ressurser på området de siste 6–7 årene, og våren 2013 ble det innledet etterforskning mot en person fra Trysil med mistanke om uttak av alfahannen i Slettåsflokk vinteren 2012/13.

I oktober 2013 tok ØKOKRIM i bruk kommunikasjonskontroll (telefonavlytting) i denne etterforskningen. Bakgrunnen var at bevis-situasjonen ga grunnlag for mistanke om at ulvejakten skjedde som ledd i organisert kriminalitet i henhold til straffeloven (1902) § 60a¹, slik bestemmelsen lød etter en lovendring 21. juni 2013.

FRA «MAFIAPARAGRAF» TIL «SAMARBEIDSPARAGRAF»

Media ynder å omtale bruk av straffeloven § 60a som «mafiaparagrafen», og bestemmelsen har særlig vært knyttet til grov narkotikakriminalitet. Lovendringen som kom i juni 2013 nedjusterte i atskillig grad hvilke gruppehandlinger som skal til for å bli regnet som organisert kriminalitet:

Med organisert kriminell gruppe menes et samarbeid mellom tre eller flere personer som har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller som

1. Straffeloven (2005) § 79 c

Bilde fra beslag

«Men je kan forsikre om at dyra blir borte uansett. Blir litt blest akkurat da det blir oppdaget at dem er borte, så er alt glemt, og ingen savner dem. Det er folk etter dem hver dag. Og bestanden øker ikke i omfang for å si det sånn.» Z

går ut på at en ikke ubetydelig del av aktivitetene består i å begå slike handlinger.

I forarbeidene til lovendringen ble samarbeid om å begå miljøkriminalitet eksplisitt nevnt som et av områdene lovendringen kunne omfatte.²

Straffeloven § 60a gir hjemmel for å fastsette straff utover lengstestrafen i et straffebud med inntil det dobbelte. Hjemmelen har viktige strafferettslige og straffeprosessuelle virkninger.

STRAFFELOVEN (1902) § 152B3, JF. §§ 40 OG 60A

ØKOKRIM tok ut både siktelser og tiltaler i saken på grunnlag av straffelovens bestemmelse om alvorlig miljøkriminalitet i § 152b annet ledd bokstav a):

Med fengsel inntil 6 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt (1) *minsker en naturlig bestand av fredede levende organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse...*

I kombinasjon med strafforhøyelse etter § 60a ble strafferammen 11 år.

KOMMUNIKASJONSKONTROLL OG TVANGSMIDLER

Kommunikasjonskontroll (KK) i form av telefonavlytting forutsetter en strafferamme på 10 år, jf. straffeprosessloven § 216a.

Politiet hadde over tid etterforsket et miljø i Trysil i 2013 med opptrappende virkemiddelbruk. Telefonavlytting er et inngripende tvangsmiddel og krever rettens kjennelse. Etter lovendringen av § 60a ble begjæring om slik tvangsmiddelbruk særlig aktualisert. Oslo tingrett avslo først begjæringen, men Borgarting lagmannsrett ga grønt lys etter anke fra ØKOKRIM.

Etter oppkobling av én person i Trysil-området begynte snøballen å rulle. Ny infor-

masjon og nye personer ble trukket inn i saken, og nye begjæring om avlytting ble sendt til retten. Etter at den rettslige avklaringen var gjort av Borgarting lagmannsrett, kunne tingretten i de senere behandlingene konsentrere seg om bevisvurderingen og kravet til skjellig grunn til mistanke. Ingen begjæring ble forkastet etter dette.

FRA TRYSIL TIL ELVERUM

Forut for oppstarten av kommunikasjonskontrollen i oktober 2013, forelå det mistanke mot særlig én person (Z) fra Trysil. Vedkommende hadde figurert i blant annet lokalavisen etter at «Morgan Vik» – et oppdiktet alias – hadde fått innpass på den lukkede Facebook-gruppen «Ekte mannfolk skyter ulv» som Z var medlem av.

Personen bak aliaset «Morgan Vik» skulle vise seg å være en rovdryrkjemper, og før lokalt politi og media fikk kunnskap om hans irrltrasjon, hadde han engasjert blant andre Z i diskusjoner på denne Facebook-gruppen for å få dem til å avsløre ulovlig jakt på ulv.

I ett av sine svar til «Morgan Vik» forteller Z: *Ja. Blir nok nei. Men je kan forsikre om at dyra blir borte uansett. Blir litt blest akkurat da det blir oppdaget at dem er borte, så er alt glemt, og ingen savner dem. Det er folk etter dem hver dag. Og bestanden øker ikke i omfang for å si det sånn. Er en idé å holde forkjempera foran data'n da dette pågår. Derfor denne debatten. Dem trur vi er så dumme så vi trur vi får medhold. Og når dem vinner kampen, så er dyra borte. Slik fungerer det.*

På bakgrunn av denne, og liknende innlegg på Facebook, var Z i politiets søkelys i forbindelse med ulovlig ulvejakt i Slettåsreviret vinteren 2010/2011, men saken ble henlagt.

Z fortsatte å tiltrekke seg politiets oppmerksomhet på Facebook. I tillegg mottok ØKOKRIM tips om at Z var involvert i forberedelser til ulovlig uttak av ulv i Slettåsreviret på forårsvinteren 2013. På høsten det samme året var det mel-

dinger på Facebook som ga etterforskerne ved ØKOKRIM grunn til å mistenke at tre personer var nært forestående å gjennomføre et ulovlig uttak av ulv i Slettåsområdet. På bakgrunn av dette ble det sendt en begjæring om kommunikasjonskontroll (KK) av Z sin telefon til Oslo tingrett.

18. oktober 2013 startet avlyttingen av Z, og senere ble det etablert KK av ytterligere to personer i forbindelse med mistanke om et ulovlig uttak av ulv i romjula det samme året. På bakgrunn av informasjon som ble tilgjengelig gjennom telefonsamtaler og SMS, ble listen utvidet til å omfatte til sammen seks personer fra Trysil. Blant disse var G, som ble oppringt av F fredag 14. februar 2014.

FORSØK PÅ ULOVLIG FELLING AV ULV VED BJØRNÅSEN I LETJENNAREVIRET

G reiste aldri til Elverum den helgen, da jaktlaget fra Nordre Elverum gjennomførte sitt forsøk på å felle ulvene i Letjenna. Selv hadde G forsikret F om at han var klar til å være med – det eneste som gjensto var at han fikk en bekreftelse fra A på at det ble noe av jakten. Den beskjeden kom aldri.

Med bakgrunn i det beslagent som senere ble gjort av telefoner og GPS-er, materialet fra KK, trafikkdata og avhør, ble man i stand til å tegne et ganske detaljert bilde av jakten på ulvene den 15. og 16. februar 2014.

Klokken syv om morgenen ble C plukket opp på sin bopel av A, og sammen kjørte de langs ere skogsbilveier for å se etter spor som kunne avsløre hvor ulvene befant seg denne dagen. På tur opp Letjennandsvegen finner de ulvespor som viser at dyrene har gått ut av veien i nordlig retning. A følger sporene, og oppdager at de har gått oppover i Letjenna, som er en sidebekk til Glomma, før sporene tar ut og opp mot Kråkberget. På dette tidspunktet kan det virke som om ulvene hadde beveget seg til et område hvor det ble for vanskelig å jakte på dem.

2. Prop. 131 L (2012–2013)
3. Straffeloven (2005) § 240

Under tiden har A mottatt to SMS-er fra D, som forteller at han har vært og hentet E og lur på hvor de skal møtes. Påfølgende telefonsamtale dem imellom kjenner vi ikke innholdet av siden KK av A først blir etablert dagen etter. Det som imidlertid er på det rene, er at de fire litt senere er samtidig på skogsbilveien, omtalt som Kjølvegen, noen minutters kjøring fra der A hadde sett ulvesporene tidligere på morgenen.

Her oppdager de at det er ferske spor etter ulv som krysser Kjølvegen, og har retning sør-øst mot Bjørnåsen. Ulvene har altså ikke gått opp i Kråkberget likevel, men gått i bue nord om «Krona» og Nordstrandvollen. E, som er lett til beins og den beste sporeren av dem, beveger seg ut i terrenget for å følge sporet. Han har ikke med seg våpen, ifølge eget utsagn, og halvveis opp lia i Bjørnåsen får han syn på alle tre ulvene.

E forklarer at han bestemte seg for å dra hjem etter observasjonen av ulvene. Det har aldri blitt avklart om E delte sin observasjon

av de tre ulvene med noen andre denne dagen. Han går uansett videre gjennom terrenget, og blir plukket opp av en kamerat når han kommer frem til en kjørbær skogsbilvei vest for Bjørnåsen. I løpet av samme tidsrom bestemmer de gjenværende på Kjølvegen seg for å jakte på ulvene de mener er i terrenget.

Til dags dato kjenner ikke politiet identiteten til alle som deltok i jakten på de tre ulvene denne lørdagen. Det vi vet er at det mest sannsynlig var seks personer som sto igjen på Kjølvegen; A, C og D, pluss tre andre personer. Senere denne dagen skulle det ankomme ytterligere en person, hvis identitet ble kjent gjennom KK de påfølgende dagene, nemlig B.

Grunnen til at vi vet dette, er innholdet i KK-materialet, hvor det kom fram at det var to personer som startet sporingen av ulvene etter at E hadde bestemt seg for å forlate området. Videre viste innholdet på jegernes GPS-er at det var fire uavhengige GPS-spor som posterte

på skogsbilveiene rundt Bjørnåsen, mens de to som var ute i terrenget forsøkte å drive ulvene mot denne postrekka.

Underveis i denne jakten var det to telefonsamtaler mellom A og B, som vi heller ikke kjenner innholdet i, men B ankom området via Kolsætervegen, som går øst for Bjørnåsen, like etter den siste samtalen – mest sannsynlig en gang mellom klokken 13.00 og 13.30, og posterte syd for de andre på Kolsætervegen.

Inntil dette tidspunktet hadde GPS-ene til A og C beveget seg synkront, men nå skilte de lag. A fortsatte å postere på ulike steder langs Kjølvegen og Kolsætervegen, mens C beveget seg inn i terrenget og satt seg på post i lyslinja – en hugget strømgate som går parallelt med Kolsætervegen.

Cirka 20 minutter senere, klokken 13.55, lyktes det endelig driverne å presse ulvene til å krysse Kolsætervegen, men først måtte de passere lyslinja. C så ulvene passere på omtrent

ØKOKRIM på befaring. Her følger vi ett av GPS-sporene som ble sikret i saken. Foto: Joachim Schjolden

400 meters hold, og bestemte seg for å skyte. I følge samtaler i etterkant av jakta dreide det seg om 2–4 skudd, men uansett hvor mange det var bommet han med alle.

Da ulvene ble forsøkt skutt, splittet den lille flokken seg – to løp over Kolsætervegen, mens én løp tilbake opp i Bjørnåsen. Sporene etter den enslige ulven ble fulgt et stykke, men jegerne ga snart opp jakten, pakket sammen og dro hjem.

Det hører også med til historien at jegerne var ute igjen dagen etter i nytt forsøk på å felle ulvene. De fant igjen sporene, og forsøkte å komme innpå dem nok en gang, men lyktes ikke med dette.

FORTSATT KK

I dagene etter jakten samlet ØKOKRIM informasjon om hva som hadde hendt gjennom KK. På dette tidspunktet kunne det ha vært aktuelt å forberede en aksjon mot de som hadde deltatt i jakten, men det ble tatt en avgjørelse om å fortsette avlyttingen av A, som senere skulle bli hovedtiltalt i dette sakskomplekset.

Grunnen til dette var todelt. For det første hadde avlyttingen først kommet i gang etter at jakten var over, slik at vi ikke var i en situasjon hvor en aksjon ville avverget en kriminell handling. For det andre hadde ØKOKRIM dermed muligheten til å styrke bevisbildet knyttet til denne jakten gjennom videreført KK.

I løpet av de neste ukene var det flere samtaler til og fra telefonen til A, som avslørte et omfattende nettverk av personer som utvekslet informasjon om hvor det befant seg ulv, og som var klare til å gjøre en innsats for å komme i posisjon til å avlive disse.

I løpet av perioden med KK rettet mot Elverumsmiljøet, som ble utvidet til også å omfatte B og C, var det til sammen et tyvetalls personer som på ulike nivåer var innforstått med den ulovlige aktiviteten som kretset rundt A. Noen meldte fra om observasjoner av ulv eller ulvespor. Noen hjalp til med å kjøre observasjonsrunder på brøy-

tede skogsbilveier for aktivt å se etter spor. Noen ringte og fortalte om egne forsøk på å jakte ulv, mens andre igjen ringte A for mulig jakt mens de gikk på ferske spor etter ulv.

Ingen av disse tilfellene munnet ut i noen konkrete forsøk på ulovlig felling av ulv, men da det likevel skjedde var det mer en tilfeldighet som ledet fram til dette.

FELLING AV ULV PÅ ÅTE

Omtrent én måned etter forsøksjakten, natt til 14. mars 2014, planla hovedtiltalte fullmånejakt på et reveåte han delte sammen med en kamerat.

Telefonavlyttingen pågikk fortsatt, og ØKOKRIM fulgte både samtaler og tekstmeldinger. Opptakten til åtejakten ble spesiell. For å unngå forstyrrelser på åtet, fikk tiltalte kameraten til å kjøre seg opp til åtebrakken på ettermiddagen. På vei ned igjen oppdaget kameraten helt ferske ulvespor i veien. Dette melder han fra om til den senere hovedtiltalte som sitter i brakke:

X: Det er ulv sett spor.

A: Hvor spor? Skøt en rev nå.

X: Den har gått i veien på grusen før åtet sør over, tror den var der når vi kom, dem var ikke der når vi kom.

A: Da blir det kanskje en slik å da.

X: Store muligheter.

Den andre meldingen fra X kan virke litt kryptisk, men det han sa var at han trodde ulven var på åtet like før de kom, og at sporene i veien ikke var der når de kjørte til åtebrakka. Disse så han først når han kjørte tilbake alene. Dette kommer tydelig frem av samtalen de to hadde på telefon dagen etter.

De to siste meldingene i denne SMS-rekken antyder at de to så for seg muligheten at ulven ville komme tilbake til åtet, og dette styrkes av telefonsamtalen dagen etter hvor hovedtiltalte sier: *Ja, dette var jævlige, dette var jo helt ideelt da. Akkurat slik som vi håpet på det da.* Kameraten svarte: *Ja. Får bare holde tett om dette.*

Ulven som kameraten hadde sett spor etter kom nemlig tilbake til åtet senere på natten, etter at tiltalte hadde skutt tre rever. Når ulven sto på åtet, forklarer hovedtiltalte at han trodde det var en rev, og at han derfor valgte å skyte.

I samtalen med kameraten, som kjørte ham til åtet dagen i forveien, forteller han imidlertid at han syntes at det som sto på åtet så litt digert ut, og at han tenkte på om det kunne være en jerv eller ulv.

Jaktforholdene da han skjøt revene og ulven må betegnes som gode, med tanke på at jakten foregikk på natten. Det var fullmånelys mot snødekt underlag.

Da tiltalte morgenen etter kk konstatert hva han hadde skutt, var han svært fornøyd. Dette kommer tydelig frem i samtaler tiltalte hadde med en rekke personer som han ringte opp på morgenen med opplysning om resultatet av åtejakten. Han ville dessuten sikre seg trofébilder og kk en annen kamerat, som skulle komme og hente ham på morgenen, til å ta med skruer og drill slik at han kunne henge opp revene og ulven på veggene til åtebrakka.

Hva tiltalte tenkte og handlet utfra da han skjøt ulven, skulle senere bli et detaljert faktisk og juridisk tema i tingretten og lagmannsretten.

FJERNET SKUTT ULV, MISTET JAKTRETTE⁴

Kameraten, som skulle hente ham på morgenen, var pensjonert polititjenestemann, og han hjalp tiltalte med å fjerne ulveskrotten fra åstedet etter at bildene var tatt. De kjørte til en bakke to kilometer unna, hvor tiltalte gjemte ulven innen de dro hjem. Planen var å brenne den senere på et bål bestående av bildekk og diesel, som han skulle få fra en tredje kamerat. Før det skulle det

4. Se mer om rettsbehandlingen av kameraten i MILJØKRIM: <http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere-utgaver/2-oktober-2015/artikler/fjernet-skutt-ulv-mistet-jaktretten>

imidlertid feires, og tiltalte kalte inn flere andre venner til lag hjemme hos seg.

Avlyttingen av tiltalte gjorde det imidlertid mulig å lokalisere åstedet og skjulestedet samme dag, blant annet ved hjelp av politihe-likopter. I stedet for ulvelag hos tiltalte, ble det pågripelse og avhør hos politiet på Elverum politistasjon.

Kameraten som hadde kjørt vekk ulven, nektet først for at han visste at det var en ulv han hadde kjørt vekk. Han sa at tiltalte hadde en grønn presenning med «noe ræl i» som han ville at de tok med seg, men som kameraten aldri så innholdet av. Da han ble konfrontert med at tiltalte var pågrepet, og at det var sikret bildebevis fra mobiltelefonen hans, endret han imidlertid forklaring. Han innrømmet at han visste det var en ulv han hadde fraktet i den grønne presenningen. Han fastholdt at han ikke visste noe om ulven før han kom til åteplassen for å hente skytteren, og dette ble lagt til grunn i den senere tilståelsessaken.

Straffutmålingen gikk helt til Høyesterett⁵ hvor tiltalte ble dømt til betinget fengsel i 16 dager, med tillegg av 30 000 kroner i bot og tap av jaktrett i ett år. Høyesterett uttaler at tap av jaktrett var nødvendig for å markere alvorret i å skjule resultatet av alvorlig faunakriminalitet, og at han hadde hjulpet til med å fjerne det sentrale beviset for den straffbare handlingen, selv om han ikke hadde vært med på selve jakten eller fellingen. Tiltalte selv nektet straffeskyld og fremholdt at han trodde han hadde skutt en rev og ikke en ulv.

Kommunikasjonskontrollen mot de tiltalte ble opprettholdt også etter pågripelsen og avhøret av tiltalte om åtejakten. I avhøret ble det styrt utenom hva politiet mistenkte av andre ulovlige aktiviteter, ut fra en vurdering om at det fortsatt ville kunne være mulig å få informa-

sjon av bevisverdi gjennom videre avlytting av miljøet i Elverum etter fellingen på åtet.

Politiets raske reaksjon etter åtejakten fikk likevel så stor oppmerksomhet at personene i miljøet ble varsomme. ØKOKRIM konkluderte med at tiden var moden for å aksjonere med ordinære politimetoder i samarbeid med Hedmark politidistrikt.

« Til grunn for både telefonavlytting, ransaking og pågripelser ligger beslutning fra domstolen om at slik virkemiddelbruk er berettiget

POLITIAKSJON 8. APRIL 2015

Til sammen ble det pågrepet 12 personer den 8. april 2015, hvorav 5 var fra Elverum, 1 fra Engerdal og 6 fra Trysil. Samtidig skulle bopelene til de siktede ransakes. Tilfeldigvis hadde politiet planlagt å utføre en større øvelse, koordinert fra Elverum, på dette tidspunktet, men i stedet for å gjennomføre øvelsen ble disse mannskapene brukt under aksjonen.

Hva gjaldt bruk av mannskaper under aksjonen, ble det satt fire polititjenestepersoner til å håndtere hvert av de 12 objektene. To hadde i oppgave å bringe den siktede inn til avhør, mens to ble igjen for å utføre ransakingen.

De siktede ble brakt til enten Elverum eller Hamar politistasjon, hvor ansatte fra ØKOKRIM gjennomførte avhørene ledet av politioverbetjent Andreas s. Mikkelsen

ØKOKRIM og lokalt politi har måttet tåle mye kritikk etter aksjonen den 8. april, og i saken generelt. Det har vært fremholdt at tvangsmiddelbruken og antall politifolk var unødvendig og uforholdsmessig, særlig etter at det ble kjent at det var blitt benyttet telefonavlytting.

ØKOKRIM lytter til kritikk, men er av den opp-

fatning at den er uberettiget i denne saken. Det var en stor aksjon med mange objekter og personer involvert. Politiet må følge de ordinære rutineene ved aksjoner, hvor blant annet sikkerhet og andre vurderinger inngår. På en aksjonsdag er det helt vanlig at mange politifolk blir involvert over noen timer.

Til grunn for både telefonavlytting, ransaking og pågripelser ligger beslutning fra domstolen om at slik virkemiddelbruk er berettiget. Det viser først og fremst at man ikke skal behandle alvorlig miljøkriminalitet på annen måte enn annen alvorlig kriminalitet.

HENLEGGELSE AV «TRYSILSAKEN»

Som nevnt, ble til sammen 6 personer fra Trysil aksjonert mot samme dag som miljøet i Elverum. Den nærmere etterforskningen, og avhørene viste imidlertid at fem av disse ikke kunne knyttes til ulovlig jakt, og sakene ble henlagt som «intet straffbart forhold».

AVHØRENE AV DE SIKTEDE FRA ELVERUM

De fem personene ØKOKRIM hadde identifisert som deltakere i jakten som munnet ut i 2–4 bomskudd på tre ulver i Letjennareviret, ble alle avhørt, og det ble raskt klart at de ikke hadde hatt anledning til å samkjøre sine forklaringer.

C: Den som forklarte seg mest detaljert og mest i tråd med bevisene i saken var C, som hadde skutt mot ulvene. C stilte seg likevel uforstående til siktelsen, fordi han fastholdt at de hadde vært på revejakt, og at det var en rev han hadde løstnet skudd mot. Resten av forklaringen stemte godt overens både med bevisene i KK-materialet, og sporloggene på de beslaglagte GPS-ene. C var også den eneste av de siktede som holdt fast ved sin første forklaring til politiet gjennom flere avhør, og alle rettsforhandlingene.

A: Etter at A ble konfrontert med siktelsen, og orientert om sine rettigheter i det første

5. Rt-2015-636

avhøret, nektet han å forklare seg til politiet. A forklarte likevel at bakgrunnen til at han ikke ønsket å forklare seg var at han ikke hadde skutt noen ulv, at han kun satt i bilen den dagen, og at de var på revejakt. A ble holdt varetektsfengslet på grunn av bevisforspillelsesfare, og i det andre avhøret av A den 15. april, med forsvarer til stede, erkjente han straffeskyld for å ha deltatt i forsøket på å felle ulv 2 måneder tidligere. Han forklarte at de jaktet en dag, og så etter ulvespor den påfølgende dagen.

Samtidig påpeker han at E, som var den som først sporet ulvene inn mot Bjørnåsen, ikke burde vært siktet i saken da han dro hjem før jakten på ulvene startet. A trakk denne tilståelsen i et tredje avhør 30. januar 2015, som han selv tok initiativ til.

E: I det første avhøret av E forklarer han seg relativt detaljert om sine egne bevegelser den lørdagen jakten foregikk. Han fortalte at han dro inn i terrenget sammen med A, hvor de etter hvert så spor etter ulv. Både på Letjenndalsvegen og senere på Kjølvegen. Her treffer de også A og C.

Han forklarte videre at han fulgte ulvesporene mot Bjørnåsen, at han verken hadde våpen eller GPS med seg, men at han hadde en jaktradio som han brukte. Han forklarte at mens han var inne i terrenget så snakket han med A på jaktradioen og fortalte ham hvor han befant seg, og hvilken vei han hadde tenkt å ta på vei hjem. E hevdet at han ikke informerte A om ulvene han hadde sett.

D: Det ble til sammen gjennomført fem avhør av D, som alle var preget av en påfallende dårlig hukommelse. Det han likevel valgte å forklare seg om var ofte sprikende fra avhør til avhør.

I det første avhøret plasserer han seg selv på Kolsætervegen i forbindelse med revejakt, og i senere avhør og i tingretten hevder han at han aldri var på Kolsætervegen, men at han dro i motsatt retning for å finne seg en revepost der etter at E hadde dratt hjem. I andre avhør

har han fortalt at det var harejakt han skulle på den dagen, og at han ikke kunne huske å ha vært på revejakt den aktuelle helgen.

B: I sin forklaring til politiet hevdet B at han ikke har vært med på å jakte ulv slik det sto beskrevet i siktelsen. Underveis i avhøret ble B konfrontert med egne uttalelser han hadde hatt i en telefonsamtale med F. Her forteller B om jakten, og de samtaler om hvor synd det var at G ikke hadde anledning til å delta med sine hunder. Etter dette erkjenner B straffeskyld for å ha deltatt i forsøk på ulovlig felling av ulv – en erkennelse han trekker i forbindelse med hovedforhandlingen i Tingretten.

F: Avhøret av Engerdølen, som kontaktet G for at han skulle delta i jakten på de tre grå som

« Avhørene av de siktede, og deres forklaringer bar i økende grad preg av bortforklaringer og alternative måter å forstå innholdet i KK-materialet på

elverumsingene hadde innringet, ble langt. Til dels var mange telefonsamtaler å spørre om, og F var meget omfattende i sin forklaring.

Innledningsvis i avhøret forklarte F at han ikke hadde noen som helst kjennskap til jakten i Letjenja 15. februar 2015. Da F senere ble konfrontert med samtalen mellom ham selv og G i forbindelse med om G kunne tenkt seg å delta i denne jakten, innrømmet han å ha vært i kontakt med A i forkant av jakten. Han forklarte også at han kontaktet G fordi han hadde skrytt av at han hadde hunder som kunne spore ulv.

F forklarer også i dette avhøret at han oppfattet at Elverumsingene skulle jakte på ulvene, men senere bortforklarte F dette med at ordet «jakt» også brukes om trening av hund på dy-

respor i situasjoner hvor hensikten ikke er å felle dyret.

GENERELT OM FORKLARINGENE

Det å stille seg uforstående til en siktelse når man konfronteres med konkrete bevis i form av samtaler man har hatt, gir ikke grunnlag for en troverdig forklaring. Avhørene av de siktede, og deres forklaringer senere, i både Tingretten og Lagmannsretten, bar derfor i økende grad preg av bortforklaringer og alternative måter å forstå innholdet i KK-materialet på.

De tiltalte forsøkte å skape et bilde av at den lokale sjargongen, macho-prat og skrytehistorier uten rot i virkeligheten var årsaken til at innholdet i telefonsamtalene ble misforstått. En av de siktede gikk så langt at han i tingretten hevdet at ingen kunne stole på noe av det han sa. Det gjorde da heller ikke Tingretten da de fant samtlige, bortsett fra E, skyldige etter tiltalen.

«SPIN-OFF»-SAK

En av de pågrepne personene fra Trysil, som tidligere var dømt for ulovlig bjørnejakt, og som F ønsket skulle delta med sine hunder i under jakten på ulvene Letjenja den 15. februar 2014, ble gjenstand for etterforskning av andre jaktlovbrudd.

Etter ikraftsettelsen av kapittel 16 a i straffeprosessloven i september 2013, kan opplysninger fra en telefonavlytting benyttes som bevis for andre straffbare forhold, jf. § 216 i bokstav d).

Bevisene fra telefonavlyttingen sammen med andre bevis ga grunnlag for en lengre tiltale, herunder for bruk av jakthunder som våpen, ved at de ble lært opp, og brukt til å ta livet av byttedyr på egen hånd.

Tryslingen ble dømt til 7 måneder fengsel, tap av jaktrett og retten til å trene, føre, eller bruke hund under jakt i 5 år.⁶

6. TSOST-2014-177669 (tiltaltes anke forkastet)

TILTALEBESLUTNINGEN

Førstestatsadvokat, Tarjei Istad, ved ØKOKRIM statsadvokater tok den 7. oktober 2014 ut tiltale for Sør-Østerdal tingrett mot til sammen 6 personer.

De to sentrale postene i tiltalen gjaldt forsøksjakten og fellingen av ulv på åte:

I Straffeloven § 152b annet ledd nr 1 jf. fjerde ledd jf. § 49 jf. § 60a for å ha forsøkt å minske en naturlig bestand av fredede levende organismer som nasjonalt er truet av utryddelse, eller medvirkning til dette, og forsøket er utført som ledd i aktivitetene til en organisert kriminell gruppe

Grunnlag er følgende forhold eller medvirkning til dette: Lørdag 15. februar 2014 ca. kl. 1355, ved Kolsætervegen nordøst for Bjørnåsen i Elverum kommune, løsnet C flere skudd med en ri e Tikka T3 6,5x55 mot flere ulver, men traff ikke. Fellingsforsøket skjedde under jakt på til sammen tre ulver, hvor også blant andre A, D, E og B deltok hele eller deler av tiden, ved å gå etter ulvene, sitte på post, rekognosere på vei

mv. F sørget på forespørsel fra A for at G skulle kunne delta på jakten med to egnede hunder, men det ble ikke noe av på grunn av forhold som ikke berodde på F.

Området er i forvaltningssonen for ulv, og forsøket på felling var ikke i henhold til lov eller vedtak i medhold av lov.

Det ovennevnte skjedde som ledd i aktivt samarbeid over tid mellom A og flere andre personer om å ta ut ulv ulovlig i Elverum kommune og omegn, særlig ved rekognosering, sporing og varsling om observasjoner av ulv og ulvespor, samt felles jakt på kort varsel ved egnede forhold.

I Straffeloven § 152b annet ledd nr 1 for å ha minsket en naturlig bestand av fredede levende organismer som nasjonalt er truet av utryddelse
Grunnlag nr. 1 A

Fredag 14. mars 2014 ca. kl. 01.00–02.00, ved Pålvegen i Kråkberget på Åsta i Åmot kommune, skjøt han en ulv med ett skudd med ri e SAKO cal. 222 på ca 75 meters avstand under åtejakt

på rev. Skuddet traff ulven i høyre skulder. Ca. kl 07.30 skjøt han ulven med ytterligere to skudd med ri e Browning 6,5x55 på 4-5 meters avstand, hvorav ett i hodet. Ulven døde av skadene.

Området er i forvaltningssonen for ulv, og fellingen var ikke i henhold til lov eller vedtak i medhold av lov.

SAKSFORBEREDELSEN FOR TINGRETTE

Etterforskningen og saksforberedelsen frem til hovedforhandling i tingretten var krevende. Å sette sammen et bevisbilde bestående av flere hundre telefonsamtaler, teledata og ulike spor krever nøyaktighet og oversikt. Spesialetterforsker Joachim Schjolden renskrev alle samtaler som var aktuelle å benytte som bevis. Hvor både hedmarksdialekt og varierende lyd kvalitet gjør seg gjeldende, er dette en oppgave som krever konsentrasjon og nøyaktighet. Samtaler måtte lyttes til gjentatte ganger for å kunne nedfelle innholdet på en presis måte og med

Under forberedelsene til befaringen ble det observert ulvespor som krysset Kjølvegen på nøyaktig samme sted hvor sporingen av ulvene hadde startet to år tidligere. Foto: Joachim Schjolden.

den kvalitet en rettsbehandling krever.

Det samme gjaldt sammenstilling av GPS-spor. I starten av etterforskningen ble verktøy benyttet som bare ga mulighet til å undersøke hver enkelt GPS for seg. Dette var nyttig, men tidkrevende. Det ble også en utfordring å sammenstille og planlegge hvordan de elektroniske bevisene skulle presenteres i retten.

I forkant av hovedforhandlingen avholdt ØKOKRIM egne befaringer av skyteplassene beskrevet i tiltalen. Det ble også begjært befaring som del av hovedforhandlingen. Rekonstruksjon og befaring er viktig i alle miljøkrimsaker.

Med seks tiltalte, syv forsvarere og en rekke vitner var det viktig å forberede utspøringer og fremleggelse av bevis på en hensiktsmessig og effektiv måte.

Erfaringene fra politiaksjonen og varetektsfengslingen gjorde det nødvendig å planlegge mediehandling og sikkerhet. Det ble blant annet varslet demonstrasjoner i forbindelse med oppstart av rettsaken, hvilket krevde ekstra beredskap for politiet i Elverum, samtidig som det var viktig å sikre publikum tilgang til saken på vanlig måte.

Tingretten ved sorenskriver Nils E. Dalseide avholdt saksforberedende møte med påtalemyndigheten og forsvarerne med fokus på en verdig og ryddig gjennomføring av en viktig sak.

TINGRETTENS BEHANDLING

Hovedforhandlingen i Sør-Østerdal tingrett startet 2. mars og ble avsluttet 16. mars 2016.

Det var mye energi i rettsal 1 fra første dag, med stort antall møtende publikum og presse. Politiet i Elverum holdt vakt utenfor rettslokale, slik at forhandlingene kunne foregå uforstyrret.

Fra tilhørerbenken fulgte ulike grupper av interesserte med på saken, både ulvetilhengere, ulvemotstandere og andre med interesse for saken. De første dagene kunne man registrere at tilhengere og motstandere unngikk hverandre,

men ikke mer enn at en kunne bomme en røyk og utveksle synspunkter på trappen i pausene. I det store og hele ble forhandlingen gjennomført på en skikkelig måte, og tross sakens alvor har det vært en god tone mellom alle aktørene i saken, ikke minst med de tiltalte.

« De første dagene kunne man registrere at tilhengere og motstandere unngikk hverandre

INNLEDNINGSFOREDRAG OG PRESENTASJON AV GPS-SPOR

I de fleste straffesaker holder påtalemyndigheten et innledningsforedrag hvor formålet er å gi domstolens medlemmer den oversikt som er nødvendig for å kunne følge med i bevisførselen som kommer etter. Innledningsforedraget skal være kortfattet, objektivt og ikke inneholde noen prosedyre. Det fokuseres på straffverdigheten i de straffbare forholdene som tiltalen gjelder. Videre skal innledningsforedraget definere hva som er bevisstemaene i saken, samt presentere sakens bevis og legge frem i hvilken rekkefølge disse vil bli ført. Som følge av sakens art redegjorde førstestatsadvokat Istad relativt grundig for straffeloven § 152b, jf. § 60a og bevisstemaene bestemmelsene reiser. De tiltaltes forsvarere samarbeidet om sine innledningsforedrag slik at felles tema ikke ble behandlet flere ganger.

Det var videre enighet om at påtalemyndigheten, før de tiltaltes forklaringer, skulle presentere hvordan bevisene fra kommunikasjonskontroll var kommet til, samt om kartgrunnlag og politiets sikring av GPS-spor fra de tiltaltes beslaglagte GPS-utstyr av merket Garmin Astro.

Presentasjonen ble gjort i vitneforklaring

fra spesialletterforsker Joachim Schjolden. Forsvarerne valgte under presentasjonen å gå offensivt ut mot etterforskningen og sikringen av GPS-spor. De elektroniske sporene fra GPS-ene var hentet ut med et generelt sikringsverktøy politiet bruker i mange saker. Forsvarerne mente å kunne hevde at fordi man ikke hadde benyttet GPS-leverandøren, Garmins, utstyr og personell til å gjøre dette, var sikringen ufullstendig og misvisende. Forsvaret meldte også inn et nytt vitne fra Garmin Norge som skulle vise at politiets etterforskning ikke kunne legges til grunn.

I enhver straffesak må man være forberedt på at det kommer opp problemstillinger som må håndteres underveis. Så også i denne saken.

Det var ikke noe ekstraordinært over at politiet ikke hadde benyttet programvare fra Garmin til å hente ut data fra GPS-ene. Uthenting av data i form av tid og sted (lengde-/breddegrad) er ikke noe man i utgangspunktet trenger spesialverktøy til.

Forsvarets ekspertvitne fra Garmin, erklærte seg også enig i dette etter at han først hadde kritisert politiets uttrekk av data fra GPS-ene. Det viste seg imidlertid at kritikken ikke gikk på at dataene som var hentet ut var feil, men det kunne vært hentet ut atskillig mer informasjon ved bruk av Garmins egen programvare. Stemningen på forsvarerbenken vekslet samtidig over fra å være offensiv til å bli mer usikker.

Administrator, sorenskriver Nils E. Dalseide ba påtalemyndigheten om å gå igjennom GPS-enhetene på nytt sammen med vitnet fra Garmin, for å få avklart alle fakta.

Dette ble besluttet gjort på to måter. For det første ble allerede sikrede data ler undersøkt på nytt. For det andre ble det undersøkt om politiet hadde lyktes i å hente ut alle rådataene fra enhetene.

Det ble identifisert at det var mulig å gjøre ytterligere uttrekk fra enhetene, men problemet var at enhetene var levert tilbake til de tiltalte etter at data lene var sikret første gang. De til-

Bilde av hovedtiltaltes underarm. I telefonsamtale med medtiltalte ga han uttrykk for at det manglet 11 kors under tatoveringen.

talte hevdet til påtalemyndigheten at enhetene nå var kastet. Aktoratet valgte å ikke feste lit til disse utsagnene og sendte en patrulje på ny ransaking. To av fire tidligere beslaglagte GPS-er ble da beslaglagt på nytt.

Den nye gjennomgangen av GPS-enhetene bekreftet, for det første, at politiets opprinnelige uttrekk var korrekte. For det andre ble helt nye spor sikret, og det ble mulig å presentere sporene på en ny måte både enkeltvis og samlet, herunder ved bruk av Google Earth. Vitnet fra Garmin Norge forklarte seg også på nytt og bekreftet både gamle og nye GPS-spor. Sammenholdt med innholdet i avlyttede telefonsamtaler, er det liten tvil om at GPS-sporene detaljert underbygget det som ble snakket om i samtalene.

DE TILTALTES FORKLARINGER – AVSPILLING AV TELEFONSAMTALER

De tiltalte fikk anledning til å forklare seg fritt på vanlig måte før aktoratet slapp til med spørsmål. I det vesentlige holdt de tiltalte seg til sine politiforklaringer. I retten ble alle aktuelle telefonsamtaler den tiltalte hadde deltatt i spilt av som del av utspørringen. Denne vekslingen mellom å høre tiltaltes forklaring i retten og den samme tiltaltes stemme fra en samtale i sanntid, gjør inntrykk. Telefonavlytting utgjør særlig sterke bevis det er vanskelig å bortforklare. Antall ganger de tiltalte uttalte at innholdet i samtalene bare var skrytprat, sjargong og løgnhistorier, ble etter hvert påfallende. Tvert imot ga samtalene nettopp uttrykk for hva de tiltalte ønsket å uttrykke om faktiske hendelser og aktiviteter.

Hovedtiltalte måtte også vise frem for retten en tatovering av en ulv på underarmen som han og en medtiltalt snakket om i en telefonsamtale. På ulven er det plassert et trådkorssikte. Tiltalte uttrykte stolthet over tatoveringen. I samtalen ga han også uttrykk for at han ikke hadde rukket å tatovere 11 kors under som skulle markere hvor mange ulver han hadde vært med å ta ut.

BEFARING

Det ble besluttet å gjennomføre rettslig befaring både av skuddstedet for forsøksjakten og åtejakten.

Det er en utfordring å gjennomføre befaring med 21 personer på steder utenfor allfarvei. Truger og annet utstyr var innlånt fra forsvarret slik at alle kunne delta, og ikke minst stå på en slik måte at de kunne høre hva som blir sagt og forklart under befaringen. Beslaglagte ri er benyttet på begge skuddplassene ble tatt med, og aktørene fikk anledning til å se i siktemidlene og vurdere avstander og høre de tiltaltes forklaringer om værforhold, sikt og sine plasseringer gjennom dagen. På åteplassen ble det redegjort for treffpunkter, tidspunkter for skudd, lysforhold og fullmåneposisjoner. Rettens medlemmer fikk også et godt bilde av hvilke veier som ble holdt åpne med brøyting, og hvilke rekognoseringer etter ulv og spor som var gjort i forkant av forsøksjakten.

«FAGDAG» MED SAKKYNDIGE

Til saken var det innkalt flere fagkyndige, blant annet ulveforsker Peter Wabakken og representanter fra Rovdata, Miljødirektoratet og Veterinærinstituttet som hadde obdusert den felte ulven på åtet. Det var også oppnevnt jaksakkyndig som fulgte forhandlingen og befaringen, og kunne uttale seg om hva slags type jakt han mente kunne være forsøkt/gjennomført.

Forsvarerne stilte også med to fagkyndige vitner, den ene med sterke synspunkter om den norske og sørsandinaviske ulvestammen, og den andre om menneskers evne til å «se» det de forventer å se, og ikke det som faktisk er foran dem.

På et viktig punkt i saken kunne man konstatere at den konkrete avgangen av ulv i reviret (Julussa/Letjenna) – som forsøksjakten rettet seg mot, stemte godt med forskningen som har vist at ulv og alfadyr forsvinner uten at avgangen kan forklares med naturlige faktorer.

I perioden 2002 til 2014 har det hvert år, eller annethvert år, blitt borte et alfadyr fra Julussa-/Letjennareviret, enten hannen eller hunnen. Dette er en dødelighet som ikke kan forklares på annen måte enn ulovlig uttak.

TINGRETTENS DOM

Tingretten avsa enstemmig dom 20. april 2015.⁷ Dommen på 130 sider går grundig igjennom de juridiske utgangspunktene og bevisene i saken.

Innledningsvis tar tingretten for seg telefonavlytting som bevismiddel og konkluderer med at gjengivelse av avlyttede samtaler i utgangspunktet er presise tidsnære bevis av stor vekt;

Telefonavlytting, som foretatt i vår sak, gir tidsnære bevis i forhold til de handlinger tiltalen gjelder. Begivenhetsnære bevis er som sådan heller ikke i samme grad gjenstand for feilkilder som inntreffer ved at tiden går (så som f.eks. erindringsforskyvninger, hukommelsessvikt eller bevisst uriktige forklaringer) slik som enkelte typer bevis som i tid ligger langt unna de handlinger og hendelser som søkes opplyst.

Flere av de telefonsamtalene som er blitt presentert i retten inneholder til dels presise gjengivelser av et faktum, som f.eks. deltakers navn, møtested, stedsbetegnelser, retningsangivelser, avstander, betegnelser på dyr, omtale av antall dyr og beskrivelser av detaljerte hendelsesforløp både kort etter at noe skjer og en tid etter at noe har skjedd. Det er etter rettens vurdering generelt ikke helt uvanlig å overdrive litt eller å «skrøne» på enkelte punkter. Retten må således ta høyde for dette fenomenet i forbindelse med jaktmiljøet også denne saken. Det er etter rettens syn imidlertid en vesentlig forskjell på det å «skrøne» på seg et større antall felte vilt og/eller felte vilts størrelse, enn det er å «skrøne på seg» et konkret og detaljert hendelsesforløp.

Tingretten konkluderte tilsvarende om GPS-spor som har blitt lagret i GPS-utstyr uten mulighet for brukeren til å påvirke dataene i ettertid.

For begge typer av bevismidler understreker likevel tingretten at både telefonavlyttede samtaler og GPS-bevis, i tråd med vanlige prinsipper, må vurderes kritisk og i en helhetlig sammenheng, jf. Rt-2005-1353. For alle bevismidler må man ha for øye at de etter sin art kan være så vel frinnende som fellende.

« Tingretten konkluderte entydig med at de involverte personer inngikk i en organisert kriminell gruppe som samarbeidet om ulovlig uttak av ulv

I motsetning til hva lagmannsretten skulle komme til å gjøre, vurderte tingretten forsøket og uttaket av ulv i tiltalens post I og II i sammenheng. I vurderingen av spørsmålet om illegalt uttak av enkelt dyr er egnet til å påvirke og minske ulvbestanden i Norge uttaler tingretten blant annet:

Man må etter rettens syn se hen til måten uttaket av ulven på åta og fellingsforsøket den 15.02.14 skjedde på. Når det gis fellingstillatelse på en fredet ulv foretas det vanligvis i forkant en meget grundig vurdering av betydningen av uttak av dette konkrete individet for muligheten til å nå forvaltningsmålene. Heller ikke i en slik situasjon vil man alltid ha et komplett informasjonsgrunnlag om individet, men foretas en faglig vurdering på basis av den ganske omfattende kunnskap man generelt har om ulvestammen. Det foretas således en konkret og individuell vurdering av uttakets betydning for forvaltningen av ulvestammen. Når enkelt personer eller grupper

driver sin egen bestandsregulering (impulsivt eller systematisk) er uttaket av individene ikke vitenskapelig vurdert eller bestemt, men styrt av hvilke individer man kommer på skuddhold av eller på annen måte kan få tatt livet av. Det er da kun tale om «targets of opportunity», og ikke om faglig vurderte uttak der konsekvensene er nøye vurdert. Den eller de som etter egen beslutning feller eller jakter på fredet ulv, vil f.eks. ikke ha kunnskap om det konkret er tale om ulv i en ynglende familie (alfadyr mv), i et revir (revirmarkerende dyr), eller om det f.eks. er tale om streifende dyr. Konsekvensene av uttaket kan for stammen/bestanden bli meget forskjellig.

Tingretten konkluderte med at straffeloven § 152 b kom til anvendelse for begge poster.

Tingretten konkluderte også entydig med at de involverte personer inngikk i en organisert kriminell gruppe som samarbeidet om ulovlig uttak av ulv, jf. straffeloven § 60a. Retten la vekt på bakgrunn og forberedelser til jakten den 15. februar 2014, løpende samordning og samarbeid om rekognosering, sporing og lokalisering. I tillegg ble det lagt vekt på samarbeidet og fysisk tilrettelegging mellom ulike personer og varigheten i deltakernes aktiviteter med sikte på felling av ulv.

POST I – FORSØKSJAKTEN – FEM DOMFELLELSER, ÉN FRIFINNELSE

Tingretten gjør en grundig bevisvurdering for hver enkelt tiltalt under post I. For fire av de tiltalte er tingretten ikke i tvil om at de deltok i planlagt og organisert ulvejakt som endte i et forsøk på felling på langt skuddhold den 15. februar 2014.

For én av de tiltalte konkluderte tingretten med frifinnelse etter en konkret bevisvurdering. Tingretten viser blant annet til at vedkommende ikke lenger befant seg i området da skuddene etter ulvene ble løsnet, og at hans tilknytning til aktiviteter i forkant heller ikke kunne bedømmes som straffbar medvirkning.

7. TSOST-2014-168573

Den siste tiltalte som ikke deltok selv under forsøksjakten, ble dømt for medvirkning. Tingretten domfelte han for å ha å planlagt og tilrettelagt for at en person med spesialtrente hunder skulle kunne delta.

POST II – FELLING PÅ ÅTE – FORSETTLIG OVERTREDELSE

Fellingen av ulven under åtejakten drøftes i likhet med post I inngående av tingretten. Hovedspørsmålet var hvorvidt tiltalte registrerte at det var en ulv han skjøt på og om han opptrådte forsettlig. Skyldgraden har betydning for straffutmålingen.

Tiltalte fastholdt at han trodde han skjøt en rev. Retten festet ikke lit til dette, og gjorde en helhetlig vurdering av flere tidsnære bevis før og etter at ulven ble skutt. Retten så fellingen i sammenheng med forsøksjakten en måned tidligere, og at hans uttalelser etter fellingen var overensstemmende med hans syn på å skyte mot et dyr som faktisk kan være en ulv. Retten konkluderte derfor med at hovedtiltalte holdt det for mulig at det var en ulv som var på åtet, og valgte å skyte med den muligheten for øyet.

STRAFFEUTMÅLING

Tingretten anså ubetinget fengsel i 1 år og 8 måneder for den hovedtiltalte som passende straff, med tillegg av 5 års tap av jaktrett. Den tiltalte skytteren fikk straffen fastsatt til 1 års fengsel og 3 års rettighetstap, mens de to øvrige som deltok i jakten, fikk utmålt straff til 10 måneder fengsel og 3 års rettighetstap. Den siste tiltalte som medvirket til jakten, fikk utmålt straff til 6 måneders fengsel og 2 års tap av jaktrett.

ANKE OG SAKSFORBEREDELSE FOR LAGMANNSRETTE

Alle de domfelte påanket tingrettens dom. Påtalemyndigheten valgte ikke å påanke frinnelsen av den ene tiltalte.

Under saksforberedelsen ble det spørsmål om det skulle oppnevnes lagrette (jury) under ankeforhandlingen, eller om saken skulle gå for

ordinær meddomsrett. Forsvarerne mente at saken måtte gå for jury ettersom strafferammen i tiltalen var forhøyet til 11 år ved bruk av § 60a. Det ble vist til hensynene som ligger til grunn for straffeprosessloven § 321, jf. § 352 første ledd. ØKOKRIM var av den oppfatning at bruk av § 60a ikke medførte oppnevning av lagrette, jf. straffeprosessloven § 352 tredje ledd.

Lagmannsretten valgte å avsi egen beslutning om dette spørsmål under saksforberedelsen, hvor lagkonklusjonen ble at saken skulle gå for ordinær meddomsrett. En av lagdommerne ga likevel under forberedelsen og i avgjørelsen uttrykk for tvil om dette var korrekt forståelse av prosesslovgivningen og hensynene bak juryordningen. De tiltalte anket spørsmålet til Høyesteretts ankeutvalg som i avgjørelse 25. august 2015 enstemmig fant det klart at anken ikke kunne føre frem.⁸

For øvrig ble saken henvist til ankebehandling i tilnærmet samme stilling som den sto i for tingretten, med unntak av enkelte våpenposter.

8. Høyesteretts ankeutvalgs beslutning HR-2015-01737-U.

ANKEFORHANDLINGEN I EIDSIVATING LAGMANNSRETT

I tingretten ble saken gjennomført på ordinær måte med papirutdrag og fremleggelse av bevis i dokumentform. Samtidig utgjorde avspilling av avlyttede telefonsamtaler, bilder og kartoversikter en viktig del av bevisføringen, hvilket ble gjort over høyttaler og bruk av felles storskjerm. Det forelå også avskrift av alle avspilte samtaler som partene i retten kunne følge.

I saker med mange tiltalte og ikke minst stor publikums- og medieinteresse, er det en utfordring å presentere et sammensatt bevisbilde med kun henvisning til papirdokumenter. Det tar tid å få alle aktører til å slå opp på samme side, gjøre kryssreferanser og ikke minst holde alles oppmerksomhet på det som gjennomgås. Publikum blir kun henvist til å høre hva som blir sagt uten å kunne se innholdet i dokumentene det henvises til.

De to-tre siste årene har ØKOKRIM vært pådriver for å gjennomføre større straffesaker heldigitalt. Det innebærer at rettssalen rigges med en skjerm til hver aktør, hvor skjermene styres fra én datamaskin (Master PC). Det for-

Her lages plakater som skal vise avstander fra posten og frem til der ulvene passerte lyslinja. Bildet ble brukt under befaringen med retten. Foto: Joachim Schjolden.

beredes ett felles faktisk utdrag (Master I) og juridisk utdrag heldigitalt med programvaren Adobe Acrobat Pro. I tillegg tilbys alle aktører en personlig arbeidskopi av Master len som kan slås opp i og innarbeides med egne notater. Aktoratets bisitter i retten slår opp i Master len på vegne av alle, slik at man raskt kommer til samme side, og med oppmerksomheten der den skal være. Markeringer av dokumentert materiale gjøres også i felleskap, og markeringene distribueres til alle aktører ved endt rettsdag slik at alle vet hva som er bevisført og ikke. Dette skaper god notoritet, reduserer muligheten for misforståelser og unødvendige gjentakelser.

I tillegg til aktørenes skjermer, settes opp en storskjerm rettet mot publikum og pressebenken, slik at tilhørere kan følge forhandlingen på en helt annen måte enn tidligere. Ved bruk av skjermer i retten kan man også raskt skifte mellom avspilling av lyd, fremvise digitale kart, bilder og avspille filmbevis med en oppløsning og betryggende presentasjon for alle. I vitneboksen gis også tilgang til pekeverktøy slik at forklaringene blir mer spisset og hensiktsmessig for alle som følger med.

I saksforberedende møte for lagmannsretten ble partene enig om å gjennomføre saken digitalt, hvilket ble hensiktsmessig for alle parter.

Saken ble gjennomført med de samme elementer som for tingretten, med full ny bevisprøving. Utfordringene ØKOKRIM fikk vedrørende presentasjonen av GPS-spor i tingretten, fikk en annen behandling i lagmannsretten. I lagmannsretten tok påtalemyndigheten i bruk dataverktøy som i større grad enn i tingretten var egnet til å sammenstille spor og gjøre analytiske fremvisninger i retten av bevegelsene til den enkelte beslaglagte GPS.

I lagmannsretten ble det også rettet atskillig fokus på bevegelser og samtaler dagen etter forsøksjakten, hvor de samme GPS-ene var i bruk i det samme området i søk etter ulvene fra dagen før.

GPS-sporene sammenholdt med de tiltaltes egne forklaringer og innholdet i telefonsamtaler og tekstmeldinger ble viktige bevis for lagmannsretten. Dette kommer tydelig fram av lagmannsrettens beskrivelse av faktum og bevisvurdering, ikke minst i flertallets begrunnelse for domfellelse av en av de tiltalte.

ØKOKRIM tok også med seg erfaring fra befaringen i tingretten. Til rettsbefaringen i lagmannsretten ble det blant annet satt opp plakater med avstandsmarkeringer for hver 100 meter. En av de tiltalte, skytteren, hadde i tillegg med seg en hel gur av både ulv og rev som ble plassert ut for demonstrasjon av hva som kunne observeres i kikkertsiktet. Skytteren erkjente at han hadde avløst skudd og hvorfra, men fremholdt at han hadde vært på revejakt og skutt etter rev på langt kortere hold enn tiltalens beskrivelse av skudd mot tre ulver på ca. 400 meter.

En stor forskjell fra behandlingen i tingretten var publikumsinteressen. I lagmannsretten var

det stort sett bare pressen som fulgte saken, men også de med atskillig lavere intensitet og representasjon enn i første instans.

EIDSIVATING LAGMANNSRETTS DOM

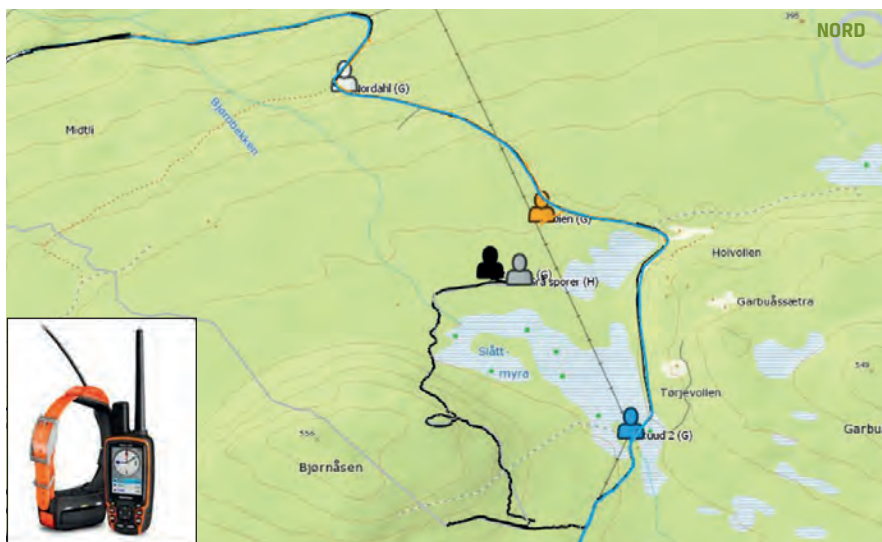
Eidsivating lagmannsrett avsa dom 5. april 2016.⁹ Dommen er grundig og detaljert i beskrivelse av faktum og i sine vurderinger. Lagmannsretten konkluderte med domfellelse, som i tingretten, men ikke på grunnlag av overtredelse av straffeloven § 152 b.

Lagmannsretten anså at ulven var utrydningstruet i Norge, men likevel ikke at «minsk»-vilkåret var oppfylt. Etter lagmannsrettens syn var ikke ulvestammen i Norge fåtallig nok til at ulovlig uttak av en til tre ulver var tilstrekkelig til å omfattes av straffeloven § 152b.

Lagmannsretten vurderte vilkåret slik at:

9. LE-2015-83191

I lagmannsretten ble det rettet fokus på bevegelser og samtaler dagen etter forsøksjakten, hvor de samme GPS-ene var i bruk i det samme området i søk etter ulvene fra dagen før.

«for å falle inn under «minske», må en bestandsreduksjon minst være så omfattende at den realistisk sett på sikt kan tenkes å ha en negativ innvirkning på bestandens mulighet til å unngå utryddelse.»

Retten nedsubsumerte derfor overtredelsene til forsettlig overtredelse av naturmangfoldloven § 75 jf. § 15 som har 3 års strafferamme.

Nedsubsumasjonen fikk den følge at straffene ble satt vesentlig ned som følge av forskjellen i strafferammen. I tillegg konkluderte lagmannsretten, under dissens, at organiseringen av jakten og opptakten til den ikke var av en slik art at straffeloven § 60a kom til anvendelse. Dette fikk også vesentlig følge for straffeutmålingen.

Hovedtiltalte fikk sin straff redusert fra fengselsstraff i 1 år og 8 måneder i tingretten til 9 måneder. Tap av jaktretten i 5 år ble opprettholdt. De øvrige tiltalte fikk tilsvarende reduksjoner, skytteren likevel noe strengere på grunn av uforsvarligheten som lå i å løsne skudd på 400 meters hold. Alle ble idømt tap av jaktrett i 3 år.

For den siste tiltalte som bare var tiltalt for medvirkning til forsøksjakten, fikk nedsubsumasjonen en uheldig konsekvens. Naturmangfoldloven ble endret i 2009 og lovteknisk ble straffbar medvirkning ikke tatt med i straffebestemmelsen i § 75 med henvisning til at ny straffelov (2005) § 16 skulle gjelde generelt for alle spesiallover. Straffeloven av 2005 ble som kjent ikke satt i kraft før i oktober 2015. Det har hatt den konsekvens at medvirkning til overtredelse av naturmangfoldloven i praksis har vært avkriminalisert i en periode mellom 2009 og 2015. Medvirkeren måtte derfor frifinnes for sitt bidrag til forsøksjakten i post I som følge av manglende straffehjemmel, jf. grunnloven § 96.

Lagmannsretten konkluderte også annerledes i sin vurdering av hovedtiltaltes subjektive skyld for felling av ulv på åtte under tiltalens post II. I motsetning til tingretten, mente lagmannsretten at det ikke kunne legges til grunn at til-

talte, ut over rimelig tvil, i skuddøyeblikket holdt det for mulig at dyret han skjøt på var noe annet enn en rev. Lagmannsretten konkluderte likevel med at han handlet uaktsomt, og domfelte ham for grov overtredelse av naturmangfoldloven for ikke å være sikker på hva han skjøt på.

« Det var ØKOKRIMs oppfatning at dersom ikke straffeloven § 152 b kunne benyttes i ulvesaken, ville bestemmelsen i realiteten være uten betydning i de fleste alvorlige faunasaker

ANKEN TIL HØYESTERETT

Det ble tidlig klart for ØKOKRIM at saken lå til rette for anke til Høyesterett etter avgjørelsen til lagmannsretten. Det gjaldt særlig lagmannsrettens lovanvendelse og nedsubsumasjon fra straffeloven § 152b til overtredelse av naturmangfoldloven § 75, jf. § 15 med 3 års strafferamme.

Det var ØKOKRIMs oppfatning at dersom ikke straffeloven § 152 b kunne benyttes i ulvesaken, ville bestemmelsen i realiteten være uten betydning i de fleste alvorlige faunasaker.

Ved anke til Høyesterett må man gjøre noen valg. Påtalemyndigheten sto i en situasjon hvor man var uenig i lagmannsrettens lovanvendelse om miljøkriminalitetens generalklausul, dissens om bevissspørsmål, herunder utgangspunktene for å anvende straffeloven § 60a. ØKOKRIM var uenig i lagmannsrettens vurderinger, men valgte å avgrense anken til hovedspørsmålet om lovanvendelsen under post I (forsøksjakten) og i forlengelsen, utmålingen av den samlede straffereaksjonen.

Beskrivelsen av faktum og lagmannsret-

tens bevisvurderinger var kommet presist til uttrykk i lagmannsrettens dom. Det var således grunnlag for å be om at Høyesterett avsa ny dom, jf. straffeprosessloven § 345 andre ledd.

HØYESTERETTS DOM

– LOVANVENDELSEN

Høyesterett kom enstemmig til at ØKOKRIMs anke måtte føre frem.

Førstvoterende, dommer Bårdsen, tar utgangspunkt i at ulvepolitikk bygger på ønsket om å opprettholde en liten, men livskraftig bestand i avgrensede geografiske soner. I disse særskilte forvaltningsområdene for ulv skal antallet holdes innenfor det fastsatte bestandsmålet, som i perioden 2004 til 2015 var tre årlige helnorske ynglinger. Høyesterett legger til grunn at det på gjerningstiden for post I var færre enn 50 helnorske ulver.

Høyesterett trekker opp rammen for vurderingen av lovanvendelsen med følgende: [...] *det er delte meninger om grunnlaget for, og innholdet i, den norske ulvepolitikken. Og det er ulike syn på om de lokalsamfunnene som pålegges å leve med ulv i sine nærområder, påføres en urimelig belastning. Ulveforvaltning i Norge er i det hele både vanskelig og omstridt. For å begrense den fare en ulvebestand i Norge utgjør for husdyr, og for også ellers å ivareta lokalbefolkningens interesser, har de politiske myndigheter funnet å burde avgrense ulvens leveområder og å holde den norske ulvebestanden så liten at den må bedømmes som utrydningstruet. Det er denne status, og den rovdyrpolitikken dette er utslag av, som er utgangspunktet ved anvendelsen av straffeloven § 1902 § 152b andre ledd nr. 1.*

Høyesterett drøfter deretter de enkelte vilkårene i straffeloven § 152 b ut ifra ordlyden og forarbeidene og konkluderer i premiss (32): *Lagmannsrettens lovtolkning har derfor, så vidt jeg har kunnet se, ikke støtte i lovens ordlyd eller i forarbeidene.*

Høyesterett avviste også forsvarernes an-

førsler om at lisensjakt på ulv på grunnlag av tillatelse fra myndighetene, måtte medføre en innskrenkende tolkning av § 152b (i den forstand at straffebudet bare kan ramme felling som det heller ikke kunne ha vært gitt lisens til). Lovlig lisensjakt rammes uansett ikke av straffeloven § 152b.

Høyesterett slår videre fast at vurderingen av om en art er utrydningstruet skal knyttes tett opp til den norske Rødlisten utarbeidet av Artsdatabanken. Den norske Rødlisten tar hensyn til at den norske ulvestammen er en del av den sørskandinaviske bestanden biologisk og genetisk. Høyesterett forkastet anførselen om at en felling ikke minsker den norske bestanden, ettersom denne ville kunne opprettholdes av ulver som kommer over grensen fra Sverige og etablerer seg i Norge; *[...] jeg kan ikke forstå at dette kan få betydning for spørsmålet om den norske bestanden «minsker» dersom en eller flere ulver tas ut. Dette er en bruttostørrelse knyttet til den ulovlige fellingen isolert sett og idet den skjer, ikke til netto bestandsendring over en gitt periode.*

NY DOM I HØYESTERETT FOR FIRE TILTALTE

De senere år har Høyesterett vært restriktive med å avsi ny dom i Høyesterett, jf. straffeprosessloven § 345. Høyesterett uttaler at dette bare kan skje innenfor rammene av grunnlovens § 95 og EMK artikkel 6 nr. 1 med henvisning til Den europeiske menneskerettsdomstolens avgjørelse i Botten mot Norge.

Høyesterett konkluderte med at lagmannsrettens inngående beskrivelse av saksforholdet ga fullt forsvarlig grunnlag til å ta stilling til at fire av de tiltalte har gjort seg skyldige i straffbart forsøk på overtredelse av straffeloven § 152 b andre ledd nr. 1 og ta stilling til reaksjonsspørsmålet.

For den siste tiltalte som ble frifunnet i lagmannsretten, konkluderte Høyesterett med

at det ikke var tilstrekkelig avklart til å avsi ny dom på grunnlag av straffbar medvirkning. Isteden ble lagmannsrettens frifinnelsesdom opphevet.¹⁰

STRAFFUTMÅLINGEN

I forlengelse av flere tidligere avgjørelser uttaler Høyesterett at straffenivået for miljøkriminalitet er justert opp i tråd med lovgivers signaler. Myndighetenes miljøforpliktelser etter § 112 i Grunnloven som begrunnelse for et skjerpet straffenivå nevnes også.

I den konkrete vurderingen fremhever Høyesterett: *Ved straffutmålingen i saken her, legger jeg vekt på at jakten var planlagt og godt organi-*

« Illegal jakt på ulv er like mye et spørsmål om opprettholdelse av lov og orden som alvorlig miljøkriminalitet.

sert, at formålet var å ta ut en gruppe på tre dyr, hvor to av dem var et par, og at jakten fant sted i yngletiden. Forsøk straffes mildere enn fullbyrdet forbrytelse, jf. straffeloven § 51. Det må uansett ha betydning for straffen at ingen ulver ble felt. Men jeg vil samtidig si at når forsøket består i en organisert og langvarig jakt, er den enkelte deltakers straffeskyld nokså uavhengig av om laget samlet sett klarer å komme til felling.

I vurderingen av den enkelte tiltalte, inkluderer Høyesterett med straffereaksjoner fra 1 år til 120 dager i fengsel med tillegg av 3 års rettighetstap. Høyesterett tok utgangspunkt i 5 års rettighetstap for alle, men satte den ned til 3 år da det ble tatt hensyn til at de domfelte var

gitt informasjon som feilaktig gav dem inntrykk av at deres rett til jakt og fangst var suspendert i påvente av rettskraftig dom.

Samlet sett har Høyesterett avsagt en prinsipiell avgjørelse med en følbare reaksjon for planlagt og organisert forsøk på ulovlig felling av ulv.

MEDIEDEKNINGEN

Rovdyrkonflikten og ulvesaken har fått stor oppmerksomhet i nasjonale og lokale media. Det er sterke meninger og ulike interesser som gjør seg gjeldende.

En sak som ulvesaken kan lett bli en sak om for eller imot ulv. Fra ØKOKRIMs ståsted er dette en avsporing. Saken handler om illegal jakt på ulv. Til tross for enkelte unntak, sitter ØKOKRIM igjen med det hovedinntrykk at heller ikke motstanderne av ulvesonen og forekomst av ulv i norsk fauna opplever det akseptabelt at ulv jaktes og tas ut illegalt. Det er uttrykk for en ukultur som er svært uheldig i et lokalmiljø og som setter til side alle demokratiske prosesser.

Lokalavisen Østlendingen fulgte ulvesaken særlig tett. I etterkant av politiaksjonen den 8. april 2015 viste dekningen også at avisen hadde detaljinformasjon og opplysninger som tilsa at avisen hadde fått tilgang til straffesaksdokumentene. Det ble også fremsatt påstander om dette, uten at det lyktes ØKOKRIM å avklare hvordan avisen hadde fått slik tilgang.

Det er viktig at media skriver om saker og er kritiske til det som fremkommer under en etterforskning og rettsbehandling. Det er likevel svært problematisk, sett fra påtalemyndighetens syn, når pressen besitter taushetsbelagt informasjon og benytter dette som kildegrunnlag, samtidig som politi og påtalemyndighet etterforsker saker. Det svekker både rettsikkerheten til de mistenkte, og politiets mulighet til å oppklare saken.

Problemstillingen ble også adressert i retten av sorenskriver Nils E. Dalseide. Pressens rett til å være tilstede og referere fra saken er

10. Ny sak om F sin medvirkning skal behandles i Eidsivating lagmannsrett i mai 2017.

hovedregelen, men det kan bli problematisk for alle aktører når pressen fortløpende, og med tilgang til alle sakens papirer, omtaler saken i slik detalj at det kan påvirke vitner som enda ikke har vært inne til forklaring, gjennom det som refereres i avisen.

I en rettstat er det viktig å minne om, og holde fast ved, at det er kun hva som fremkommer av bevis under rettsforhandlingen som kan legges til grunn for domfellelse eller frifinnelse.

AVSLUTNING

Foruten den viktige avklaringen at illegal jakt på ulv rammes av straffeloven § 152 b, har saken

« Forvaltningen av ulv hører hjemme innenfor lovverket og demokratiske prosesser, ikke i lukkede, illegale jaktmiljøer

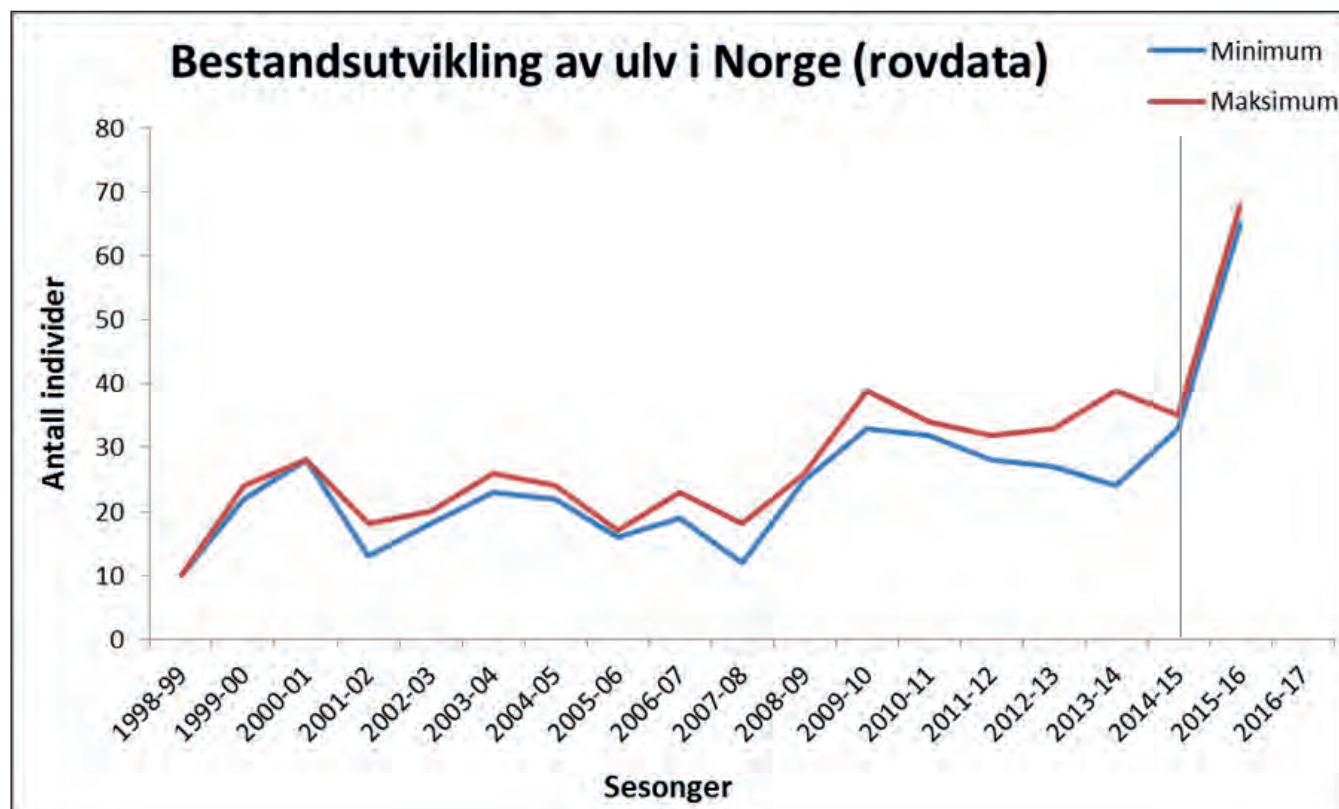
en annen viktig prinsipiell side. Illegal jakt på ulv er like mye et spørsmål om opprettholdelse av lov og orden som alvorlig miljøkriminalitet.

Siden opprettelsen av ulvesonen har det

ikke vært noen reell forvaltning av ulv i sonen på grunn av illegal jakt. Først etter oppklaringen av ulvesaken har bestanden av ulv i ulvesonen hatt en (normal) utvikling hvor forvaltningen kan gjøre vurderinger av hvordan sonen fungerer og hvordan eventuelt uttak skal skje i henhold til lovverk og politiske avtaler i blant annet rovdyrforliket.

Forvaltningen av ulv har blitt krevende politikk, lokalt og nasjonalt, etter ulvesaken i straffesporet. Det er et resultat ØKOKRIM er stolt av. Forvaltningen av ulv hører hjemme innenfor lovverket og demokratiske prosesser, ikke i lukkede, illegale jaktmiljøer.

Etter politiaksjonen i 2014 kan man se en merkant utvikling i ulvebestanden i Norge. Kilde: Rovdata

Tekst: politiadvokat **Elisabeth Rastad**, Øst PD / Foto: Illustrasjonsfoto, **Shutterstock**
// elisabeth.rastad@politiet.no

Dom mot ledende arbeidstaker

Manglende risikovurdering ved arbeid i høyden

Moss tingrett avsa 20. februar i år dom mot en produksjons- og HMS-ansvarlig i et norsk byggefirma for brudd på kravet om utarbeidelse av skriftlig risikovurdering og skriftlig instruks ved arbeid i høyden.

Dommen på 30 dagers betinget fengsel samt 5 000 kroner i saksomkostninger rettet seg mot en mellomleder, den produksjons- og HMS-ansvarlige i selskapet. Tingretten fant at tiltalte som hadde til oppgave å lede andre arbeidstakere, jf. arbeidsmiljøloven § 2-3 tredje ledd, hadde opptrådt grovt uaktsomt under særlig skjerpene omstendigheter, jf. arbeidsmiljøloven § 19-2 annet og tredje ledd, og han ble følgelig dømt i samsvar med tiltalen. Retten påpekte at dersom det hadde blitt utarbeidet en arbeids- og sikkerhetsinstruks, ville man ha kunnet avverge tap av liv i denne saken.

Det dreier seg om en arbeidsulykke med døden til følge i april 2015, der en polsk innleide arbeidstaker falt ned fra en hjemmesnekret arbeidskurv heist opp ca. 5,7 meter med truck for å legge tak på en lagringsreol. Hendelsen førte til tilsyn fra Arbeidstilsynets og politiet-terforskning mot foretaket, foretakets ledelse samt truckføreren.

Byggselskapet produserer bl.a. takstoler og elementer til små og større byggeprosjekter. Da arbeidsulykken skjedde, hadde de 24 fast ansatte i tillegg til at de leide inn 10–20 polske arbeidstakere fra et bemanningsforetak. Etterforskningen avdekket flere tilfeller hvor arbeidsoppgaver var blitt utført i høyden ved hjelp av en hjemmesnekret arbeidskurv og en truck som ikke var godkjent. Selskapet vedtok høsten 2016 en foretaksstraff på 750 000 kroner samt oppreisning til avdødes etterlatte på 250 000 kroner for brudd på arbeidsmiljøloven med forskrifter.

Den innleide polske arbeidstakeren som førte trucken, forklarte at han ikke visste om

noe annet arbeidsutstyr som kunne brukes til arbeidsoppgaven. Han vedtok et forelegg på 10 000 kroner for å ha unnlatt å stanse arbeidet, jf. arbeidsmiljøloven § 2-3 annet ledd bokstav c.

Den daglige lederen for foretaket hadde delegert utførelsen av en skriftlig risikovurdering av arbeidsoppgaven med å bygge hyllereolene til den produksjons- og HMS-ansvarlige i bedriften. Påtalemyndigheten fant i samråd med Arbeidstilsynet at det var grunnlag for å ta ut tiltale mot den produksjons- og HMS-ansvarlige for manglende utarbeidelse av skriftlig risikovurdering og skriftlig instruks for arbeidsoppgaven med å bygge hyllereoler. Denne arbeidsoppgaven innebar arbeid i høyden og lå utenfor foretakets normale produksjon.

«Utarbeidelsen av skriftlig risikovurdering og instruks blir oftest delegert til mellomledere i virksomheter

Kravet til skriftlig risikovurdering for arbeid i høyden følger av forskrift om utførelse av arbeid § 17-1, jf. internkontrollforskriften § 5 nr. 6. Det er i utgangspunktet arbeidsgiveren som pålegges pliktene etter disse bestemmelsene, men det hindrer ikke at arbeidsoppgaven med å utføre risikovurderingen kan delegeres. I praksis er det det som gjøres i bedriftene.

Kravet om skriftlig instruks for arbeid som innebærer særlig fare for liv eller helse, følger av arbeidsmiljøloven § 3-2 tredje ledd. Det var for øvrig ikke tvil om at selskapet hadde HMS-ansvaret også for de innleide arbeidstakerne, jf. arbeidsmiljøloven § 2-2.

Tingretten bemerket at det var forhold som tilsa en utmåling av ubetinget fengselsstraff. Det ble imidlertid vektlagt i formidrende retning

at saken hadde blitt nesten to år gammel før den kom opp for retten, og at dette hadde vært en betydelig belastning for domfelte, selv om tidsforløpet ikke var i strid med EMK art. 6 nr. 1.

Ved et Lovdata-søk vil man finne svært få dommer som idømmer ansvar mot ledende arbeidstakere, jf. arbeidsmiljøloven § 19-2 jf. § 2-3 tredje ledd. RG 2007 s. 1208, en gruveulykke med døden til følge på Svalbard, er et eksempel på en slik domfellelse etter arbeidsmiljøloven av 1977. En driftsingeniør, som ble ansett å lede og kontrollere andre arbeidstakere, ble idømt 60 dagers fengsel for å ha unnlatt å sikre arbeidsforholdene med tanke på luft og ventilasjon, slik at en gruvearbeider ble kvalt og elleve andre var i livsfare.

Undertegnede har ikke funnet noen dommer publisert på Lovdata hvor brudd på arbeidsmiljøloven av 2005 § 19-2 jf. § 2-3 tredje ledd har ført til domfellelse. I Drammen tingretts dom, publisert i RG 2011 s. 1228, hvor tiltalte, en arbeidsformann, hadde fjernet en gitterrist i en gangbro og en person falt ned og omkom, lød tiltalen på 19-2 jf. § 2-3 tredje ledd subsidiært, § 2-3 annet ledd bokstav a. Drammen tingrett avsa en fellelse dom på 7 000 kroner i bot for overtredelse av § 19-2 første ledd jf. § 2-3 annet ledd, altså ikke en dom mot en ledende ansatt. Slik sett innebærer Moss tingretts dom i denne saken en straffskjerpelse og følger opp arbeidsmiljølovens system om at ledende ansatt har et spesielt ansvar for at sikkerhet og helse blir ivarettatt.

Utarbeidelsen av en skriftlig risikovurdering og instruks blir imidlertid oftest delegert til mellomledere i virksomheter, slik at det av allmennpreventive hensyn kan være viktig å få statuert personlig ansvar i tillegg til foretaksstraff i de alvorligste sakene. Ifølge Arbeidstilsynets undersøkelser er manglende eller mangelfulle risikovurderinger ofte en bakenforliggende årsak til dødsulykker i arbeidslivet.

Dommen er rettskraftig.

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM
// kenneth.didriksen@politiet.no

Tilbakeføring av stjålne kulturminner

Kunst og kulturminner omsettes illegalt der markedet betaler mest – ofte langt fra deres opprinnelse og kulturelle kontekst. Flere internasjonale konvensjoner og avtaleverk kan nå benyttes for å sende tilbake kulturminner som er ulovlig utført fra et annet land.

Repatriering er faguttrykket som benyttes for retur av kulturminner og gjenopprettelse av tilstanden slik den var før plyndringen og den illegale utførelsen skjedde. Kriminaliteten som omfatter kunst og kulturskatter, er markedsbasert, og aktørene er godt orientert om hva som etterspørres innen de ulike segmentene. Slik havner ofte kulturskatter langt utenfor landets grenser og blir utilgjengelig for dem som har sin kultur og identitet knyttet til disse objektene.

Plyndring og tyveri av kunst- og kulturskatter, ofte av nasjonalhistorisk betydning, er ulovlig i de fleste land og følges opp med en straffereaksjon mot gjerningspersonen dersom vedkommende blir tatt. Kunst- og kulturminnekriminalitet er imidlertid et grensekryssende fenomen der de enkelte lands lover kommer til kort. For en effektiv bekjempelse er det nødvendig med forpliktende internasjonale reguleringsmekanismer.

Flere internasjonale avtaler og konvensjoner er etter hvert etablert med det formål å bringe tilbake kunst og kulturminnegjenstander som illegalt er tatt ut av sitt opprinnelsesområde. Flere konvensjoner er globale, mens andre regelverk er begrenset til én region, f.eks. EU eller deler av Europa. Medlemslandene, de som velger å skrive under avtalen, blir gjensidig an-

svarlige for å sørge for retur av kulturgjenstander som er ulovlig utført, etter anmodning fra eierlandet.

Det er en betydelig fortjeneste i handel med kulturgjenstander. Objektets historie, opprinnelsessted og sjeldenhetsgrad påvirker pris og etterspørsel. Unike objekter blir ofte stjålet og plyndret fra sin kontekst for å bli omsatt på et illegalt marked, der selgerne bevisst etablerer en ny eierskapshistorikk (proveniens). På den

« Kjøperne og selgerne består ikke bare av spesielt interesserte samlere med velfyllt lommebok og slett moral

måten hvitvaskes både penger og det aktuelle objektet, slik at det etter hvert kan bli en del av det vi mer behagelig velger å kalle det legale markedet. Spesielt utviklingsland og stater med svak infrastruktur og økonomi kan være enkle å plyndre for kulturminner. Også områder som har vært rammet av krig eller naturkatastrofer, hjemsesøkes ofte av personer som ser vinning i

å ta med seg en bit av historien, enten til egen samling eller til omsetning på et marked som etterspør den typen objekter. Faktorer som salgspris samt enkel og ofte korruptbasert markedstilgang i kombinasjon med liten myndighetskontroll og offentlig oppmerksomhet er avgjørende for hva som omsettes, hvor, og til hvilke betingelser. Det globale illegale markedet speiler til en viss grad det totale omfanget av kriser og katastrofer som verden til enhver tid er utsatt for. At kulturgjenstander fra f.eks. Syria ville plyndres og omsettes ulovlig, ble forutsett og advart om allerede da krigen var i sine første dager.

Kjøperne og selgerne består ikke bare av spesielt interesserte samlere med velfyllt lommebok og slett moral. Ofte havner heller de spesielle og kostbare objektene, med ny hvit proveniens, i større og vel ansette samlinger og museer. Men også din nabo eller kunstinteresserte kollega kan, uten å vite det, ha en perifer rolle i omsetningskjeden som forsyner vestlige hjem med plyndrede kulturminner fra krigs- og katastroferammede områder.

Mange kulturgjenstander har sin opprinnelse i land som ikke har råd til å beskytte sine nasjonale monumenter eller arkeologiske funnsteder. Som kompensasjon etablerer de heller en streng eksportlovgivning i et forsøk

Plyndring og tyveri av kunst- og kulturskatter, ofte av nasjonalhistorisk betydning, er ulovlig i de fleste land. Imidlertid er det et grensekryssende fenomen der de enkelte lands lover kommer til kort. I den syriske ørkenen for eksempel, ligger oldtidsbyen Palmyra – en del av verdensarven. Byen er truet, og uerstattelige kulturminner forsvinner stadig ut i skyggen av konflikten i landet.

på å stanse utsmuglingen av gjenstander. Slike tiltak har imidlertid ofte vist seg ineffektive på grunn av manglende håndheving og offentlig etterlevelse.

Historisk sett har kolonimaktene forsynt seg grovt av historiske kunstgjenstander som har befunnet seg i områdene de har kolonisert. Under slike omstendigheter ble kulturell eiendom plyndret, tatt som krigsbytte eller eierskap, og ble overført i henhold til tvilsomme avtaler som ble påtvunget ved kapitulasjon.

Spørsmålet om tilbakelevering av slike oblinger er i mange tilfeller fortsatt et betent tema mellom flere land. Dagens plyndring er, om mulig, mer sofistikert og kynisk i sin metodikk. Mens kolonimaktene i sin tid brukte usminket makt til å forsyne seg av det de mente seg berettiget til, utføres moderne plyndring som nevnt ofte i skyggen av en krig eller naturkatastrofe der det allmenne fokuset er på humanitær hjelp og bistand. Resultatet blir uansett det samme; kulturminner fjernes fra der de hører hjemme.

Tematikken i denne artikkelen er konvensjons- og avtalebestemt tilbakelevering av kulturminner som er urettmessig fjernet fra opprinnelig kontekst hvor de hører hjemme og fraktet til andre land etter at avtaler om repatriering har blitt formalisert. Dette er internasjonale eller bilaterale avtaler som intensjonelt skal ha forankring i de aktuelle landenes nasjonale lovverk.

LOV OM KULTURMINNER¹

Konvensjonstekstenes bestemmelser er gjort gjeldende i norsk rett i kulturminneloven kapittel VI: Særskilte bestemmelser. Paragraf 23 regulerer utførsel av kunst og kulturmateriale

av stor betydning for bevaring, forskning eller formidling av kunst og historie i Norge. Begrepet som brukes i EU-direktiv 2014/60 om tilbakelevering av ulovlig utførte kulturgjenstander er *national treasure*.

Det ligger videre i § 23a en forebyggende intensjon om at gjenstander som er ulovlig tatt ut av et land, automatisk blir forbudt å ta inn til Norge. Betingelsen er at både Norge og dette landet er med i samme avtale om tilbakelevering og/eller ulovlig eksport og handel med kulturgjenstander. Teksten i denne bestemmelsen har blitt justert tre ganger siden 1995 for å tilpasses ulike avtaler som Norge har tiltrådt. Nåværende tekst, fra 1. januar 2007, har en generell utforming som dermed gjelder alle avtaler, kun betinget av gjensidig partsmedlemskap som nevnt.

Grunnlaget for at Norge rent praktisk skal levere tilbake kulturgjenstander til andre land, fremgår av kulturminneloven § 23b:

En kulturgjenstand som befinner seg i Norge, og som er ulovlig fjernet fra territoriet til en stat som er part i en avtale hvor også Norge er part om tilbakelevering eller om tiltak mot illegal import, eksport og handel med kulturgjenstander, skal tilbakeleveres til denne statens territorium.

Hvordan dette skal foregå, finner vi i § 23c: *Vedkommende myndighet bistår den anmodende stat med å ettersøke en kulturgjenstand og å hindre at denne unndras fra fremgangsmåten for tilbakelevering. Politiet skal etter anmodning bistå vedkommende myndighet i ettersøkingen av gjenstanden. Tvangsmidler ifølge straffeprosessloven kap. 15 og 16 kan anvendes selv om ingen kan straffes for innførsel, besittelse eller annen befatning med kulturgjenstanden.*

Denne bestemmelsen er del av forankringen for internasjonale avtaler som regulerer tilbakeføring. Ifølge ordlyden i § 23b er det altså

1. Kulturminneloven, LOV 1978-06-09-50

brudd på et annet lands utførselsregler som gjør innførsel i Norge forbudt, og som følgelig er grunnlaget for tilbakeførsel.

Flere internasjonale organisasjoner, ofte i regi av FN, har sett viktigheten av at kulturminner bør være i det landet hvor de har sin historie og identitet. De har derfor etablert regelverk og avtaler som forplikter landene som har inngått avtalen, til gjensidig bistand.

De internasjonale konvensjonene innebærer minimumsforpliktelser. Det er opp til det enkelte land å vurdere å levere tilbake ulovlig utførte/-innførte gjenstander til land som ikke har ratifisert UNIDROIT. Det er derfor viktig å skille mellom juridisk og normativ kontekst.

Kulturdepartementet er «vedkommende myndighet» i tilbakeføringssaker i Norge. Politiet skal bistå kulturdepartementet med å «ettersøke en kulturgjenstand». Legg merke til at politiet i en slik operasjon kan benytte straffeprosessuelle tvangsmidler uten at de vanlige betingelsene for dette er til stede som ved en etterforskning.

HAAGKONVENSJONEN AV 1954

I 1954 var Haag-konvensjonen først ute med en kulturminneavtale om beskyttelse av kulturverdier i tilfelle av væpnet konflikt. Med annen tilleggsprotokoll av 26. mars 1999 forpliktet partene til å utforme straffebestemmelser for brudd på protokollen og iverksette ulike tiltak som å identifisere og beskytte særlig viktige kulturverdier. Norge tiltrådte denne tilleggsprotokollen i 2016. Et viktig moment er at også interne konflikter i et land omfattes av annen tilleggsprotokoll. Et relevant eksempel er borgerkrigen i Syria.

Konvensjonen, som blant annet er ment å beskytte kulturverdier under en væpnet konflikt, har ingen tilbakeføringsbestemmelse, men tilleggsprotokollens artikkel 9 omtaler okkupantens plikt til blant annet å hindre ulovlig eksport av kulturverdier eller å hindre ulovlige

arkeologiske utgravninger. I tillegg sier artikkel 15 at alvorlige brudd på konvensjonsbestemmelsen omfatter blant annet «...tyveri, plyndring eller urettmessig tilegnelse...».²

« Den som har en ulovlig utført gjenstand i sin besittelse, har rett til en rettfærdig og rimelig erstatning fra den anmodende stat

UNESCOS 1970-KONVENSJON

I 1970 kom det første internasjonale instrumentet utelukkende til bruk i kampen mot ulovlig handel og smugling av kulturminner. Konvensjonen ble vedtatt på den 16. generalkonferansen i UNESCO 14. november 1970 i Paris og iverksatt 24. april 1972. Det offisielle navnet er *Konvensjon av 14. november 1970 om tiltak for å forby og hindre ulovlig import og eksport av kulturgjenstander og ulovlig overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander*. I skrivende stund er det 131 medlemsland. Norge ratifiserte UNESCO 1970 i 2007.

Konvensjonen verner fysiske kulturgjenstander mot ulovlig handel. Norge har med dette forpliktet seg til å følge kulturlovgivningen i andre land som også har ratifisert konvensjonen. Dette innebærer at personer som bringer en kulturgjenstand hit til landet, har plikt til å legge fram et gyldig eksportsertifikat fra utførselslandet dersom det er påkrevd. 1970-konvensjonen må sees i sammenheng med UNIDROIT-konvensjonen av 1995 om tilbakeføring av stjålne eller ulovlig utførte kulturgjenstander, som Norge ratifiserte i 2001.

2. Les mer om Haag og Blue Shield i Miljøkrim nr. 1, 2013.

Norge har forpliktet seg til å rapportere om status for arbeidet med nasjonal oppfølging av 1970-konvensjonens bestemmelser hvert fjerde år.

UNIDROIT

Etter 25 års erfaring med UNESCOs konvensjon om beskyttelse av kulturminner ble tiden moden for å bøte på at privatrettslige forhold ved eierskap til kulturgjenstander ikke hadde tilfredsstillende dekning i den eksisterende teksten. Spesielt enkelte lands beskyttelse av private kjøp som ble gjort i «god tro» (*good faith buyer*), var en utfordring. UNESCO anmodet derfor UNIDROIT (International Institute for the Unification of Private Law, som jobber for harmonisering av internasjonal privatrett) om å utarbeide et nytt verktøy som supplement til UNESCOs 1970-konvensjon. Det lå også i tiden at flere land hadde begynt å posisjonere seg og sin rett til egne kulturminner, og derfor anså viktigheten av internasjonalt samarbeid.

UNIDROIT-konvensjonen underbygger bestemmelsene i UNESCO 1970 ved å formulere legale minimumsstandarder for retur av kulturminneobjekter. De to konvensjonene er derfor både kompatible og komplementære.

Gjennomgående både i UNESCO 1970 og UNIDROIT er at det ved tilbakeleveringer opereres med to roller; anmodende land og anmodede land. Eksempelvis har land A informasjon om at et av deres kulturminner har blitt ulovlig ført ut av landet, og at det befinner seg i land B. Land A anmoder derfor land B om bistand til å finne kulturminnet og å føre det tilbake til land A.

Ifølge UNESCO 1970 artikkel 7 b) ii og UNIDROIT artikkel 5 pkt. 4 er det det anmodende land (A) som har bevisbyrden, og som i sin henvendelse til land B skal legge ved dokumentasjon/bevis på sitt eierskap og på at utførselen var ulovlig. Det anmodede land skal, med grunnlag i den tilsendte dokumentasjonen, forsøke å finne det aktuelle objektet og sørge for

tilbakeføringen. Det er det anmodende land som selv belastes eventuelle utgifter ved returen.

UNIDROIT har i artikkel 6 pkt. 1 bestemmelser om at den som har en ulovlig utført gjenstand i sin besittelse, har rett til en rettfærdig og rimelig erstatning fra den anmodende stat. Denne bestemmelsen gjelder imidlertid ikke dersom vedkommende på utførselstidspunktet visste, eller med rimelighet burde ha visst, at gjenstanden var ulovlig utført.

Det er også verdt å merke seg at bestemmelsene om tilbakeføring (konvensjonens kapittel III) bare får anvendelse dersom begge landene (anmodende og anmodede) hadde gjort konvensjonen gjeldende i sine lovverk da kulturminnegjenstanden ble utført.

Som følge av medlemskapet i Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS) har Norge gjennomført Europaparlaments- og rådsdirektiv 2014/60/EU³ om tilbakelevering

av kulturgjenstander som er ulovlig fjernet fra en medlemsstats område, i kulturminneloven §§ 23 a – 23 f. Virkeområdet til disse reglene er sammenfallende med konvensjonen, og Norge vil derfor bruke reglene i rådsdirektivet for EØS-området.

EUS TILBAKELEVERINGS-DIREKTIV OG IMI

Direktivet har til formål å gjøre det mulig for medlemsstatene å få tilbakeført ulovlig utførte kulturgjenstander som er definert som nasjonale kulturskatter, samtidig som det legges opp til en forenkling av regelverket.

Det europeiske kommunikasjonssystemet IMI (Internal Market Information System) er nå innført i kulturforvaltningen og skal lette arbeidet med varsling, søk og tilbakeføring av kulturminner mellom landene. Hensikten er å forene prinsippet om fri flyt av kulturgjenstander med nødvendigheten av effektiv beskyttelse av nasjonale kulturskatter.

Landene er ikke bundet av kategorispesifikasjoner for kulturminner i direktivet, men stilles fritt til selv å definere i nasjonale lovverk hva som er «nationale skatte af kunstnerisk, historisk eller arkæologisk værdi» (dansk EU-oversettelse).

Norge har allerede benyttet IMI-systemet i arbeidet med å få tilbakeført en kulturminnegjenstand som var ulovlig utført til Nederland (tidligere omtalt på både Kulturdepartements og ØKOKRIMs nettsider).

EUROPARÅDETS KONVENSJON (UNDER UTFORMING)

Europarådet har siden 1954 hatt en konvensjonstekst i European Cultural Convention (ETS No.18) som forplikter medlemslandene til å ta vare på sine kulturminner som en del av Europas felles kulturarv. Den 23. juni 1985 ble forpliktelser ved lovbrudd relatert til kulturminner presisert i Delphi-konvensjonen. Denne ble imidlertid ingen suksess, ettersom kun seks land signerte, og ingen har ratifisert den siden.

3. Erstatte tidligere direktiv 93/7/EØF.

Flere internasjonale avtaler og konvensjoner er etter hvert etablert med det formål å bringe tilbake kunst og kulturminnegjenstander som illegalt er tatt ut av sitt opprinnelsesområde. Flere konvensjoner er globale, mens andre regelverk er begrenset til én region, f.eks. EU eller deler av Europa.

I april 2015 var Europarådets kulturministre samlet i den belgiske byen Namur. De ble der enige om en intensjonsavtale (Namur Call) om å gjenoppta det europeiske arbeidet med å bevare kulturminner, herunder å utforme et nytt felles regelverk. Det ble starten på det som i skrivende stund er et endelig utkast til en ny konvensjon om bevaring av kulturminner, og som mer enn de andre fremhever strafferettslige forpliktelser for medlemslandene.

FNS SIKKERHETSRÅD, 1968-LOVEN⁴ OG SANKSJONSLOVA⁵

FNs sikkerhetsråd har flere ganger agert mot krig og konflikter ved å vedta resolusjoner som f.eks. pålegger medlemslandene å forby handel med kulturgjenstander fra konfliktområdet. 1968-loven gir norske myndigheter fullmakt til å treffe nødvendige bestemmelser for å gjenomføre bindende vedtak fra FNs sikkerhetsråd. Overtredelse av bestemmelser (forskrift) gitt i medhold av loven kan straffes med bøter og fengsel inntil tre år. I tillegg kan gjenstander som er innført eller utført i strid med bestemmelser gitt i medhold av loven, samt betalingsmidler og verdipapirer anvendt i strid med slike bestemmelser, inndras uten hensyn til hvem eieren er. Lov om vedtak i FNs sikkerhetsråd ble vedtatt 7. juni 1968 og trådte i kraft umiddelbart.

FNS RESOLUSJON 1483

Etter den omfattende plyndringen av blant annet Bagdad museum i kjølvannet av krigen i Irak på FNs sikkerhetsråds resolusjon 1483 av 22. mai 2003 alle medlemsland å endre sitt lovverk slik at landene kunne medvirke til at kulturobjekter blir tilbakeført. For Norges del

er dette regulert i forskrift av 09.08.1990, hvor det heter i § 3: «All handel med eller utførsel eller innførsel av irakiske kulturgjenstander som er eller med rimelig grunn antas å være ulovlig fjernet fra Irak etter 6. august 1990, er forbudt. Forbudet omfatter enhver gjenstand av arkeologisk, historisk, kulturell, vitenskapelig eller religiøs betydning. Forbudet i første ledd gjelder ikke ved tilbakeføring av gjenstander til de relevante irakiske institusjoner.»

FNS RESOLUSJON 2199

I februar 2015 vedtok FNs sikkerhetsråd resolusjon 2199, som påla medlemslandene å gjenomføre tiltak som kan få slutt på blant annet den ulovlige handelen med kulturgjenstander

«Når et museum har grunn til å tro at en kulturgjenstand har blitt ulovlig utført fra sitt opprinnelsesland, fraråder ICOMs etiske regler museet fra å kjøpe dette

fra Irak og Syria, jf. resolusjonens pkt. 17. Norge har gjort disse bestemmelsene gjeldende i forskrift av 02.09.2011 om restriktive tiltak mot Syria, vedlegg A, artikkel 11C, jf. Sanksjonslova av 2001:

1. Det er forbudt å importere, eksportere, overføre eller yte formidlingstjenester knyttet til import, eksport eller overføring av syriske kulturgjenstander og andre gjenstander av arkeologisk, historisk, kulturell, sjelden vitenskapelig eller religiøs betydning, herunder de som er oppført i vedlegg XI, dersom det er skjeellig grunn til å tro at gjenstandene er ført ut fra Syria uten den rettmessige eierens samtykke, eller er ført ut i strid med syrisk lovgivning eller

folkeretten, særlig dersom gjenstandene utgjør en integrert del av de offentlige samlingene oppført i syriske museer, arkiver eller bibliotekers eller syriske religiøse institusjoners kataloger.

2. Forbudet i nr. 1 gjelder ikke dersom det bevises at a) gjenstandene ble eksportert fra Syria før 15. mars 2011, eller b) gjenstandene returneres trygt til sine rettmessige eiere i Syria.

Legg merke til at datoen for utførsel fra Syria er 15. mars 2011. For Irak er datoen satt til 6. august 1990, jf. resolusjon 1483.

ICOM CODE OF ETHICS

Museene, som samler inn og tar vare på kulturminner, kan være et naturlig sisteledd i en omsetningskjede av relevante objekter.

I erkjennelse av sin nøkkelrolle for anskaffelse av kulturminnegjenstander har museumsansattes interesseorganisasjon ICOM (International Council of Museums) etablert etiske retningslinjer for museer og forskningsinstitusjoner som skal avverge at museene inspirerer til ulovlig handel. ICOM er også UNESCOs fagkomité.

Det museumsetiske regelverket er et redskap for yrkesfaglig selvregulering innenfor et sentralt område for samfunnstjenester, hvor lovgivingen på nasjonalt nivå varierer og ikke alltid er sammenfallende. Regelverket fastsetter minimumsstandards for de ansattes adferd og yrkesutøvelse og er samtidig en erklæring om hva publikum skal kunne forvente fra museumsansatte.

Når et museum har grunn til å tro at en kulturgjenstand har blitt ulovlig utført fra sitt opprinnelsesland, fraråder ICOMs etiske regler museet fra å kjøpe dette.

AVSLUTNING

Helt siden Haag-konvensjonen ble etablert i etterkrigstidens Europa på 1950-tallet, og frem til dagens resolusjoner om den pågående konflikten i Syria, har verdenssamfunnet erkjent be-

4. Lov til gjennomføring av bindende vedtak av De forente nasjoners sikkerhetsråd LOV 1968-06-07-4.

5. Lov om iverksettning av internasjonale, ikke-militære tiltak i form av avbrot eller avgrensning av økonomisk eller annen samkvem med tredje-statar eller rørsler LOV 2001-04-27-14.

hovet for å ha regler med overnasjonalt preg for å kunne ivareta kulturminner. Reglene omfatter både de nasjonale og regionale kulturminnene og de som i tillegg bærer med seg perspektivet om menneskets historie. Kulturminner har verdi utover det rent fysiske. De er absolutt markører av folks felles identitet og bør tilbakeføres til sin

opprinnelige kontekst.

Tidligere riksarkivar John Herstad kommenterte gjensidig tilbakeførsel av kulturminner slik:

Jeg tror det er et greit utgangspunkt å minne oss selv om at Norge i snart 200 år har hatt som politikk, kall det gjerne kulturpolitikk, å bringe hjem til Norge det vi til ulike tider har ment å

være norsk kulturarv.

(...)

Den retten vi har krevet for oss selv til å definere hva som er norsk kulturarv, må vi etter mitt syn være villig til å la andre nyte godt av for deres del, når disse finner tiden inne.
(Museumsnytt 2, 2002)

Jeg tror det er et greit utgangspunkt å minne oss selv om at Norge i snart 200 år har hatt som politikk å bringe hjem det vi til ulike tider har ment å være norsk kulturarv.

Tekst/figurer: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM
// kenneth.didriksen@politiet.no

Positiv trend for miljøsakene i politiet

Politidirektoratet har i ein rapport lagt fram statistikk over saksbehandlinga i politiet i fjor. Hovudtrenden er at det totalt blir registrert stadig færre meldingar til politiet. For kategoriane «miljø» og «arbeidsmiljø» er derimot utviklinga stabil saksmengde og forsiktig aukande oppklaringsprosent.

Miljøsakene utgjør berre 0,7 prosent av alle saker som blir meldt til politiet og kan vere vanskelege å få auge på i kakediagrammet. Tross det lave talet er det få saksområde som kan påverke livet og helsa til like mange så mykje.

Normalt blir éin person eller eitt føretak registrert som fornærma i ei melding om ei hending til politiet. I miljøsaker, til dømes forureining av drikkevann, blir ei slik hending synleg i statistikken som berre éi registrert sak. Alle dei som faktisk blir råka, kanskje titusenvís, blir ikkje førte som fornærma i kvar si sak. Det oftesten tek her på seg den rolla og etterforskar og aktorerer saka mot ein eventuell mistenkt. I eit system som blindt måler talet på hendingar/meldingar, kan vi lett miste informasjon om omfanget.

I tillegg har miljøsakene det aspektet at enkelte brot på miljølovene kan valde uopprettelege skadar. Har vi uttrydd ein dyre- eller planteart, kan vi kanskje straffe nokon, men for artsmangfaldet er det ingen vei tilbake.

Narkotika-, trafikk- og vinningssaker, som utgjør dei største stykkja av statistikkaka, er betydelege og skaper utan tvil stor liding og smerte for ofra. Individet sin tryggleik og fridom har og skal ha stor merksemd og godt vern i det norske samfunnet. Vi skal ikkje setje dei enkelte kriminalitetsområda opp mot kvarandre, men må likevel ha med oss når vi les statistikken at talet på melde saker ikkje treng spegle alvorsheten.

Ting vi treng for å leve, som reint vatn, rein luft og levande natur, har vi alltid sett på som naturlege gode. Men dette er gode som står under stadig større press frå mange ulike ak-

tørar, og sterkt rettsvern og lovregulering har absolutt vist seg naudsynt. Statistikk er som ein lyktstolpe: Han er god å støtte seg til, men lyser berre opp eit lite område.

MELDINGAR, OPPKLARING OG BEHANDLINGSTID

De kriminalitetsområda som i rapporten sorterer under paraplyen «miljø», hadde i 2016 ei saksmengde på 2397 registrerte meldingar til politiet. Dette er ei prosentvis endring på 4,2 prosent frå året før, og i heile måleperioden frå 2012 ein auke på 2,4 prosent. Som referanse kan vi nemne at det totale talet på meldingar for alle kriminalitetsområde var 337 111 i 2016. Det er òg ein nedgang på -4,3 prosent frå siste året, og -14,3 for femårsperioden.

Med dette som bakteppe er det verdt å leggje merke til at oppklaringsprosenten for

talet har falle kvart år sidan, i 2016 til 112 dagar. For alle sakstypar var saksbehandlingstida i snitt 94 dagar i 2016, eit nivå som har halde seg bortimot uendra dei siste fem åra.

ARBEIDSMILJØ

Kategorien «arbeidsmiljø» omfattar i denne statistikken berre brot på arbeidsmiljølova. Her blei det i 2012 registrert 769 meldingar, fordelt på alt frå arbeidsulykker til brot på overtidsreglane og internkontrollforskrifta. Fem år seinare, i 2016, var talet 791, altså ein liten auke i saksmengda på 2,5 prosent.

Som for kategorien «miljø» gjeld det òg for «arbeidsmiljø» at sjølv relativt små endringar gir utslag på prosenten. Dette gjeld nok særleg for «arbeidsmiljø», som berre måler brot på éi spesiallov.

Arbeidsmiljøsakene har alltid hatt ganske lang saksbehandlingstid. Årsakene kan vere blant anna innfløkte saksforhold, prioriteringsgrad internt i politiet og at fleire eksterne etatar har plikt og rett til å uttale seg. Arbeidsmiljøsakene tangerer òg stadig oftare misleg økonomisk framferd og grovare arbeidsmarknadskriminalitet som sosial dumping og menneskehandel.

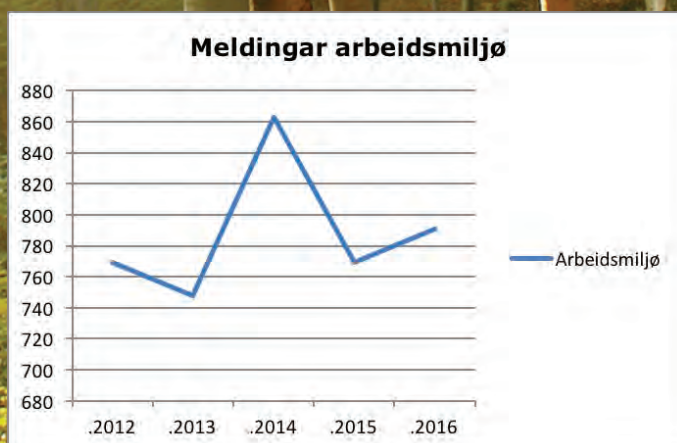
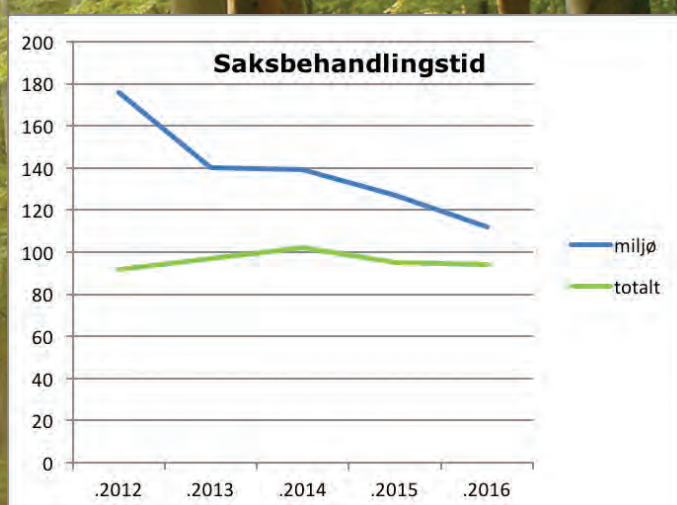
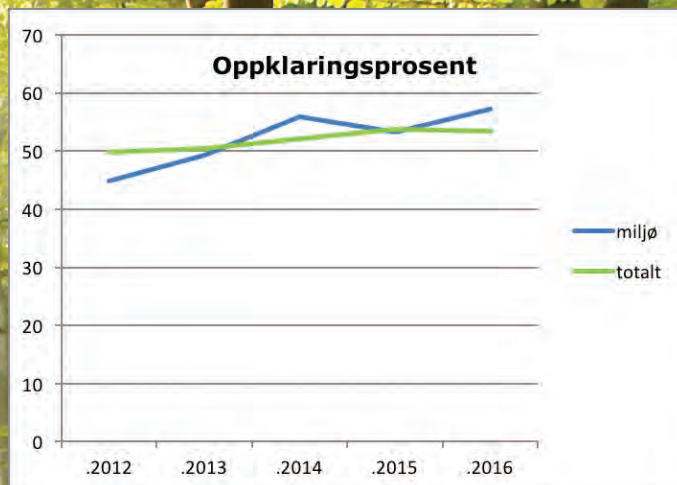
Talet på arbeidsmiljø saker har vist seg å vere konjunkturavhengig. Er det press i næringar som er utsette for ulukker, ser vi det på ulukkesstatistikken. Ein annan faktor er at arbeidsmiljø saker ofte rettar seg mot føretak i tillegg til enkeltpersoner. Uansett grunn har kortare sakbehandlingstid vore eit mål, og tross lite målegrunnlag er det ein positiv trend å merke seg.

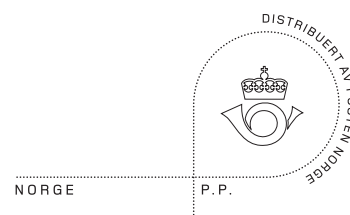

Han er god å støtte seg til, men lyser berre opp eit lite område

miljølovbrot og har auka 4,0 prosentpoeng siste året, og heile 12,3 prosentpoeng frå 2012. Sidan det er relativt få meldingar til politiet, vil oppklaringsprosenten variere meir enn for fleire av dei andre kriminalitetstypene. Likevel er trenden svært positiv, både på kort og litt lengre sikt.

Saksbehandlingstid er også ein faktor når det gjeld miljø saker. I 2012 tok det i snitt 176 dagar for politiet å behandle ei miljøsak. Dette

Returadresse: ØKOKRIM, Pb. 8193 Dep, 0034 Oslo

ÅRLIG MILJØSEMINAR I AUGUST

Miljøkrimavdelingen ser frem til å arrangere årets miljøseminar i samarbeid med Sør-Vest politidistrikt i Stavanger 29.-31. august. Seminaret samler årlig miljøengasjerte polititjenestemenn og jurister fra hele landet. Sett av datoen allerede nå.

I en tid hvor det skjer mye i politiet, og det er endel usikkerhet om organisering av miljøkrimarbeidet, blir det desto viktigere med et årlig felles samlingspunkt. Vi føler oss sikre på at seminaret vil gi faglig og sosialt påfyll til videre innsats på miljøkrimfagfeltet.

ØKOKRIM

NESTE NUMMER

KOMMER HØSTEN 2017

www.miljokrim.no

